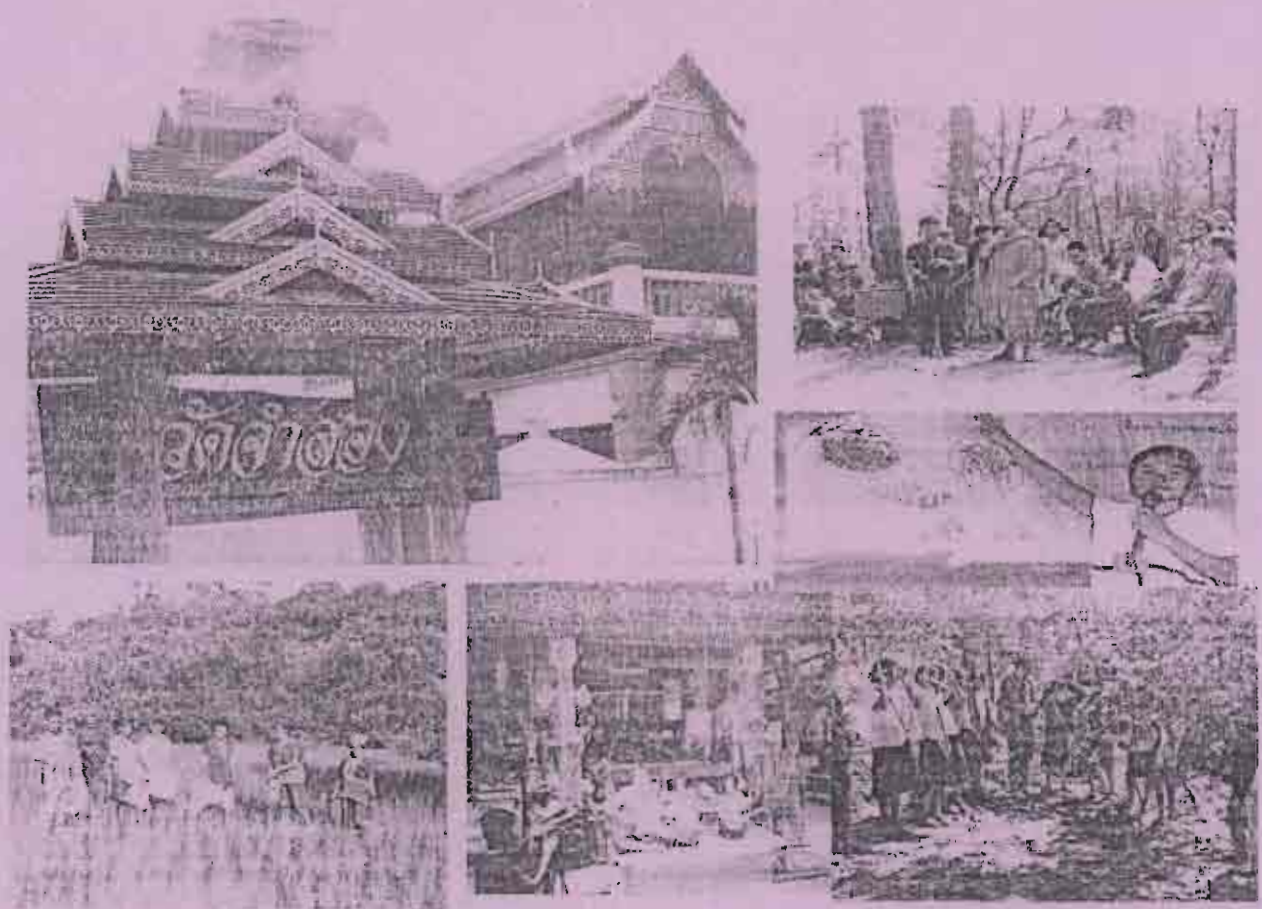

รายงานการดำเนินงาน
โครงการพัฒนากระบวนการจัดการเรียนรู้
ชุมชนลุ่มน้ำแม่วาง

โดย

ประหยัด จตุพรพิทักษ์กุล

สมกิต คู่มอินมูต

มนัสชัย สังคมสดใส

สถาบันส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

มูลนิธิพัฒนาภาคเหนือ

77/1 หมู่ที่ 5 ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ 50200 โทร 053-810624

โครงการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ชุมชนลุ่มน้ำวาง

สารบัญ

	หน้า
คำนำ	ก
สารบัญ	๖
บทที่ 1 ทบทวนโครงการ	1 - 8
บทที่ 2 บริบททางประวัติศาสตร์ นิเวศน์วัฒนธรรมชุมชนลุ่มน้ำแม่วาง	9 - 16
บทที่ 3 กระบวนการดำเนินงานโครงการ	17 - 25
บทที่ 4 ผลการดำเนินงานตามวัตถุประสงค์โครงการ	26 - 40
บทที่ 5 บทเรียนสำคัญที่เรียนรู้จากการดำเนินงาน	41 - 49
บทที่ 6 ทิศทางในอนาคต การพัฒนากระบวนการจัดการเรียนรู้ชุมชนลุ่มน้ำแม่วาง	50 - 53

บทที่ 1

บททวนแนวคิดและวัตถุประสงค์โครงการ

โครงการพัฒนาระบบการจัดการเรียนรู้ชุมชนลุ่มน้ำแม่วาง เป็นโครงการที่มีที่มาจากการวิเคราะห์ปัญหา วิเคราะห์ศักยภาพฐานทุนเดิมและบทเรียนงานพัฒนาของเครือข่ายองค์กรพัฒนาเอกชน ที่สำคัญๆ ดังนี้

1. การวิเคราะห์สถานการณ์ปัญหาชุมชนลุ่มน้ำแม่วาง

จากประสบการณ์ในการเผชิญกับปัญหาการแย่งชิงทรัพยากร/ความเสื่อมโทรมของทรัพยากรในลุ่มน้ำ พบว่าในอดีตแม่วางมีทรัพยากรที่อุดมสมบูรณ์เช่นเดียวกับพื้นที่อื่นๆ ของโลกปัจจุบันเกิดปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรเป็นอย่างมาก ตัวอย่างเช่นบริเวณบ้านภาคเดิมเคยเป็นป่าใหญ่มากคนส่วนใหญ่เข้ามามักจะหลงป่าแต่ปัจจุบันพื้นที่ถูกบุกรุกทั้งจากชาวบ้านและนายทุน เนื่องจากพื้นที่ค่อนข้างราบสามารถใช้ประโยชน์ได้หลายอย่าง บริเวณที่เรียกว่า "หัวที่" รัฐโดยสหกรณ์ห้วยมะนาวได้มีการปฏิรูปจัดสรรพื้นที่ให้ชาวบ้านคนละ 8 ไร่ ค่อมมาพื้นที่เหล่านี้ก็ถูกเปลี่ยนมืออย่างรวดเร็วจากของชาวบ้านกลายเป็นของนายทุนและข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ ซึ่งส่วนใหญ่ทำเป็นสวนผลไม้และบ้านพักตากอากาศ ส่วนชาวบ้านก็ไปบุกรุกพื้นที่อื่นต่อบางส่วนก็กลายเป็นแรงงานดูแลสวนและรับจ้างนอกพื้นที่แทน

หลังจากมีการปฏิรูปที่ดินเสร็จได้มีการสร้างอ่างห้วยมะนาวโดยดึงน้ำจาก4ลำห้วยให้ไหลลงอ่างซึ่งประกอบด้วยห้วยมะนาว ห้วยบะดิน ห้วยผึ้ง และห้วยเหี้ยะ เดิมลำห้วยเหล่านี้เคยไหลลงน้ำแม่วางที่บ้านอุ้ยอื้น เมื่อขาดน้ำจาก4ลำห้วยสาขาทำให้ปริมาณน้ำในแม่วางลดลงเป็นอย่างมาก การปฏิรูปที่ดินและการสร้างอ่างเก็บน้ำจึงเท่ากับเป็นการดึงทรัพยากรจากคนจนมาให้คนรวยใช้ เหล่านี้คือการทำลายความสมบูรณ์ของธรรมชาติอย่างเป็นขบวนการ ในพื้นที่อื่นๆ เช่น ตำบลยางคำ อ.คอกหล่อก็ได้มีการปฏิรูปที่ดินในรูปแบบสปก. กลอบคลุมพื้นที่หลายหมื่นไร่โดยจัดสรรให้ชาวบ้านคนละ 5 ไร่ แต่ปรากฏว่าปัจจุบันที่ดินส่วนใหญ่ที่ถูกปฏิรูปกลายเป็นของคนในเมืองที่รวยและมีอำนาจบางรายกว้านซื้อที่ดินจากชาวบ้านกว่าสองพันไร่ เป็นต้น

ส่วนพื้นที่ดอนบนก็มีปัญหาสะสมมานานนับตั้งแต่การทำเหมืองแร่ การสัมปทานป่า ระยะต่อมาถูกกีดกันไม่ให้ใช้ป่า ห้ามทำไร่หมุนเวียนและส่งเสริมให้ชาวบ้านปลูกผักและดอกไม้เมืองหนาว ทำให้มีการใช้น้ำใช้ที่ดินมากขึ้นหลายเท่าตัว ปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นมีความเกี่ยวพันกันทั้งเรื่องปากท้องเศรษฐกิจชุมชน การศึกษาวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมอย่างแยกไม่ออก

จากการวิเคราะห์ปัญหาร่วมกันพบว่าปัญหาที่เกิดขึ้นมีรากเหง้ามาจากนโยบายที่ผิดพลาดหลายประการ เช่น

- นโยบายด้านการเกษตร ส่งเสริมปลูกพืชเชิงเดี่ยวป้อนตลาด (แม่วางตอนล่าง:หอมหัวใหญ่ ข้าวโพด ,แม่วางตอนบน: พืชผักผลไม้ดอกไม้เมืองหนาว เช่น กะหล่ำปลี ลิ้นี่ เบญจมาศ

แกรนดิโอลัส หอมญี่ปุ่น สลัดแก้ว เป็นต้น) ปัญหาที่พบจากการเพาะปลูกพืชในรูปแบบนี้ คือ ต้นทุนสูงทั้งต้นทุนที่เป็นตัวเงินและแรงงานที่เกษตรกรแต่ละครอบครัวต้องจ่าย นอกจากนี้ยังมีต้นทุนทางด้านสิ่งแวดล้อมคือมีการใช้น้ำใช้สารเคมีในปริมาณมาก ทำให้เกิดปัญหาน้ำแห้ง สารพิษตกค้างในธรรมชาติทำให้อาหารในธรรมชาติหายไป นอกจากนี้ยังมีปัญหาเรื่องราคาผลผลิต และหนี้สิน เป็นต้น

- นโยบายด้านการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม (มติครม.30มิย./มาตรการขยายแนวเขตอนุรักษ์ นโยบายการปลูกป่า การควบคุมไม่ให้ชาวบ้านในเขตป่าทำการผลิตในรูปแบบไร่หมุนเวียน โครงการสपोर्टคอมเพล็กซ์ เป็นต้น)
- การศึกษา ที่ยังเรียนเด็กยังออกห่างจากชุมชน ละเลยภูมิปัญญาของท้องถิ่น ทำให้ชุมชนขาดความต่อเนื่องในเรื่องของการสืบทอดความรู้ภูมิปัญญาและประเพณีวัฒนธรรม
- นโยบายด้านการกระตุ้นเศรษฐกิจผ่านการจัดตั้งกองทุนต่างๆ เช่นกองทุนเงินล้าน แทนที่จะเป็นการสร้างโอกาสให้เกษตรกรตามหลักการที่รัฐบาลคิดไว้ แต่ปรากฏว่าการเกิดขึ้นของกองทุนเหล่านี้ทำให้ชาวบ้านแต่ละครัวเรือนมีหนี้สินเพิ่มมากขึ้น โดยที่บางครอบครัวต้องขายทรัพย์สินที่มี เช่น สัตว์เลี้ยงเพื่อที่จะนำเงินมาใช้หนี้กองทุน เป็นต้น นโยบายเหล่านี้มีผลกระทบต่อทั้งชีวิตของผู้คน และทรัพยากรดินน้ำป่า ดังนี้
  - ปัญหาเรื่อง"คน" : ในระยะที่ผ่านมามีความพยายามที่แก้ไขปัญหานี้จากหลายฝ่าย เช่น องค์กรพัฒนาเอกชนซึ่งเข้าไปทำงานส่งเสริมให้คน/กลุ่มเกิดความเข้มแข็งแต่เมื่อทำไประยะหนึ่งก็พบว่ากระบวนการทำงานได้ทำให้ผู้นำชาวบ้านหลุดออกจากรฐานของชุมชน ผู้นำโคเด็วแต่ละคนต้องแบกรับภาระมากขึ้นเนื่องจากไม่มีทีม สิ่งที่ทำผู้นำชาวบ้านส่วนใหญ่ก็ไม่ได้รับรู้ นอกจากนี้การทำงานกับกลุ่มต่างๆก็มีลักษณะกระจายเป็นหย่อมๆ ทำให้ผู้นำและกลุ่มที่มีเกิดความท้อแท้เบื่อหน่ายและอ่อนแอลงในที่สุด
  - ผลต่อทรัพยากรดิน น้ำ ป่า : ยกตัวอย่างเช่น นโยบายเร่งรัดออกโฉนดซึ่งเป็นกรรมสิทธิแบบปัจเจก พบว่านโยบายดังกล่าวเป็นตัวเร่งให้ทั้งชาวบ้านและนายทุนรีบเข้าไปจับจองแสดงการครอบครองพื้นที่เป็นของตัวเอง และเมื่อได้กรรมสิทธิแล้วก็มีแนวโน้มที่จะถูกเปลี่ยนมือไปสู่นายทุนได้โดยง่าย เนื่องจากเกษตรกรมีภาระหนี้สินจากการเพาะปลูก จึงต้องการขายพื้นที่เพื่อนำเงินมาใช้หนี้และซื้อเครื่องอำนวยความสะดวกต่างๆ ทางออกในเรื่องนี้อาจจะต้องมีการคิดเรื่องสิทธิในรูปแบบใหม่ เช่น กรรมสิทธิ์ร่วมหรือโฉนดรวม เป็นต้น ในเรื่องการจัดการน้ำในพื้นที่แม่ว่างตอนล่าง 15เหมืองฝ่ายได้มีการรวมตัวเพื่อเรียกร้องให้ชุมชนเข้ามามีสิทธิในการจัดการน้ำบนพื้นฐานของความเป็นธรรมและยั่งยืน ภายใต้แนวความคิดดังกล่าวมีการดำเนินการหลายกิจกรรม เช่น การศึกษาวิจัยร่วมระหว่างชาวบ้าน ราชการและองค์กรพัฒนาเอกชนในประเด็น "น้ำแม่ว่างหายไปไหน" ทำให้ชุมชนมีโอกาสหาความจริงร่วมกัน

นำมาสู่ความเข้าใจซึ่งกันและกันมากขึ้น ประเด็นเรื่องป่านันท์พื้นที่เมฆวางถือเป็นฐานที่มั่นที่สำคัญในการยืนยันเรื่องคนอยู่กับป่า โดยที่ชุมชนได้มีการคิดค้นผลิตภัณฑ์ชุมชนมาอย่างต่อเนื่องนับ 10 ปี นอกจากนี้ในระดับท้องถิ่นยังมีการพยายามที่จะผลักดันแผนการจัดการป่าชุมชนของชาวบ้านเพื่อให้เป็นข้อบังคับของอบค.อีกทางหนึ่ง

2. การสรุปบทเรียนจากการแก้ไขปัญหาในลักษณะรวบรวมมวลชน ชุมชน กศค. เพื่อให้เกิดการปรับเปลี่ยนนโยบาย

การแก้ไขปัญหาในรูปแบบดังกล่าวเริ่มขึ้นจากการรวมตัวกันเมื่อปีพ.ศ.2536ของคนสองกลุ่มในนามของเครือข่ายกลุ่มเกษตรกรภาคเหนือ ซึ่งประกอบด้วยกลุ่มที่ได้รับผลกระทบจากการขยายแนวเขตป่าอนุรักษ์และกลุ่มที่ขายผลผลิตทางการเกษตรไม่ได้ซึ่งกลุ่มนี้เป็นกลุ่มเกษตรกรที่ปลูกถั่วเหลืองและหอมหัวใหญ่ แนวทางหลักในขณะนั้นคือการรวมพลังชุมชนเพื่อกดดันต่อรองให้รัฐบาลปรับเปลี่ยนนโยบายป่าไม้ที่ดินและประกันราคาพืชผล การแก้ไขปัญหาเป็นไปอย่างเชื่องช้าเนื่องจากความไม่จริงใจของเจ้าหน้าที่ราชการประกอบกับความไม่แน่นอนทางด้านการเมือง จึงทำให้กลุ่มปัญหาราคาพืชผลค่อยๆ หายไปในที่สุดเหลือเพียงกลุ่มปัญหาป่าไม้ที่ดิน และเมื่อมีการสรุปบทเรียนร่วมกันหลายครั้งจึงพบว่าในแต่ละพื้นที่ที่มีจุดอ่อนในเรื่องการจัดการป่าและมีปัญหาอื่นๆ สะสมหลายเรื่องทำให้ผู้นำที่ออกไปเคลื่อนไหวเกิดความท้อแท้ เบื่อหน่ายข้อสรุปเพื่อแก้ไขปัญหาที่สำคัญประการหนึ่งคือ “การกลับมาตั้งต้นที่พื้นที่” ค้นหาศักยภาพของตัวเองพัฒนาพื้นที่ด้วยความรู้ของท้องถิ่น ทำให้พื้นที่เข้มแข็งซึ่งในที่นี้หมายถึงชาวบ้านต้องท้องถิ่นและมีความสุขร่วมกัน โดยที่จะต้องมีการติดตามทางนโยบายด้วยเช่นกัน

จากการสรุปบทเรียนร่วมกันหลายครั้งในระหว่างปีพ.ศ.2546-2547 ของเครือข่ายกลุ่มเกษตรกรภาคเหนือ เครือข่ายป่าชุมชน กป.อพช. ภาคเหนือ และสหพันธ์เกษตรกรภาคเหนือ ทำให้ได้ยุทธศาสตร์ที่สำคัญร่วมกันประการหนึ่งนั่นก็คือ “ยุทธศาสตร์การสร้างพื้นที่รูปธรรม” ซึ่งหมายถึงพื้นที่ตัวอย่างเพื่อยืนยันสิ่งที่ชุมชนคิดและทำกับสังคม และกับรัฐในระดับนโยบาย ภายใต้ยุทธศาสตร์ดังกล่าว มีการดำเนินการในหลายพื้นที่โดยมีเครือข่ายต่างๆ ดังที่กล่าวมาข้างต้นเป็นองค์กรที่คอยติดตามสนับสนุน ซึ่งพื้นที่เมฆวางมีสถาบันการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน (สรพ.) เป็นองค์กรที่เล็งเห็นว่าทำหน้าที่ประสานงานและสนับสนุนให้กลุ่มต่างๆ ในท้องถิ่นได้เข้ามาสร้างกระบวนการในการเรียนรู้ร่วมกัน

3. การวิเคราะห์ฐานทุนเดิมชุมชนลุ่มน้ำแม่วาง

1. ชุมชนลุ่มน้ำแม่วางเป็นชุมชนที่มีความหลากหลายองค์ความรู้ ภูมิปัญญา วัฒนธรรมของ 5 กลุ่ม ชาติพันธุ์คือ คนไตวอน (คนเมือง) คนไตเงิน คนไตใหญ่(เงี้ยว) ลัวะ คนจีน

จำนวน 56 หมู่บ้าน อาศัยอยู่ในลุ่มน้ำวางคอนล่าง และกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง คนเมืองและม้ง จำนวน 46 หย่อมบ้านอาศัยอยู่ลุ่มน้ำแม่วางคอนบน ลุ่มน้ำวางมีความยาว 73 กิโลเมตร ครอบคลุมพื้นที่ 500 ตารางกิโลเมตรหรือ 312,500 ไร่ ที่มีความหลากหลายของระบบนิเวศน์และแบบแผนการผลิตทั้งพื้นที่ราบ ที่ดอน และที่สูง เครือข่ายทางสังคมของชุมชนลุ่มน้ำวางมิได้จำกัดอยู่ขอบเขตความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ และขอบเขตการปกครอง หากยังคงมีความสัมพันธ์ที่มีการแลกเปลี่ยน ซื้อขายปัจจัยการผลิต ปัจจัยสี่ และการเรียนรู้ ร่วมกันมาอย่างต่อเนื่อง แม้ว่าเนื้อหา รูปแบบและระดับความสัมพันธ์จะแตกต่างระหว่างอดีตกับปัจจุบัน

2.ท่ามกลางสถานการณ์ความเปลี่ยนแปลงของระบบเศรษฐกิจ การเมือง และนโยบายการรวมศูนย์อำนาจการจัดการทรัพยากรดิน น้ำป่า ที่ส่งผลกระทบต่อสิทธิชุมชนในการจัดการทรัพยากร การเปลี่ยนแปลงแบบแผนการผลิตที่ต้องใช้และทำลายฐานทรัพยากร เกิดความขัดแย้งจากการแข่งขันทรัพยากรมากขึ้น เครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างชุมชนระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีมาอย่างต่อเนื่องและยังคงเป็นปัจจัยที่ทำให้มีการจัดตั้งองค์กรเครือข่ายระหว่างชุมชนร่วมมือจัดการปัญหาได้ระดับหนึ่ง เช่น ชุมชนลุ่มน้ำวางคอนบนจำนวน 46 หย่อมบ้านได้มีการรวมตัวกันเป็น เครือข่ายการจัดการทรัพยากรลุ่มน้ำวางคอนบน เพื่อคัดค้านนโยบายการประกาศเขตป่าอนุรักษ์ทับที่ชุมชน และกรณีมีบริษัทจากต่างประเทศมาเช่าพื้นที่ปลูกดอกไม้ที่หมู่บ้านบนคอย เกิดความขัดแย้งกันระหว่างชาวบ้านกับนายทุนภายนอก เครือข่ายชาวบ้านบนคอยได้มีการประสานความร่วมมือกับพี่น้องข้างล่างไปร่วมเจรจากลี่ยหลายปัญหา หรือ กรณีมีปัญหากลุ่มธุรกิจทัวร์ได้นำช้างเข้ามาบริการนักท่องเที่ยวจำนวนมากในพื้นที่ลุ่มน้ำวางคอนกลาง ชาวบ้านทั้งคอนบน คอนล่าง ได้ร่วมกันกดดัน ร้องเรียน ให้มีการแก้ไขปัญหา หรือในกรณีที่ชาวนาในพื้นที่ท้ายน้ำขาดแคลนน้ำทำนาเพราะการขยายพื้นที่และการเพิ่มระบบการเกษตรพาณิชย์ที่ต้องใช้น้ำมากขึ้น เกษตรกรใน 6 หมู่บ้านท้ายน้ำได้มีการรวมตัวกันไปเจรจาเพื่อให้เหมืองฝายที่อยู่เหนือขึ้นไปจัดการน้ำให้เหมืองฝายท้ายน้ำได้ใช้ ภาวะการณ์ดังกล่าวทำให้องค์กรเหมืองฝายได้มีการจัดปรับกฎระเบียบการใช้น้ำที่ให้ความสำคัญต่อการปลูกข้าวเป็นอันดับแรก ทำให้เกษตรกรในเชิงปัจเจกส่วนหนึ่งหาทางออกด้วยการจัดปรับระบบเกษตรการปลูกพืชระยะสั้น เช่น การปลูกข้าวโพด เป็นต้น แนวโน้มการจัดการปัญหาในลักษณะของความเป็นองค์กรชุมชนจะลดลง การจัดการในเชิงปัจเจก การพึ่งพากลไกอำนาจรัฐและระบบตลาดจะมีสูงขึ้น นั่นหมายถึงกระบวนการจัดการเรียนรู้ร่วมกันของชุมชนจะอ่อนตัวลงไปด้วย

3. มีผู้นำ ผู้รู้หลากหลาย กระจายอยู่ตามชุมชนตามขอบเขตทางการปกครองหมู่บ้านต่างๆ ทั้งในระดับที่เป็นปราชญ์ชาวบ้านหรือครูภูมิปัญญาชาวบ้าน ดังในช่วงปี 2545-46 ได้มีรวบรวมเป็นเครือข่ายครูภูมิปัญญาจำนวน 20 กว่าท่าน ร่วมกันดำเนินการถ่ายทอดภูมิปัญญาสู่ลูกหลาน โดยมีการดำเนินงานภายใต้ โครงการยืยสอนหลานสืบสานวัฒนธรรมภูมิปัญญาท้องถิ่นแม่วางจนปัจจุบันเป็นการยอมรับจากชุมชนมากขึ้น มีบุคคลที่ได้รับการยกย่องจากสังคม เช่น พ่อหลวง

จน โอลิมเปีย ปรากฏการณ์การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และพออุทัยคำ คาปัญญ คุรุภูมิ ปัญญาด้านการใช้ของเล่นพื้นบ้านเป็นสื่อการถ่ายทอดด้านคุณธรรมให้ลูกหลาน จนได้รับยกย่องให้เป็นคุรุภูมิปัญญาไทย และยังมีผู้รู้ ผู้นำในวัยกลางคนที่เป็นทั้งผู้นำชาวบ้านที่บางส่วนได้รับการยอมรับจากชุมชนให้เป็นผู้นำทางการเช่น อบต. กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และเยาวชนคนรุ่นใหม่อีกจำนวนหนึ่ง รวมทั้งยังมีพระสงฆ์ เช่น เจ้าอาวาสวัดจำลอง และวัดหัวริน บางส่วนเป็นคนในท้องถิ่นโดยกำเนิดปัจจุบันทำหน้าที่เป็นครูในสถานศึกษาที่มีความสนใจจัดการเรียนรู้ด้านองค์ความรู้ภูมิปัญญาพื้นบ้าน และได้มีส่วนร่วมกับเครือข่ายผู้รู้มาอย่างต่อเนื่อง เช่น อาจารย์เรืองเนตร โรงเรียนบ้านกาควิทยาคม อาจารย์นิวัตร โรงเรียนบ้านกาเด็งวังก์ มีกลุ่มผู้นำชาวบ้านชาวไร่และปัญญาชนในท้องถิ่นที่ผ่านบทเรียนการต่อสู้เรียกร้องประชาธิปไตยรวมตัวกันในนามกลุ่มสันป่าดอง-แม่วางเสวนาที่ดำเนินกิจกรรมการให้การเรียนรู้ด้านการเมือง เรื่องสิทธิชุมชน ในวิถีประชาธิปไตย นอกจากนี้ชุมชนลุ่มน้ำวางยังคงมีผู้นำเครือข่ายเยาวชนจำนวนหนึ่งที่เรียนรู้เติบโตมาจากการเรียนรู้ร่วมกับกระบวนการรวมตัวการจัดการปัญหาร่วมกับผู้นำชุมชน เช่น เครือข่ายเยาวชนลุ่มน้ำวาง และกลุ่มเยาวชนวัดหัวริน เป็นต้น แต่มีค่อนข้างจะจำกัด แม้จะมีผู้รู้ ผู้นำที่หลากหลาย แต่ก็มิใช่ว่าจะกระจาย ขาดกลไกที่จะจัดการให้เกิดการเชื่อมโยงเครือข่ายการเรียนรู้ผู้รู้ ผู้นำ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ อย่างยั่งยืน

4. มียุทธศาสตร์ทั้งที่เป็นความรู้ของผู้รู้แต่ละคนและความรู้ของกลุ่มเรียนรู้ในเรื่องต่างๆ ก่อนจะมีอยู่อย่างหลากหลาย กระจายอยู่ในที่ต่างๆ เช่น ความรู้ในการจัดการสุขภาพของกลุ่มประสานใจวัดหัวริน ความรู้ในเรื่องพืชผักพื้นบ้านและสมุนไพร อยู่กับกลุ่มผู้สูงอายุ ความรู้ในการจัดการน้ำของกลุ่มเหมืองฝาย ความรู้ในการจัดการป่า และการทำการเกษตร ความรู้ในด้านหัตถกรรม ที่มีการรื้อฟื้นจัดปรับภายใต้สถานการณ์สังคม และฐานทรัพยากรที่เปลี่ยนแปลงไป มีบางส่วนได้รับการศึกษารวบรวม ทำการวิจัย จัดทำเป็นเอกสารเผยแพร่สู่ภายนอก แต่ขาดการนำมาสื่อสารเผยแพร่เรียนรู้ร่วมกันในระดับพื้นที่ มีบางส่วนถูกนำไปใช้ประโยชน์ในกระบวนการผลักดันทางนโยบาย เช่น องค์ความรู้การฟื้นฟูป่าโดยวิถีธรรมชาติ ของชุมชนบ้านหนองเต่า เป็นต้น

5. องค์การชุมชนที่กระจายอยู่ในพื้นที่ลุ่มน้ำวางทั้งตอนบนและตอนล่าง เป็นพื้นที่ที่มีองค์การพัฒนาเอกชนยังคงดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง ที่สำคัญองค์กรและเครือข่ายชุมชนลุ่มน้ำวางมีกลไกและความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงเครือข่ายองค์กรภาคประชาชนภาคเหนือหลายเครือข่ายที่ร่วมกันผลักดันการแก้ไขปัญหาทางนโยบาย เช่น เครือข่ายการศึกษาทางเลือก เครือข่ายโสมเขียนสืบสานล้านนา เครือข่ายกลุ่มเกษตรกรภาคเหนือ เครือข่ายป่าชุมชน เครือข่ายสุขภาพ เครือข่ายเด็กและเยาวชน เครือข่ายชนเผ่า/ชุมชนบนพื้นที่สูง เครือข่ายกลุ่มแนวร่วมเกษตรกรภาคเหนือ และสหพันธ์เกษตรกรภาคเหนือ แต่ลักษณะความสัมพันธ์ยังคงมีความสัมพันธ์ในเชิงแนวดิ่ง ยังคงขาดการจัดความสัมพันธ์เชิงแนวราบในระดับพื้นที่ ทำให้ขาดกระบวนการเรียนรู้และการบูรณาการในการจัดการแก้ไขปัญหาชุมชนอย่างเป็นองค์รวม

4. แนวคิดการดำเนินโครงการฯ

จากสถานการณ์ดังกล่าวสถาบันส่งเสริมการเรียนรู้ฯ เห็นว่าหากชุมชนลุ่มน้ำวังมีกลไก และกระบวนการจัดการที่มีความชัดเจนและมีศักยภาพที่จะประสานเชื่อมโยง จัดการให้ทุนทาง สังคมที่มีอยู่ในชุมชนลุ่มน้ำวังได้มีการสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันทั้งภายในแต่ละชุมชน แต่ ละกลุ่มชาติพันธุ์ แต่ละฐานระบบนิเวศน์เดียวกันและกระบวนการเรียนรู้ในลักษณะที่เป็นเครือข่าย การเรียนรู้ในเชิงแนวราบในพื้นที่ ที่เข้มข้นมากขึ้น โดยไม่ละทิ้งกลไกที่เชื่อมโยงกับเครือข่ายแต่ละ ประเด็น จะทำให้เครือข่ายทางสังคมความเป็นชุมชนลุ่มน้ำมีความเข้มแข็งและมีความสุข ที่สำคัญก็คือ จะช่วยเอื้อให้กระบวนการสร้างการเรียนรู้กับสังคม และการผลักดันข้อเสนอทางนโยบายของ เครือข่ายภาคประชาสังคมมีพลังต่อการเปลี่ยนแปลงนโยบายทิศทางการพัฒนาสังคมสู่ความเป็น ธรรมยั่งยืนร่วมกันในอนาคต โดยโครงการมีหลักคิดในการดำเนินงานที่สำคัญ 4 ประการดังนี้

1. กระบวนการทำงานที่มีเป้าหมายหลักร่วมกันคือ“การเพิ่มศักยภาพของกลไกและ กระบวนการจัดการเรียนรู้ของชุมชน” ให้มีศักยภาพในการจัดการเรียนรู้ทั้งแนวนอนและแนวตั้ง ด้วยการจัดการความรู้ชุมชนที่มีเป้าหมายสู่การเปลี่ยนแปลงใน 3 ระดับควบคู่กัน คือ การจัดการ ความรู้เพื่อการเพิ่มพลังสร้างรูปธรรมการแก้ไขปัญหาภายในชุมชน เพื่อสร้างการเรียนรู้กับสังคม และเพื่อเปลี่ยนทางนโยบายการพัฒนาในทุกระดับ โดยการใช้การพัฒนานักจัดการความรู้คนรุ่น ใหม่กับการศึกษาองค์ความรู้ชุมชน เป็นแกนกลางในการขับเคลื่อนงานร่วมกัน เพราะเชื่อมั่นว่า เมื่อชุมชนท้องถิ่นมีกลไกและกระบวนการจัดการเรียนรู้ของชุมชนที่มีศักยภาพในการจัดการความรู้ ด้วยกระบวนการจัดการเรียนรู้ที่ชุมชนเป็นหลักในการจัดการแล้วย่อมหมายถึง ว่าชุมชนท้องถิ่นมี อำนาจและศักยภาพในการจัดการ“ทรัพยากรบุคคลของชุมชน” ซึ่งจะส่งผลให้คนในชุมชนได้รับการ เรียนรู้เป็นทรัพยากรบุคคลที่มีคุณภาพ พร้อมทั้งจะร่วมกันสร้างสรรค์รักษาปกป้องและฟื้นฟู หรือปรับปรุงคุณค่าใช้องค์ความรู้ชุมชนอย่างสร้างสรรค์เพื่อให้ชุมชนมีความสุขร่วมกัน

2. ให้ความสำคัญต่อ“กระบวนการเสริมสร้างการเรียนรู้ร่วมกัน”ระหว่างองค์กรหรือ ะหว่างสถาบันฯ ทั้งในส่วนที่เป็นองค์กรชุมชน องค์กรพัฒนาเอกชน องค์กรศาสนาและ สถาบันการศึกษาในระบบ ที่มีบทบาทหน้าที่และประสบการณ์ที่หลากหลายเนื้อหาและ กระบวนการในการส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน พร้อมทั้งจะประสานศักยภาพของกัน และกันมาปรับใช้และเรียนรู้ท่ามกลางกันปฏิบัติกรร่วมกัน โดยที่แต่ละองค์กรมีความคาดหวัง ร่วมกัน ที่จะทำให้องค์กรตนเองได้รับการพัฒนาตนเองให้มีองค์ความรู้และความสามารถในการ จัดการความรู้เพื่อเสริมสร้างยกระดับความเป็นสถาบันฯ การจัดการเรียนรู้สังคม พร้อมทั้งการสร้าง ความสัมพันธ์ที่จะเอื้อให้เกิดความร่วมมือในการจัดการเรียนรู้เพื่อชุมชนและสังคมอย่างค่อเนื่อง ค่อไป

3. กระบวนการทำงานที่เน้นใช้ “พื้นที่รูปธรรม” เป็นฐานปฏิบัติการสำหรับการเรียนรู้จะ
แนวนอนและแนวดิ่งร่วมกัน โดยเลือกพื้นที่ ที่มีศักยภาพขายประเด็นต่างๆ โดยกระบวนการ
ดำเนินงานจะการเชื่อมโยงการเรียนรู้ในพื้นที่รูปธรรม ผู้การเรียนรู้ร่วมกันระดับเครือข่ายทั้งใน
เครือข่ายเชิงประเด็นและเครือข่ายข้ามประเด็น โดยใช้รูปธรรมจากพื้นที่เป็นแหล่งเรียนรู้ร่วมกัน
โดยกลุ่มการเรียนรู้ทั้งในระดับพื้นที่และเครือข่ายจะมีประสบการณ์ การแก้ไขปัญหาาร่วมกันมา
ระดับหนึ่งแล้ว เป็นชุมชนที่มีความสัมพันธ์ในเชิงเครือข่ายระหว่างชุมชนในเครือข่ายหลายภาคี
เข้าร่วมเรียนรู้มากขึ้น

4. ให้ความสำคัญในการพัฒนาผู้นำผู้จัดการเรียนรู้คนรุ่นใหม่ให้เป็นส่วนหนึ่งของการ
พัฒนากระบวนการจัดการเรียนรู้ของชุมชนหรือการจัดการศึกษาของภาคประชาชน เพราะผู้นำเป็น
กลไกหนึ่งที่สำคัญของกระบวนการจัดการเรียนรู้ชุมชน ดังนั้นหากคนรุ่นใหม่ของชุมชน ได้รับความ
พัฒนาเสริมสร้างศักยภาพทั้งด้านจิตสำนึก “เพื่อสาธารณะหรือมีสำนึกเพื่อชุมชนและสังคม”
การจัดการเรียนรู้เพิ่มเติม เช่น ทักษะการประเมินวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม การศึกษาถอด
องค์ความรู้ชุมชน การพัฒนาหลักสูตรการเรียนรู้ องค์ความรู้ชุมชน การผลิตสื่อ การใช้สื่อเพื่อการ
เรียนรู้สำหรับชุมชน และการเรียนรู้กับสังคม เป็นต้น จะเป็นปัจจัยให้คนรุ่นใหม่มีความรู้ความ
เข้าใจ มีความเคารพเชื่อมั่นในองค์ความรู้ภูมิปัญญาของชุมชน ความเป็นอัตลักษณ์ในความเป็นวิถี
ชุมชนท้องถิ่น และความเป็นชาติพันธุ์ของตนเอง เป็นผู้ที่มีความเท่าทัน สามารถวิเคราะห์เชื่อมโยง
สถานการณ์ความเปลี่ยนแปลงทางสังคมภายนอกที่มีความสัมพันธ์ส่งผลกระทบต่อชุมชน มีความเข้าใจ
ในโลก กระบวนการจัดการเรียนรู้ ของชุมชนกับการจัดการศึกษาเรียนรู้ของภาคประชาชนพร้อม
กับได้รับการพัฒนาทักษะหนึ่งที่สำคัญที่จะช่วยให้โลก กระบวนการจัดการเรียนรู้ของชุมชนของ
ภาคประชาชนที่มีอยู่เดิมได้รับการเพิ่มศักยภาพ ในการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพมาก
ขึ้น อย่างมีความต่อเนื่องยั่งยืนในระยะยาวต่อไป

5. เป้าหมายและวัตถุประสงค์โครงการ

เป้าหมายสูงสุด ชุมชนท้องถิ่นลุ่มน้ำแม่วางมีความสามารถในการจัดกระบวนการเรียนรู้
ประสานความร่วมมือกับสถาบันต่างๆ ในท้องถิ่นและองค์กรทางสังคมเพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็ง
เป็นสุขพึ่งตนเองได้บนพื้นฐานของการจัดการด้วยองค์ความรู้ชุมชนที่มีอยู่พร้อมกับการประยุกต์ใช้
กับความรู้จากภายนอกให้เหมาะสมยิ่งขึ้น

วัตถุประสงค์ ในระยะเวลาดำเนินงาน 18 เดือน โครงการได้กำหนดวัตถุประสงค์การ
ดำเนินงานไว้ 4 ประการ คือ

1. เพื่อหนุนเสริมพัฒนาองค์กรชุมชนให้มีความสถาบันที่เป็นกลไกการบริหารจัดการเรียนรู้ชุมชนที่มีประสิทธิภาพในการสร้างชุมชนให้มีความเข้มแข็งและมีความสุขอย่างยั่งยืน
2. เพื่อเสริมสร้างศักยภาพผู้นำองค์กรชุมชน พระสงฆ์ แกนนำเยาวชนและนักพัฒนาทั้งภาครัฐและเอกชนที่มีบทบาทการจัดการความรู้ชุมชนให้มีความสามารถในการเป็นนักจัดกระบวนการเรียนรู้ในชุมชนท้องถิ่นลุ่มน้ำวาง
3. เพื่อพัฒนาแหล่งเรียนรู้ชุมชนเพื่อการแก้ไขปัญหา การจัดการทรัพยากร การพัฒนาแบบแผนการผลิต จากฐานประสบการณ์เดิมสู่การจัดการชุมชนให้มีความสุขได้อย่างเป็นระบบ และบูรณาการสู่ความเป็นองค์กรร่วม ที่สามารถเป็นแบบอย่างการเรียนรู้ให้ชุมชนอื่นได้จริง
4. เพื่อยกระดับกระบวนการผลิต การใช้สื่อเพื่อการเรียนรู้ เผยแพร่องค์ความรู้ชุมชนสู่สังคม ทั้งสื่อพื้นบ้านและสื่อที่เหมาะสมกับการรับรู้แบบใหม่ โดยใช้ตัวบุคคล ชุมชน เป็นฐานในการสื่อสาร

บทที่ 2

ประวัติศาสตร์นิเวศวัฒนธรรมกับการจัดการทรัพยากรชุมชนลุ่มน้ำแม่ว่าง

ภูมิศาสตร์และระบบนิเวศลุ่มน้ำแม่ว่าง

ชุมชนลุ่มน้ำว่างอยู่ห่างจากเมืองเชียงใหม่ไปทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ราว 30 กิโลเมตร ภูมิประเทศประกอบด้วยภูเขาตลับช้างซ้อน มีป่าไม้ 5 ประเภทคือ ป่าเต็งรัง ป่าเต็งรังผสมสนเขา ป่าสนเขาผสมก่อ ป่าผสมผลัดใบ และป่าดิบเขา พื้นที่ลาดชันและสูงชัน ร้อยละ 95 มีระดับความสูงตั้งแต่ 330-1,800 เมตรจากระดับน้ำทะเลปานกลาง (ม.รทก.) และมีพื้นที่ราบเพียงร้อยละ 5 มีระดับความสูง 310-330 ม.รทก.

ลุ่มน้ำแม่ว่างเป็นลำน้ำสาขาย่อยของน้ำแม่ขาน มีต้นกำเนิดจากป่าด้านทิศตะวันออกเฉียงใหม่ของดอยอินทนนท์ ไหลไปบรรจบกับน้ำแม่ขานที่บ้านสบอว ตำบลทุ่งรวงทอง อำเภอแม่ว่าง แล้วไหลลงสู่แม่น้ำปิง ณ บ้านท่ามะโอ ถึงอำเภอคอยหล่อ มีความยาวทั้งสิ้นประมาณ 73 กิโลเมตร ลุ่มน้ำแม่ว่างจัดเป็นลุ่มน้ำขนาดเล็ก มีพื้นที่ลุ่มน้ำประมาณ 500 ตร.กม. หรือ 312,500 ไร่ ครอบคลุมพื้นที่เขตอำเภอแม่ว่าง อำเภอสันป่าตอง และกิ่งอำเภอคอยหล่อ จังหวัดเชียงใหม่ ไหลลงสู่แม่น้ำขานที่บ้านสบวาง ต.ท่าวังพร้าว อ.สันป่าตอง และแม่น้ำขานไหลลงสู่แม่น้ำปิงที่บ้านห้วยไทรงาม อ.สองแคว กิ่งอ.คอยหล่อ จ.เชียงใหม่ ซึ่งมีอาณาเขตติดต่อ

ทิศตะวันตก ติดกับ ดอยอินทนนท์ เทือกเขาถนนธงชัยและเขตอำเภอแม่แจ่ม

ทิศตะวันออก ติดกับ อำเภอสันป่าตอง

ทิศเหนือ ติดกับ อำเภอหางดงและอำเภอสะเมิง

ทิศใต้ ติดกับ กิ่งอำเภอคอยหล่อ

ตามสภาพภูมิศาสตร์ลุ่มน้ำแม่ว่างแบ่งได้เป็น 2 ส่วน คือ ลุ่มน้ำแม่ว่างตอนบนและลุ่มน้ำแม่ว่างตอนล่าง

ลุ่มน้ำแม่ว่างตอนบน อยู่ในระดับความสูงจากระดับน้ำทะเล 700-1,500 เมตร พื้นที่ส่วนใหญ่ยังเป็นป่าสมบูรณ์ ส่วนใหญ่เป็นป่าดิบเขา ป่าดิบเขาผสมสน เป็นพื้นที่ต้นน้ำสายเล็กสายน้อยที่ให้กำเนิดน้ำแม่ว่างเกิดจากขุนน้ำหลายแห่งบนดอย อินทนนท์ ดอยโป่งสมิต ดอยม่อนยะ ดอยขุนวิน และดอยผาตั้ง เกิดเป็นลำน้ำสาขาย่อย คือ น้ำแม่ปัว แม่ว่างซ้าย-ขวา แม่สะป๊อก แม่เคียน แม่วิน และแม่ภูค ซึ่งมี การจัดวางเรียงตัวของลำน้ำสาขาแบบพัด ไหลมารวมกันเป็นน้ำแม่ว่าง ที่บ้านแม่สะป๊อก และบ้านสบวิน

ส่วนลุ่มน้ำแม่วางตอนล่าง ระดับความสูง 300-700 ม.รทก. พื้นที่ส่วนใหญ่มีความลาดชันต่ำ เป็นที่ราบลุ่มเหมาะสำหรับการทำเกษตรกรรม มีพื้นที่บางส่วนเท่านั้นที่มีความลาดชัน คือ บริเวณติดต่อกับเขตลุ่มน้ำวางตอนบน อย่างไรก็ตาม บริเวณนี้ก็ยังเป็นแหล่งกำเนิดลำน้ำสาขาของน้ำแม่วางด้วย คือ ห้วยบง ห้วยผึ้ง ห้วยมะนาว

ประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานชุมชนลุ่มน้ำวาง

ในเขตพื้นที่ลุ่มน้ำวางมีชาวบ้านอาศัยอยู่มาเป็นเวลานานแล้ว มีการตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนร่วมกันจนเป็นชุมชน กระจายอยู่ตลอดทั่วลุ่มน้ำวาง กลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆในลุ่มน้ำแม่วางมีปฏิสัมพันธ์กันมาช้านาน ชุมชนบนที่สูงอย่างปกากะญอได้เรียนรู้และพัฒนาการทำนาและการสร้างระบบชลประทานเหมือนฝายจากคนพื้นราบมานานกว่าศตวรรษ นอกจากนี้การค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้าทรัพยากรและแรงงานก็เกิดขึ้นมาโดยตลอดระหว่างชุมชนบนที่สูงและชุมชนในพื้นที่ราบ

ประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานของชุมชนในลุ่มน้ำแม่วางมีมาช้านาน ดังเช่น บ้านห้วยอีค่าง บ้านทุ่งหลวง ซึ่งเป็นหมู่บ้านกะเหรี่ยงในลุ่มน้ำแม่เตียน แม่วางตอนบน มีอายุเก่าแก่ไม่ต่ำกว่า 400 ปี และก่อนหน้าที่พี่น้องปกากะญอจะมาอยู่ ก็ได้มีชุมชนลี้ภัยตั้งถิ่นฐานอยู่ก่อน ดำรงชีวิตด้วยการทำเกษตรแบบไร่หมุนเวียน และพึ่งพิงป่าไม้ธรรมชาติร่วมกับชาวลัวะ แต่ปัจจุบันชาวลัวะอพยพโยกย้ายออกไปจนเกือบหมด คนเมืองได้ขยับขึ้นมาอาศัยทำกินในเขตที่สูงเพิ่มขึ้น ขณะที่ชุมชนม้งก็ได้อพยพเข้ามาจากเขตจอมทองในช่วงระยะเวลา 100 ปีมานี้ มีกลุ่มชาติพันธุ์ 3 กลุ่มหลัก คือ คนเมือง ปกากะญอ และม้ง ในเขตลุ่มน้ำวางตอนบน ชุมชนชาติพันธุ์ปกากะญอและม้งได้ตั้งถิ่นฐานอยู่ราว 40 ชุมชน ซึ่งชาวปกากะญอตั้งถิ่นฐานในเขตพื้นที่สูงของลุ่มน้ำวางมาช้านานกว่า 400 ปีแล้ว ดำรงชีวิตด้วยการทำเกษตรแบบไร่หมุนเวียน และพึ่งพิงป่าไม้ธรรมชาติร่วมกับชาวลัวะ แต่ปัจจุบันชาวลัวะอพยพโยกย้ายออกไปจนเกือบหมด คนเมืองได้ขยับขึ้นมาอาศัยทำกินในเขตที่สูงเพิ่มขึ้น อีกทั้งชาวม้งก็ได้อพยพมาจากเขตจอมทองในช่วงระยะเวลา 100 ปีมานี้ ปัจจุบันลุ่มน้ำวางตอนบนซึ่งอยู่ในเขตตำบลแม่วินมีประชากร 10,273 คน จำนวน 19 หมู่บ้าน เป็นชุมชนปกากะญอ 13 หมู่บ้าน ชุมชนม้ง 3 หมู่บ้าน และชุมชนคนเมือง 5 หมู่บ้าน ชุมชนปกากะญอตั้งบ้านเรือนอยู่ในหุบเขาและริมห้วยต่างๆ ยังชีพด้วยการทำนาและทำไร่หมุนเวียน และเริ่มปรับเปลี่ยนการผลิตไปสู่การเพาะปลูกพืชพาณิชย์เพิ่มขึ้น เช่นเดียวกับม้ง โดยได้รับอิทธิพลทั้งจากการส่งเสริมของเจ้าหน้าที่ประจำโครงการหลวงในพื้นที่ใกล้เคียง และการเลียนแบบตามๆ กัน บางส่วนก็ได้รับการชักจูงจากพ่อค้าพืชผลการเกษตร ส่วนลักษณะการตั้งชุมชนจะแยกกันอยู่อย่างชัดเจนระหว่างปกากะญอกับม้ง กล่าวคือไม่ปะปนอยู่ในชุมชนเดียวกัน โดยชุมชนปกากะญอตั้งถิ่นฐานในบริเวณที่ราบหุบเขา ส่วนชุมชนม้งตั้งถิ่นฐานในบริเวณที่สูงกว่า ชุมชนม้งมักอาศัยอยู่บนพื้นที่สูงราว 900-1,500 ม.รทก. ปัจจุบัน พบว่ามีชุมชนม้งกระจายอยู่ในลุ่มน้ำวาง 8 หย่อมบ้าน อาทิ บ้านป่าไผ่ บ้านขุนวาง บ้านแม่สะงะ ทำมาหากินด้วยการปลูกพืชเพื่อการยังชีพผสมผสานกับการปลูกพืชเชิงการค้า คือ ปลูกข้าวไร่และข้าวโพดสำหรับบริโภค

ภายในครัวเรือนและการเลี้ยงสัตว์ นอกจากนี้ มีการปลูกพืชผัก ไม้ผลเมืองหนาวและไม้ดอกเมืองหนาว เพื่อขายสร้างรายได้ อาทิ กะหล่ำปลี แครอท ผักกาดหอม พลั้ว พลัม ห้อ สาเล่ ดอกกระดาด ขิงขมิ้น เบญจมาศ แก้วโกลีเส

ขณะที่ลุ่มน้ำวางคอนล่าง มีชุมชนของคนเมืองดั้งเดิมฐานอาศัยอยู่ราว 70 ชุมชนดั้งเดิมมา ประมาณ 500-700 ปี ทั้งในเขตอำเภอแม่วาง สันป่าตอง และกิ่งอำเภอคอยหล่อ

เป็นที่ตั้งของชุมชนคนไทยพื้นราบ 6 กลุ่มชาติพันธุ์ คือคนไตขวน (คนเมือง) คนไตเงิน คนไตใหญ่(เงี้ยว) ลัวะ เม็ง คนจีน จำนวน 70 กว่าหมู่บ้านประกอบด้วยกิ่ง อ.คอยหล่อ 2 ตำบล ประกอบด้วยต.สันติสุข (ประชากร 4,072คน) ต.ยางคราม (ประชากร4,823 คน) อ.สันป่าตอง1 ตำบล ประกอบด้วยต.ทุ่งสะโตก(ประชากร 7,189คน) อ.แม่วาง4 ตำบล ประกอบด้วย ต.บ้านกาด(ประชากร 8,189 คน) ต.คอนเปา(ประชากร2,060 คน) ต.ทุ่งปี่ (ประชากร 4,631คน) ต.ทุ่งรวงทอง(ประชากร2,673 คน) ทำการเกษตรเพาะปลูกพืช 2-4 ครั้งต่อปี ระบบการผลิต 2 ครั้งต่อปี มากที่สุด รองลงมาคือ 3 ครั้งต่อปี จัดได้ไม่ต่ำกว่า 27 แบบ มี ทำนาปี นาปรัง หอมหัวใหญ่ มันฝรั่ง ข้าวโพด ถั่วเหลือง ลำไย เป็นต้น มีพื้นที่การเกษตรรวมประมาณ 45,000 ไร่ รายได้เกษตร 30,718 บาท/ครัวเรือน รายได้นอกเกษตร 32,619 บาท/ครัวเรือน รายจ่าย 37,000-43,000 บาท/ครัวเรือนและหนี้สินเฉลี่ย 31,293 บาท/ครัวเรือน

ประวัติศาสตร์การเปลี่ยนแปลงการจัดการการใช้ประโยชน์ทรัพยากรชุมชนลุ่มน้ำวาง เหตุการณ์สำคัญที่มีผลต่อความเปลี่ยนแปลงการจัดการการใช้ประโยชน์ของทรัพยากรชุมชนลุ่มน้ำวาง จากการศึกษาวิจัยของมูลนิธิฟื้นฟูชีวิตและธรรม ได้แบ่งได้ 4 ยุค โดยสังเขป

1.ยุคเริ่มต้นแย่งชิงทรัพยากร (2420-2500)

อยู่ในยุคที่ประเทศไทยยังไม่มีแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ยังอยู่ในช่วงรอยต่อระหว่างการปกครองระบบสมบูรณาญาสิทธิราชและการเปลี่ยนแปลงระบบการปกครองระบบประชาธิปไตย เป็นช่วงเวลาที่รัฐบาลไทยได้เปิดให้บริษัทต่างชาติเข้ามาสัมปทานไม้และออกกฎหมาย อนุญาตให้มีการค้าขายฝิ่น ให้คนจีน ฝิ่น้องมั่งได้อพยพเข้ามาตั้งบ้านเรือนในเขตพื้นที่ลุ่มน้ำวางคอนบน ในพื้นที่ที่มีความสูงจากระดับน้ำทะเล ตั้งแต่ 900 เมตรขึ้นไป ทำการปลูกฝิ่น โดยมีฝิ่น้องปกครองเป็นแรงงานและลูกจ้าง พร้อมกับเริ่มมีพิธีการค้าเข้ามาปลูกจึงเป็นยุคเริ่มต้นที่มีการเข้ามาแย่งชิงการใช้ทรัพยากร โดยมีเหตุการณ์สำคัญๆ คือ

- ◆ปี 2432 บ.บอมเบย์เบอร์มา เข้ามาสัมปทานทำไม้ในเขตป่าลุ่มน้ำวางคอนล่าง
- ◆ปี 2440 เริ่มสร้างฝายนอน สมบูรณ์ ขุนคง นาทราย (แม่วางคอนล่าง)
- ◆ปี 2480 มีการปลูกฝิ่นแถบคอยม่อนยะ
- ◆ปี 2490.กะเหรี่ยงแม่วางคอนบนเริ่มทำนาขึ้นบันได
- ◆ปี 2493 เริ่มปลูกพืชการค้าหลังนาปีในแม่วางคอนล่าง

2. ยุครุ่งอรุณพัฒนา (2500-2530)

เป็นยุคที่ชุมชนลุ่มน้ำาวง ได้รับการพัฒนาตามทิศทางการพัฒนาประเทศ ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ทั้งการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน น้ำ ไฟสว่าง ทางคิ พร้อมกับกับการเข้ามาของกลุ่มพ่อค้าคนจีน หน่วยงานราชการสถาบันการเงินทั้งสหกรณ์

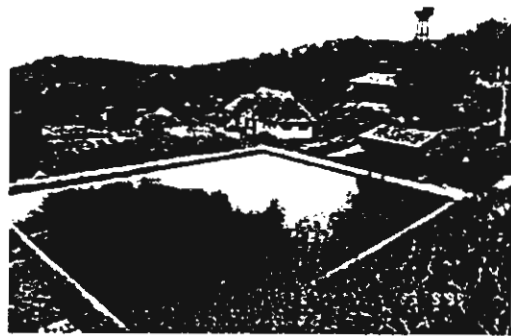
การเกษตร และธกส. เพื่อส่งเสริมพืชเศรษฐกิจการค้าทั้งในคอนล่าง และลุ่มน้ำาวงคอนบนทรัพยากรธรรมชาติทั้งดิน น้ำ ป่า ลุ่มน้ำาวง จึงถูกนำมาจัดการใช้ประโยชน์อย่างเข้มข้นขึ้น ดังมีเหตุการณ์สำคัญๆ ที่เกิดขึ้นในช่วงนี้ ดังนี้

- ◆ปี 2500 การผลิตข้าวเพื่อขายขยายตัวในภาคเหนือ รัฐบาลขยายชลประทาน
- ◆ปี 2500 พ่อค้าจีนเพิ่มทุนชาวนาเพื่อปลูกพืชพาณิชย์หลังเก็บเกี่ยวจ้างชาวนาปลูกหอมหัวใหญ่ในแม่ว่างคอนล่าง
- ◆ปี 2502 กฎหมายห้ามปลูกฝิ่น แต่ฝิ่นเถื่อนยังขยายตัว
- ◆ปี 2507 ผู้นำชุมชน พ่อปิ่น พ่ออุ่น พ่อใจคำ จัดตั้งกลุ่มชาวนาเพื่อพัฒนาเกษตรแผนใหม่ ใช้พันธุ์ข้าวใหม่ (กข.) และได้ไปดูงานที่ได้หวัน
- ◆ปี 2513 ฝ่ายต่างๆ ในลุ่มน้ำาวงคอนล่าง เริ่มเปลี่ยน จากฝ่ายไม้เป็นฝ่ายปูน เช่น ฝ่ายคอนปิ่นชาวบ้านเริ่มเพาะปลูกพืชหลายชนิด และปลูกซ้ำหลายครั้งในพื้นที่เดิม จากการเพาะปลูก 2 ครั้งใน 1 ปี เป็นการเพาะปลูกพืช 3 ครั้งในรอบปี เช่น การปลูกข้าวนาปี-ถั่วเหลือง-ข้าวนาปรัง เป็นต้น ซึ่งรูปแบบการเกษตรลักษณะนี้เริ่มขยายตัวในปี พ.ศ. 2523 และแพร่หลายอย่างมากในปี พ.ศ. 2528 เป็นต้นมา
- ◆ปี 2514 กรมประชาสัมพันธ์เริ่มส่งเสริมพืชเศรษฐกิจแม่ว่างคอนบน
- ◆ปี 2516 พ่อปิ่นจัดตั้งกลุ่ม “สหพันธ์กลุ่มผู้ใช้น้ำยุติธรรมแม่ว่าง” เรียกร้องให้รัฐสร้างเขื่อนแม่ว่าง (คอนล่าง)
- ◆ปี 2520 โครงการหลวงเข้ามาในพื้นที่ โดยส่งเสริมให้ชาวบ้านทำการปลูกพืชทดแทนฝิ่นภายใต้การสนับสนุนเมล็ดพันธุ์ ปิ๋งจั๋งการผลิต และการตลาดของโครงการหลวง ครั้งแรกได้ส่งเสริมให้ปลูกคันทาแฟตามหัวไร่ปลายนา ซึ่งผลตอบรับจากชาวบ้านค่อนข้างดี เนื่องจากผลผลิตกาแฟให้ราคาที่สูงกว่าคันทาแฟ แต่ต่อมาราคากาแฟลดต่ำลง โครงการหลวงเริ่มนำพันธุ์พืชใหม่ๆ มาให้ชาวบ้านทดลองปลูก เช่น กะหล่ำปลี ผักกาดแก้ว เป็นต้น
- ◆ปี 2521 แม่ว่างคอนบนเริ่มใช้ระบบท่อน้ำ และสปริงเกอร์
- ◆ปี 2521 เริ่มคิดถนนเข้าหมู่บ้านในเขตแม่ว่างคอนบน
- ◆ปี 2522 พบว่าในเขตแม่ว่างคอนล่าง ที่ดินเริ่มกระจุกตัวกับชาวนารวยถึงร้อยละ 51
- ◆ปี 2525 เกิดภาวะขาดแคลนน้ำในลุ่มน้ำแม่ว่างทั้งคอนบนและล่าง ในเขตเหมืองฝายคอนล่างเริ่มขุดน้ำบาดาล

- ◆ ปี 2526 สร้างอ่างเก็บน้ำห้วยมะนาว พร้อมกับฝายคอนกรีตเปลี่ยนเป็นฝายปูนเกือบหมด
- ◆ ปี 2527-8 ยุติการปลูกฝิ่นเขตที่สูงในลุ่มน้ำวางคอนบน
- ◆ ปี 2528 ชาวบ้านคอนล่างจัดตั้ง สหกรณ์ผู้ปลูกหอมใหญ่ อ.สันป่าคอง เพื่อส่งออกไปญี่ปุ่น
- ◆ ปี 2528 การท่องเที่ยวเริ่มเข้าสู่พื้นที่ลุ่มน้ำวาง ก่อนที่จะมีการสร้างถนนลาดยางเข้าไปถึงบริเวณสบวิน มีการขี่ช้าง (ประมาณ 40 ตัว) ล่องแพและเดินป่า โดยคนในท้องถิ่นและนายทุนจากเมืองเชียงใหม่ดำเนินการ

3. ยุคการพัฒนาเศรษฐกิจตกต่ำ

และการแย่งชิงทรัพยากร(2530-2540)

เป็นยุคที่รัฐบาลไทย มุ่งเน้นการพัฒนาอุตสาหกรรม โดยการประสานระหว่างรัฐกับภาคธุรกิจเอกชน จนเกิดภาวะปัญหาการขาดผลผลิตตกต่ำ พร้อมกับมีนโยบายการเพิ่มพื้นที่ป่าอนุรักษ์ ด้วยการประกาศเป็นเขตป่าอนุรักษ์ ทั้งในรูปของอุทยานแห่งชาติ และการจำแนกคุณภาพลุ่มน้ำ มีแผนการควบคุม การรวมกลุ่มบ้าน การอพยพคนออกจากป่าประกอบช่วงนี้เป็นช่วงเกิดวิกฤตความแห้งแล้ง เป็นให้ชุมชนในลุ่มน้ำวางมีการรวมตัวในการจัดการปัญหาทั้งในระดับพื้นที่ และการเรียกร้องทางนโยบาย ในหลาย กรณี ดังเช่น เหตุการณ์ต่อไปนี้

- ◆ ปี 2531-2 หอมใหญ่ราคาตกต่ำ ชาวบ้านเดินขบวนประท้วง
- ◆ ปี 2531-2534 เริ่มปรากฏการใช้ประโยชน์ที่ดินในรูปแบบหรือวัตถุประสงค์อื่นนอกเหนือจากการเกษตร อาทิ การสร้างบ้านจัดสรรที่เกิดจากอิทธิพลของการขยายตัวของเมือง การจัดสร้างรีสอร์ทเพื่อการท่องเที่ยว และการกว้านซื้อที่ดินเพื่อการเก็งกำไรในราคาที่ดิน
- ◆ ปี 2535 รัฐเริ่มใช้นโยบายป่าอนุรักษ์ ควบคุมพื้นที่สูงเข้มงวด
- ◆ ปี 2536 ในเขตแม่วางคอนบนชุมชนกะเหรี่ยง เช่น บ้านหนองเต่า ห้วยอีค่าง และทุ่งหลวง เริ่มมีการจัดตั้งคณะกรรมการป่าชุมชน
- ◆ ปี 2537 ก่อตั้งคณะกรรมการเครือข่ายการจัดการทรัพยากรลุ่มน้ำวางคอนบน ในช่วงการเกิดเครือข่ายกลุ่มเกษตรกรภาคเหนือ (กคน.)
- ◆ ปี 2537 โรงงานขยายตัว ในเขตคอนล่าง ที่ดินราคาแพง มีการกว้านซื้อที่ดินขนาดใหญ่
- ◆ ปี 2540 หอมใหญ่ราคาตก ชาวบ้านประท้วง
- ◆ ปี 2540 เกิดความขัดแย้งเรื่องน้ำระหว่างม้งกับกะเหรี่ยงที่แม่เตียน และเป็นเช่นเดียวกับความขัดแย้งคนต้นน้ำและปลายน้ำในลุ่มน้ำอื่นๆ เช่น จอมทอง เป็นต้น

4. ยุคก่อกำเนิดเครือข่ายการเรียนรู้

ระดับผู้นำ (2541-ปัจจุบัน)

◆ปี 2541 ปัญหาน้ำขาดแคลน ชลประทานได้ประสานให้กลุ่มเหมืองฝาย 11 ฝายในเขตลุ่มน้ำแม่วางตอนล่าง ก่อตั้งเป็นเครือข่าย (แต่ไม่ได้ดำเนินการต่อ)

◆ปี 2541 ชาวบ้านเริ่มดำเนินการเอง โดย 6 ฝายตอนล่าง รวมเป็นเครือข่าย เพื่อต่อรองกับ 5 ฝายตอนบน

◆ปี 2547 เครือข่ายผู้นำองค์กรชุมชนลุ่มน้ำวางจัดตั้ง วิทยาลัยชาวบ้านลุ่มน้ำวาง เป็นกลไกประสานเชื่อมโยงการเรียนรู้ระหว่างกลุ่ม ระหว่างชุมชน เช่น ร่วมมือกับราชการหนุนเสริมการพัฒนาการเรียนรู้ให้กับ คณะอนุกรรมการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมลุ่มน้ำวาง โดย มีนาย บุญส่ง ชินะวงศ์ ได้รับเลือกให้เป็นประธานฯคนแรก พร้อมทั้งมีการจัดตั้งเครือข่ายองค์กรเหมืองฝายลุ่มน้ำวาง โดยมีนายมานิตย์ เขียวเหมย หัวหน้าเหมืองฝายนาทราย ได้รับเลือกให้เป็นประธานคนแรก และการสนับสนุนให้เกิดสภาเยาวชนลุ่มน้ำวาง โดยมีนายปฏิวัติ นามเจิง เยาวชนบ้านพันคน เป็นประธานคนแรก

สถานการณ์การเปลี่ยนแปลงการจัดการทรัพยากร แม่วางในยุคแรก คือ แม่วางในยุคสัมปทานไม้และฝิ่น 2460-2510

มีปัจจัยการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญคือการสัมปทานไม้ ตั้งแต่ 2460 ทำให้พื้นที่ป่าเสื่อมโทรม ความมาด้วยการตัดถนน การขยายตัวพืชพาณิชย์ พื้นที่แม่วางตอนบนได้ปรับตัวเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจพาณิชย์ประมาณปี 2480 ขณะที่

ตอนล่างเริ่มก่อนประมาณปี 2460 โดยเริ่มค้นปลูกข้าวเพื่อขาย แต่กระนั้นฐานการผลิตเพื่อยังชีพก็ยังไม่เข้มแข็ง การจัดการน้ำก็เป็นไปตามระบบประเพณี ระบบไร่นาของชาวปกากะญอ กลับถูกกล่าวหาว่า เป็นสาเหตุของการทำลายป่าไม้และการชะล้างพังทลายของหน้าดิน โดยละเลยสาเหตุอื่นๆ ไป การสูญเสียพื้นที่ป่าในอดีต โดยเฉพาะการอนุญาตให้มีการสัมปทานป่าของรัฐบาล ป่าไม้ที่เคยอุดมสมบูรณ์หลังจากผ่านการการสัมปทานป่าไม้มา 3 ครั้งแล้ว ก็ลดความอุดมสมบูรณ์ลงไปอย่างมาก

จนเข้ามาสู่ยุคแห่งการพัฒนา ช่วงหลังปี 2510 เป็นต้นมาแม่วางตอนล่างเริ่มปลูกข้าวนาปรัง และพืชอื่นๆ ปลูกซ้ำหลายครั้งในพื้นที่เดียวกันตั้งแต่ปี 2513 การปลูกพืชครั้งที่ 2-4 ครั้ง เป็นผลจากการพัฒนาเทคโนโลยีของรัฐ การนำข้าวพันธุ์ใหม่ที่มีอายุสั้นมาสนับสนุน การสนับสนุนสินเชื่อ ขณะที่ระบบเหมืองฝายเดิมออกแบบสำหรับการผลิตในฤดูฝน จึงทำให้เกิดปัญหาขาดแคลนน้ำในปี 2525 เป็นต้นมา และส่งผลให้เหมืองฝายตอนล่างต้องเปลี่ยนเป็นฝายคอนกรีตแทนฝายไม้เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพ

การจัดการน้ำในฤดูแล้ง และแก้ปัญหาขาดแคลนแรงงาน แต่กระนั้นระบบการจัดการน้ำของท้องถิ่นก็ต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงอย่างที่ไม่เคยเป็นมาก่อน เช่น การขยายตัวพืชไร่ที่มีทั้งการเปลี่ยนที่นาเป็นสวนลำไยและการขยายไปสู่พื้นที่ในที่ดอนที่คอกของฟาร์มโคนมที่ราบ และการขยายตัวการปลูกหอมหัวใหญ่ในที่ดอน ขณะที่ระบบการจัดการน้ำแต่เดิมถูกออกแบบสำหรับการจัดการในพื้นที่ที่ต่ำกว่า ทำให้เกิดปัญหาการจมน้ำ โดยที่เกษตรกรหาทางออกโดยการตั้งปั้มน้ำสูบน้ำขึ้นไปรดลำไย

ส่วนลุ่มน้ำแม่วางตอนบน โครงการพัฒนาเพื่อลดการปลูกฝิ่นและส่งเสริมพืชพาณิชย์ขั้นที่สูงเริ่มต้นตั้งแต่ปี 2521 โดยเฉพาะจากการเข้ามาของโครงการหลวงในช่วงเวลาดังกล่าว 26 ปีของการส่งเสริมพืชพาณิชย์ได้ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงระบบการผลิต ระบบไร่หมุนเวียนถูกลดลงและแทนที่ด้วยพืชเงินสด เศรษฐกิจท้องถิ่นปรับเข้าหาเศรษฐกิจการค้ามากขึ้น

จากที่กล่าวมาเบื้องต้นจะเห็นความเปลี่ยนแปลงในการใช้ทรัพยากรป่า-ที่ดิน-น้ำอย่างมาก ซึ่งเกิดขึ้นท่ามกลางเงื่อนไขบริบททางสังคม ประวัติศาสตร์และการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ โดยประมวลภาพความเปลี่ยนแปลงออกมาได้ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 1 การเปลี่ยนแปลงการใช้ทรัพยากรในเขตลุ่มน้ำแม่วาง

ปัจจัย/ความเปลี่ยนแปลง	ปี พ.ศ.	ผลกระทบที่เกิดขึ้น
1 การสัมปทานไม้ และการทำไม้เถื่อน	เริ่ม 2460	ความเสื่อมโทรมอย่างหนักของระบบนิเวศป่าไม้และน้ำในลุ่มน้ำแม่วาง
2 การทำไร่ฝิ่น	ราว 2480	ป่าไม้ในเขตต้นน้ำเปลี่ยนเป็นไร่ฝิ่น โดยการสนับสนุนของข้าราชการท้องถิ่น พ่อค้า ด้วยการรับซื้อฝิ่นและตั้งโรงฝิ่นขึ้นที่อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่
3 การสร้างถนน - ถนนสัมปทานไม้ (ถึงบ้านแม่สะป๊อก ต.แม่วีน) - ถนนเพื่อความมั่นคง (ถึงบ้านหนองเต่า ต.แม่วีน) - ถนนเพื่อเข้าไปปลูกป่า - ถนนสร้างใหม่และปรับปรุงถนนเดิมของหน่วยงานปกติ	2495-2500 2517 2521 ปัจจุบัน	- ถนนส่งผลกระทบต่อทรัพยากรของหน้าดิน ไหลลงสู่ลำห้วยต่างๆ ทำให้เกิดการดินเซินของลำน้ำ ทำลายแหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำเกือบทั้งลุ่มน้ำ - ถนนทำให้เกิดการขยายการตั้งถิ่นฐานเข้ามาในเขตลุ่มน้ำแม่วางตอนกลางและตอนบน - ถนนกลายเป็นรอยเชื่อมของการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินเพื่อการผลิตพืชเศรษฐกิจต่างๆ ในเขตลุ่มน้ำแม่วาง
4 โครงการปลูกป่า โดยเฉพาะการปลูกสนแถบคอกม่อนยะ	2518-2519	ชาวบ้านเรียกว่า ‘โครงการปลูกไม้ทำลายป่า’ เพราะไปทำลายป่าเก่าและปลูกป่าใหม่ ส่งผลกระทบต่อสัตว์ป่าพื้นที่ป่าไม้ และปริมาณน้ำผิวดินในลำห้วยลดลงหลังการปลูก และไปจำกัดพื้นที่ทำไร่หมุนเวียนของชุมชนปกากะญอ
5 การส่งเสริมพืชเศรษฐกิจ - ผลต่อเนื่องจากสัมปทานไม้	2460	เกิดการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินไปเพื่อการปลูกพืชเศรษฐกิจเป็นจำนวนมาก ทั้งพื้นที่ลุ่มน้ำแม่วางตอนบน

ปัจจัย/ความเปลี่ยนแปลง	ปี พ.ศ.	ผลกระทบที่เกิดขึ้น
- โดยกรมประมงสระบุรี	2514	และตอนล่าง และส่งผลกระทบต่อความมั่นคงในการใช้น้ำ และการพัฒนารูปแบบการใช้น้ำของชุมชนมีความซับซ้อนเพิ่มมากขึ้น
- โดยกรมส่งเสริมการเกษตร	2521-ปัจจุบัน	
- โดยโครงการหลวง	2521-ปัจจุบัน	
6การขยายตัวของเขตชุมชนเมือง สถานที่ราชการ สวนเกษตรขนาดใหญ่ และรีสอร์ท	ตั้งแต่ 2531 เป็นต้นมา	เกิดการเปลี่ยนแปลงสภาพการใช้ที่ดินโดยสิ้นเชิง และความต้องการใช้น้ำเพิ่มมากขึ้น ในบางพื้นที่มีปัญหาความขัดแย้งการใช้น้ำกับชุมชนเดิมมาก

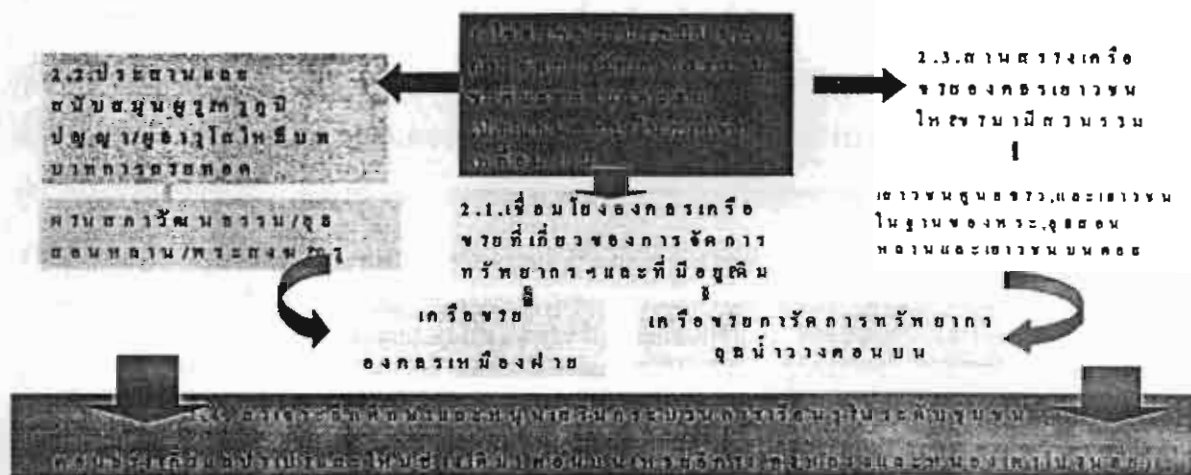
แหล่งข้อมูล: มนตรี จันทวงศ์ และพรทิพย์ บุญครอบ (2544: ตารางที่ 1 หน้า 54)

ท่ามกลางกระแสการพัฒนาความขัดแย้งในการจัดการทรัพยากรในชุมชนลุ่มน้ำวางได้เกิดขึ้นหลายจุด เช่น ปัญหาระหว่างฝั่งและกะเหรี่ยงในเรื่องน้ำและการใช้ที่ดินในแม่วางตอนบน ปัญหาแย่งชิงน้ำระหว่างฝ่ายตอนบนและฝ่ายตอนล่างในลุ่มน้ำแม่วางตอนล่าง แม้แต่ปัญหาภายในชุมชนกันเองที่มีความแตกต่างด้านพื้นที่และระบบการผลิตก็ต้องต่อสู้ ต่อรองเพื่อให้เกิดการจัดสรรน้ำที่เป็นธรรม นอกจากนี้ยังมีความขัดแย้งระหว่างชุมชนกับธุรกิจการเกษตรจากภายนอก และกับโครงการของรัฐ ภาวะการณ์ความขัดแย้งเหล่านี้ไม่ได้มี समाเสมอและต่อเนื่อง แต่ขึ้นอยู่กับสภาวะน้ำ การเปลี่ยนแปลงการผลิต การปรับตัวในการจัดการ โดยเฉพาะการจัดการทรัพยากรในเชิงอนุรักษ์ เช่น ความร่วมมือระหว่างชุมชนฝั่งและกะเหรี่ยงในการจัดการป่าและน้ำร่วมกันมากขึ้น ความร่วมมือระหว่างเหมืองฝายตอนล่างในการจัดสรรน้ำ ความสามารถในการต่อสู้ต่อรองเพื่อให้เกิดระบบการจัดการทรัพยากรในลุ่มน้ำที่เป็นธรรม เพื่อสร้างการอยู่รอด อยู่ร่วมกันท่ามกลางความหลากหลายวัฒนธรรมวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์และความหลากหลายระบบนิเวศน์ ให้อยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันอย่างยั่งยืน จึงเป็นเป้าหมายสำคัญของกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของชุมชนในลุ่มน้ำแม่วาง

บทที่ 3

กระบวนการดำเนินงานของโครงการ

โครงการฯ ได้ใช้กระบวนการจัดเวทีให้ทีมนำหรือผู้นำหลักจากเครือข่ายองค์กรชุมชนได้ร่วมกันประเมินสถานการณ์ และร่วมกันกำหนดแผนยุทธศาสตร์ในการดำเนินงาน โครงการฯ ร่วมกันภายใต้ชื่อ “วิทยาลัยชาวบ้านลุ่มน้ำแฉ่ง” ที่หมายถึง “กระบวนการขับเคลื่อนงานพัฒนาที่มุ่งเน้นการพัฒนาคนและชุมชนด้วยกระบวนการจัดการเรียนรู้ที่องค์กรชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำแฉ่งเป็นกลไกในการจัดการเรียนรู้ร่วมกัน” ได้ยุทธศาสตร์เชิงกระบวนการดำเนินงานร่วมกันดังนี้

1. มุ่งเน้นที่ใช้องค์ความรู้การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม “ดิน น้ำ ป่า” เป็นเนื้อหาแกนกลางหรือเป็นหัวข้อ ในการขับเคลื่อนเชื่อมโยงกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน
2. มุ่งเน้นการประสานเชื่อมโยงเครือข่ายขององค์กรชุมชน ให้เป็นกลไกการจัดการเรียนรู้ร่วมกันในชุมชนลุ่มน้ำแฉ่ง 3 เครือข่ายหลักคือ

2.1 เชื่อมโยงแกนนำองค์กรเครือข่ายที่เกี่ยวข้องของการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่เดิมคือ เครือข่ายการจัดการทรัพยากรลุ่มน้ำแฉ่งตอนบน เครือข่ายองค์กรเหมืองฝาย โดยใช้นโยบายหรือโครงการฟื้นฟูลุ่มน้ำปิง เป็นโอกาสเสริมสร้างการจัดการกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน

2.2 ประสานและสนับสนุนหนุนเสริมผู้รู้/ครูภูมิปัญญา สาขาศาสนาและวัฒนธรรมและเครือข่ายครูภูมิปัญญาโครงการอุ้งสอหลาน ในการจัดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน

2.3 สร้างองค์กร/เครือข่ายเยาวชนทั้งลุ่มน้ำแฉ่งตอนบนและตอนล่างที่มีความสัมพันธ์เครือข่ายองค์กรชุมชนที่เชื่อมโยงกัน เช่น เยาวชนอุ้งสอหลาน เยาวชนในเครือข่ายงานพัฒนาของพระสงฆ์ เยาวชนในเครือข่ายการจัดการทรัพยากรลุ่มน้ำแฉ่งตอนบน ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการเรียนรู้

3. มุ่งเน้นใช้กระบวนการเสริมสร้างรูปธรรมแหล่งเรียนรู้ เป็นฐานการเรียนรู้ร่วมกันในระดับเครือข่ายโดยเลือกพื้นที่ชุมชนลงเจาะลึกเพื่อศึกษารูปแบบ/วิธีการจัดกระบวนการเรียนรู้สำหรับลูกหลานพร้อมหนุนเสริมกระบวนการเรียนรู้ในระดับชุมชน “หมู่บ้าน” คือ บ้านห้วยอีค่าง บ้านทุ่งหลวง หนองเต่า โป่งน้อย บ้านใหม่ปางเดิมและ บ้านก๊วแลป่าเป้า โดยการสร้างการเรียนรู้มีเป้าหมายสู่การเปลี่ยนแปลงใน 3 ระดับควบคู่กัน คือ การจัดการความรู้เพื่อการพัฒนาสร้างรูปธรรมการแก้ไขปัญหาภายในชุมชน เพื่อสร้างการเรียนรู้กับสังคม และเพื่อเปลี่ยนทางนโยบายการพัฒนาในทุกระดับ

โครงการฯ ได้สนับสนุนกิจกรรมเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้ชุมชน ของวิทยาลัยจาวบ้านลุ่มน้ำแม่วาง ตลอด 18 เดือนดังนี้

1. กิจกรรมการพัฒนากลไก การจัดการเรียนรู้ในเชิงสถาบัน “วิทยาลัยจาวบ้านลุ่มน้ำแม่วาง”

กลไกการพัฒนาการจัดการเรียนรู้ชุมชน โดยมีองค์กรที่นำความรู้ไปสร้างการเคลื่อนไหวในชุมชนเพื่อจัดกระบวนการเรียนรู้ภายในชุมชนลุ่มน้ำแม่วาง กลไกสำคัญขององค์กรดังกล่าวคือ แกนนำของกลุ่มเครือข่ายต่าง ๆ ในลุ่มน้ำแม่วาง ที่เห็นความสำคัญของศักยภาพความรู้ที่สามารถเปลี่ยนแปลงสังคมจากทุนนิยมสู่สังคมแห่งการเรียนรู้ ความรู้ของชุมชนลุ่มน้ำแม่วางสมควรร่วมกันจัดการความรู้ในรูปแบบ สถาบันของชาวบ้านที่มีพื้นที่ขึ้นในสังคมที่เต็มไปด้วยกระแสทุนนิยมนำพาชุมชนไปสู่ความล่มสลาย การนำความรู้ชุมชนมาสร้างการเคลื่อนไหวเพื่อเท่าทันต่อกระแสทุนนิยม ชุมชนลุ่มน้ำแม่วางจำเป็นต้องร่วมกันจัดการความรู้ในรูปแบบ สถาบันชาวบ้านในลุ่มน้ำแม่วาง ภายใต้ชื่อ “วิทยาลัยจาวบ้านลุ่มน้ำแม่วาง” เป็นสถาบันทำหน้าที่เป็นองค์กรสร้างกลไกการจัดการความรู้ร่วมของชุมชน มีกระบวนการพัฒนาที่สร้างกระแสการเคลื่อนไหวให้เป็นการยอมรับของครอบครัว ชุมชน อบต. และระดับลุ่มน้ำแม่วาง การใช้เครือข่ายทรัพยากรลุ่มน้ำแม่วางคอนบนเครือข่ายเหมืองฝาย เครือข่ายสภาวัฒนธรรม (โครงการอุษยอนหลาน) เป็นลักษณะเครือข่ายเฉพาะประเด็นเป็นเครื่องมือสร้างสถานการณ์ให้เกิดการเรียนรู้ทั้งสังคมลุ่มน้ำแม่วาง จนสามารถพัฒนาให้เป็นประเด็นที่มีศักยภาพเคลื่อนไหวสร้างพื้นที่รูปธรรมแบบอย่างให้ชุมชน สามารถนำมาสื่อสารสร้างการเรียนรู้ให้สังคมวงกว้าง และกำหนดนโยบายระดับท้องถิ่น ลุ่มน้ำ นโยบายระดับประเทศ โดยโครงการฯ ได้มีการดำเนินกิจกรรมเพื่อสร้างกลไกเชิงสถาบันของวิทยาลัยจาวบ้านลุ่มน้ำแม่วางดังนี้

1. เวทีประสานทำความเข้าใจโครงการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ชุมชนลุ่มน้ำแม่วางกับผู้นำองค์กรชุมชนเครือข่ายลุ่มน้ำแม่วาง
2. เวทีประชุมเพื่อกำหนดวิสัยทัศน์ ภารกิจ การจัดตั้งโครงสร้างกลไก/แผนงานภาคีความร่วมมือการพัฒนาสถาบันการจัดการการเรียนรู้ชุมชนลุ่มน้ำแม่วาง
3. เวทีประสานเจ้าอาวาสวัดจำลองเพื่อทำความเข้าใจ /การพัฒนาศูนย์ประสานงานสถาบันฯ การจัดการเรียนรู้ชุมชนลุ่มน้ำแม่วาง “วิทยาลัยจาวบ้านลุ่มน้ำแม่วาง”
4. เวทีหารือร่วมกับแกนหลักขององค์กรเครือข่ายในพื้นที่ร่วมหารือและพิจารณาคัดเลือกอาสาสมัครที่เข้ามาเป็นตัวแทนประสานงาน และจัดกระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายชุมชนลุ่มน้ำแม่วาง

5. เวทีประชุมเพื่อติดตามงาน สรุปรบทเรียนและวางแผนงานร่วมกันของคณะทำงานวิทยาลัยจาวบ้านลุ่มน้ำวาง เดือนละ 1 ครั้ง
6. เวทีหารือวางแผนเตรียมแนวคิดและกระบวนการเสริมการเรียนรู้สำหรับกลุ่มทีมนำ/กลุ่มอาสาสมัครและทีมทำที่เป็นแกนหลักของเครือข่ายสถาบันการจัดการเรียนรู้ชุมชน เน้นการทำความเข้าใจในแนวคิด “วิทยาลัยจาวบ้าน”
7. เวทีทำความเข้าใจและจัดตั้งคณะกรรมการจัดการอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำแม่วางขึ้นมา 1 ชุด เพื่อใช้เป็นกลไกในการขับเคลื่อนงานด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำแม่วาง
8. เวทีประสานทำความเข้าใจกับแกนนำเครือข่ายการจัดการทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำวางตอนบนและแกนนำเครือข่ายเยาวชนลุ่มน้ำวางตอนบน เพื่อกำหนดทิศทางเป้าหมายในการขับเคลื่อนงานร่วมกันภายใต้เครือข่ายการจัดการทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำวางตอนบน
9. ร่วมเวทีประสานงานความร่วมมือกับคณะกรรมการมหาวิทยาลัยชีวิตจังหวัดเชียงใหม่ มหาวิทยาลัยรามคำแหง และสถาบันส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนในการดำเนินงาน โครงการมหาวิทยาลัยชีวิต
10. จัดเวทีสรุปบทเรียนระหว่างแกนนำเครือข่ายองค์กรชุมชนลุ่มน้ำวาง กับองค์กรภาคีทั้งนักวิชาการและองค์กรพัฒนาเอกชน พร้อมร่วมมองอนาคตงานวิทยาลัยจาวบ้าน

2. กิจกรรมการพัฒนาศักยภาพผู้นำ “นักจัดการเรียนรู้ชุมชน”

ผู้นำ/แกนนำหรือนักจัดการเรียนรู้คือหัวใจสำคัญในการขับเคลื่อนงานพัฒนาชุมชน การสร้างผู้นำให้เป็นนักจัดการเรียนรู้ที่สามารถเชื่อมโยง/วิเคราะห์ถึงสถานการณ์ปัญหาเป็นกระบวนการที่ผู้นำต้องแบกรับภาระในการจัดการเรียนรู้เพื่อให้สมาชิกในชุมชนได้เรียนรู้และเข้าใจถึงสถานการณ์ความเปลี่ยนแปลงของคนในชุมชน ผู้นำต้องเป็นผู้นำความคิดนำทำกิจกรรมกระตุ้นการมีส่วนร่วมหรือสะท้อนให้สมาชิกในชุมชนมีความสามารถในการวิเคราะห์สถานการณ์ปัญหาที่เข้ามาส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของตนเองได้และผู้นำ(นักจัดการเรียนรู้)ต้องมีความสามารถในการจัดการเรียนรู้เอง จัดการตนเอง ครอบครัวย ชุมชนได้ด้วย โครงการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ชุมชนลุ่มน้ำวางได้มีกระบวนการหนุนเสริมพัฒนาศักยภาพผู้นำ(นักจัดการเรียนรู้ชุมชนที่ผ่านมา 18 เดือนดังนี้ ด้วยกระบวนการหนุนเสริมการเรียนรู้ร่วมกันผ่านเวทีวิเคราะห์สถานการณ์ความเปลี่ยนแปลงกับนโยบายรัฐและมองทิศทางแผนงานกิจกรรมการพัฒนาาร่วมกัน 2. หนุนเสริมให้ผู้นำ/แกนนำได้เรียนรู้จากประสบการณ์บทเรียนนอกสถานที่ทั้งที่จัดการเรียนรู้กันเองและร่วมกับทีมสร.กลาง และการหนุนเสริมให้ผู้นำ/แกนนำได้เรียนรู้ท่ามกลางการปฏิบัติจริงในการจัดกิจกรรมสร้างการเรียนรู้กับกลุ่มเป้าหมายในชุมชนหรือกับเครือข่าย โดยมีกิจกรรมที่ได้ดำเนินการดังนี้

1. เวทีประเมินสถานการณ์นโยบาย และ โครงการอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ ลุ่มน้ำปิงตอนบน ลุ่มน้ำย่อยลุ่มน้ำวางร่วมกัน

2. สนับสนุนให้ทีมนำ/แกนนำ ได้เข้าร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับทีมนำระหว่างพื้นที่ 6 พื้นที่
รูปธรรม เช่น พื้นที่ สะดวกใจ พื้นที่แม่วาง พื้นที่แม่ทา และ พื้นที่ แม่คำ
3. เวทีฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการเรื่องการประเมินชุมชนแบบมีส่วนร่วม การศึกษาองค์ความรู้ผู้นำ
และเวทีติดตามและสรุปบทเรียนร่วมกัน.
4. สนับสนุนแกนนำเยาวชน ร่วมฝึกอบรมทีมวิทยากร ณ. โรงแรมธารริน อ.เมือง จ.เชียงใหม่
5. สนับสนุนแกนนำขับเคลื่อนงาน. งานเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้กับกลุ่มเป้าหมายที่แต่ละ
องค์กร ได้ดำเนินงานมาให้ดำเนินการต่อเนื่อง “เรียนรู้ท่ามกลางการปฏิบัติการจริง” ดังเช่น
  - การไปศึกษาดูงาน กลุ่มน้ำแม่คำซ้าง แม่ทา และแม่ฮ่องสอน
  - สนับสนุนทีมแกนนำในเครือข่ายเยาวชนจัดการประชุมเชิงปฏิบัติการ”ประเมิน
สถานการณ์ปัญหาเด็กเยาวชนและการวางแผนพัฒนาเด็ก/เยาวชนแบบมีส่วนร่วม”โดยจัด
กระบวนการในพื้นที่ตำบลทุ่งสะโตกเป็นพื้นที่แรก
  - สนับสนุน/หนุนเสริมการจัดค่ายเยาวชน สัตยูจร เครือข่ายอุ้ยสอนหลาย
  - สนับสนุน/หนุนเสริมการจัดทำหลักสูตรถ่ายทอดองค์ความรู้/ภูมิปัญญาของโครงการอุ้ย
สอนหลาน ช่วงภาคฤดูร้อน
  - เวทีประเมินสถานการณ์ปัญหา แนวทางป้องกันและแก้ไขปัญหาเยาวชนที่วัดหัวริน
  - ร่วมเวทีจัดทำแผนงานเครือข่ายเยาวชนลุ่มน้ำวางดอนบน
- 6.สนับสนุนแกนนำเยาวชนร่วมจัดกิจกรรมกับเครือข่ายการจัดการทรัพยากรลุ่มน้ำวาง เช่น การทำ
ข่าว งานณรงค์ประชาสัมพันธ์งาน”พิธีสืบชะตา ดิน น้ำ ป่า ลุ่มน้ำวาง” และร่วมจัดชุมชนเยาวชนใน
งานพิธีสืบชะตา ดิน น้ำ ป่า โดยในงาน มีการส่งผลงานเข้าประกวดของเด็กนักเรียนเพื่อชิง
ทุนการศึกษา เช่น ประกวด เขียนเรียงความ, เขียนคำขวัญ และประกวดวาดภาพ ในหัวข้อเรื่อง
”ธรรมชาติ ดิน น้ำ ป่า ในจินตนาการของฉัน”
7. จัดเวทีเครือข่ายองค์กรชุมชน วิทยาลัยจาวบ้าน พบปะและประสานความร่วมมือกับองค์กร
ปกครองส่วนท้องถิ่น ในการพัฒนาศักยภาพผู้นำ กับการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ชุมชน

3.กิจกรรมการพัฒนาภูมิปัญญาแหล่งเรียนรู้ชุมชนลุ่มน้ำวาง

สังคมต้องการพื้นที่เรียนรู้รูปแบบทางนโยบาย ที่สามารถให้พื้นที่อื่น ได้เรียนรู้ไปเป็นแบบอย่าง
ในการพัฒนาให้เกิดการเรียนรู้ในวงกว้าง ขณะเดียวกันพื้นที่ ที่เป็นรูปธรรมแบบอย่าง ก็สามารถปฏิบัติการ
ได้จริงในฐานะชีวิตประจำวันของชุมชน พื้นที่ลุ่มน้ำวางเป็นพื้นที่ได้รับผลกระทบ ท่ามกลางสถานการณ์
ความเปลี่ยนแปลงของระบบเศรษฐกิจ การเมือง และนโยบายการรวมศูนย์อำนาจการจัดการทรัพยากรดิน
น้ำป่า ที่ส่งผลกระทบต่อสิทธิชุมชนในการจัดการทรัพยากรและการเปลี่ยนแปลงแบบแผนการผลิตที่ต้องใช้
และทำลายฐานทรัพยากร เกิดความขัดแย้งจากการแย่งชิงทรัพยากรมากขึ้น

พื้นที่ลุ่มน้ำวางมีทุนทางสังคมที่มีอยู่ในชุมชนได้มีการสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันทั้งภายในแต่ละชุมชน แต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ แต่ละฐานระบบนิเวศน์เดียวกันและกระบวนการเรียนรู้ในลักษณะที่เป็นเครือข่ายการเรียนรู้ในเชิงแนวราบในพื้นที่ ที่เข้มข้นมากขึ้น โดยไม่ทิ้งกลไกที่เชื่อมโยงกับเครือข่ายแต่ละประเด็น จะทำให้เครือข่ายทางสังคมความเป็นชุมชนลุ่มน้ำมีความเข้มแข็ง และเป็นสุข ที่สำคัญก็คือจะช่วยเอื้อให้กระบวนการสร้างการเรียนรู้กับสังคมและการผลักดันข้อเสนอทางนโยบายของเครือข่ายภาคประชาสังคมมีพลังต่อการเปลี่ยนแปลงนโยบายและทิศทางการพัฒนาสังคมสู่ความเป็นธรรมและยั่งยืนร่วมกันในอนาคต

โดยสถานการณ์ และศักยภาพของพื้นที่ลุ่มน้ำวาง เหมาะที่จะเป็น พื้นที่รูปธรรม ที่เป็นแหล่งเรียนรู้ สร้างการสื่อสารกับสังคม และนำเสนอให้เกิดการยอมรับทางนโยบาย ทางสถาบันส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน จึงส่งเสริมสนับสนุนให้ชุมชนลุ่มน้ำวางมีกลไกและกระบวนการจัดการที่มีความชัดเจนและมีศักยภาพที่จะประสานเชื่อมโยง จัดการให้ทุนทางสังคมที่มีอยู่ในชุมชนลุ่มน้ำวางได้มีการสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันทั้งภายในแต่ละชุมชน ภายใต้อำนาจความร่วมมือพัฒนาพื้นที่รูปธรรม “การพัฒนากระบวนการจัดการเรียนรู้ชุมชนลุ่มน้ำวางแม่วาง” มีกระบวนการ หนุนเสริมเชื่อมประสานแกนนำองค์กรเครือข่ายทบทวน และจัดการกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน เพื่อกำหนดพื้นที่รูปธรรมในการเรียนรู้ การหนุนเสริม ผู้รู้ / ภูมิปัญญาในการจัดการกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันบนพื้นที่รูปธรรม เสริมสร้างองค์กรเครือข่ายเยาวชนมีส่วนร่วมในการจัดการกระบวนการเรียนรู้บนพื้นที่รูปธรรม และเจาะลึกศึกษาพื้นที่รูปแบบวิธีการจัดการกระบวนการเรียนรู้ สำหรับลูกหลาน หนุนเสริมกระบวนการเรียนรู้เกิดขึ้นในวงกว้าง โดยมีกิจกรรมดังนี้

3.1. การพัฒนาแหล่งเรียนรู้เครือข่ายการจัดการทรัพยากรลุ่มน้ำวาง

1. การจัดการศึกษาข้อเท็จจริงสถานการณ์ปัญหาการจัดการน้ำลุ่มน้ำวาง ของคณะอนุกรรมการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมลุ่มน้ำวาง
2. เวทีประชุมเตรียมประเด็นและตั้งคณะทำงาน 4 ชุดเพื่อศึกษาข้อเท็จจริงถึงสถานการณ์ปัญหาและแนวทางการจัดการทรัพยากรน้ำ ลุ่มน้ำวาง
3. สนับสนุน/หนุนเสริมคณะทำงานลงศึกษาข้อเท็จจริงในพื้นที่ 4 พื้นที่ มีรายละเอียดดังนี้
  - คณะที่ 1 ลงศึกษาพื้นที่ลุ่มน้ำวางดอนบน (โครงการหลวงแม่แฮ) วันที่ 1-2 พ.ค.
  - คณะที่ 2 ลงศึกษาพื้นที่ห้วยเขียด , ห้วยน้ำริน วันที่ 2 พ.ค.
  - คณะที่ 3 ลงศึกษาพื้นที่ ห้วยผึ้ง วันที่ 8 พ.ค.
  - คณะที่ 4 ลงศึกษาพื้นที่ ลุ่มน้ำวางดอนล่าง 11 หมู่บ้าน วันที่ 21 พ.ค.
4. เวทีประมวลวิเคราะห์ผลการศึกษาของ 4 คณะที่ศูนย์ประสานงานวัดจำลอง
5. จัดเวทีนำเสนอข้อเท็จจริงถึงสถานการณ์ปัญหาน้ำร่วมกัน โดยเชิญนักวิจัย นักวิชาการ ร่วมนำเสนอและแลกเปลี่ยนในหัวข้อ เรื่อง “น้ำหายไปไหน” และแผนแนวทางการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำแม่วาง

6. ประมวลสรุป พร้อมจัดทำเอกสารและสื่อเตรียมนำเสนอเผยแพร่ต่อสาธารณชนต่อไป
7. สนับสนุน/หนุนเสริมคณะกรรมการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและผู้แทนเครือข่ายต่างๆ ในการเตรียมการดำเนินงาน "พิธีสืบชะตา ดิน น้ำ ป่า ลุ่มน้ำวาง" พร้อมทั้งตั้งคณะกรรมการดำเนินงาน
8. สนับสนุน/หนุนเสริมการจัดงาน "พิธีกรรมทำบุญสืบชะตา ดิน น้ำ ป่า ลุ่มน้ำวาง" พร้อม

3.2. กิจกรรมการพัฒนาผู้ประกอบการแหล่งเรียนรู้เครือข่ายอีสานหลานกับสภาวัฒนธรรม

1. จัดเวทีสรุปบทเรียน กำกับและกระบวนการจัดการเรียนรู้อีสานหลาน ที่ศูนย์ประสานงานโครงการอีสานหลาน พร้อมทั้งมีการวางแผนการดำเนินงานร่วมกัน
2. สนับสนุนการจัดกิจกรรมการจัดการเรียนรู้อีสานหลาน ทั้งที่บ้านพ่ออุ๊ยใจคำ และการออกค่ายเยาวชนอีสานหลาน และการจัดช่วงฮ้อยพะญา
3. สนับสนุนการจัดเวทีสภาวัฒนธรรมในระดับ 2 ตำบล คือสภาวัฒนธรรมตำบลแม่วิน และสภาวัฒนธรรมตำบลทุ่งปี
4. ร่วมกับครูภูมิปัญญาและโรงพยาบาลแม่วงจักรกระบวนการศึกษาประเมินสุขภาวะชุมชน โดยการประสานงานกับนักศึกษาฝึกงานจากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
5. สนับสนุนการพัฒนาแหล่งเรียนรู้สมุนไพรและการเกษตรพอเพียงที่บ้านสวนสมุนไพรพ่อน้อยบุญ

3.3. กิจกรรมการพัฒนาผู้ประกอบการแหล่งเรียนรู้ชุมชนห้วยอีค่าง

1. เวทีแลกเปลี่ยนการจัดการกระบวนการเรียนรู้ในชุมชน ของเยาวชนบ้านห้วยอีค่าง
2. เวทีค้นหาความต้องการในการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มเยาวชนบ้านห้วยอีค่าง
3. สนับสนุน/หนุนเสริมแกนนำเยาวชนและทีมพี่เลี้ยงดำเนินกิจกรรมการศึกษาประวัติศาสตร์ ความเปลี่ยนแปลงวิถีการดำเนินชีวิตและระบบการผลิตของชุมชนบ้านห้วยอีค่าง โดยศึกษาผ่านชีวิตของผู้อาวุโสในชุมชน เช่น ฮีโซ (ผู้นำด้านพิธีกรรมคนปัจจุบัน) คนเฒ่าคนแก่ที่ผ่านประสบการณ์การออกไปทำมาหากินจากข้างนอกหมู่บ้าน ผู้นำชุมชนที่ผ่านการเรียกร้องการแก้ไขปัญหาร่วมกับเครือข่ายกลุ่มเกษตรกรภาคเหนือ เป็นต้น รูปแบบ การสังเกต/สัมภาษณ์ ผู้อาวุโส (พะดิดีและเมีย) ไปเลี้ยงควาย หาเห็ด หาหน่อ หาเกี๊ยะ , การสังเกต แบบมีส่วนร่วม พร้อมสัมภาษณ์ (พะดิมงคลและสมาชิกอีก 3 คน) เอามือเอวกัน "เลื้อยไม้สร้างบ้าน" และตั้งวงสนทนาในตอนกลางคืน ที่บ้านผู้นำ (อบต.แคว)
4. จัดการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ การทำปุ๋ยชีวภาพหรือปุ๋ยหมัก และจัดการศึกษาดูงานนอกสถานที่ ที่หมู่บ้านแม่คำช้างและแม่ทา

5. สนับสนุนผู้นำ/แกนนำชุมชน ชาวชนเรียนรู้ท่ามกลางการปฏิบัติงานจริง "กลุ่มพอเพียง"เช่น การทำปุ๋ยหมัก ทำแปรรูปหน่อไม้ การปลูกถั่วเหลือง การทำสวนผสมผสาน/สวนคนจ้เกียง ธนาคารวัวควาย การแปรรูปข้าว และกิจกรรมการสืบชะตาสัตว์น้ำ การบวชป่าเลปอทุ เป็นต้น

6. จัดเวทีติดตาม สรุปบทเรียน การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ร่วมกัน

3.4.กิจกรรมการพัฒนาแหล่งเรียนรู้วัฒนธรรมภูมิปัญญาชุมชนบ้านทุ่งหลวง

บ้านเป็นชุมชนหนึ่งใน 4 หมู่บ้านบนคอยที่เครือข่ายการจัดการทรัพยากรลุ่มน้ำวางคอนบนร่วมกับ วิทยาลัยจาวบ้านลุ่มน้ำวางได้เลือกให้เป็นหมู่บ้านนำร่องการพัฒนาแหล่งเรียนรู้วัฒนธรรมภูมิปัญญาชุมชน ปกาเกอญอ โดยความร่วมมือระหว่างชุมชน ชาวชน สมาชิก อบค.แม่วิน โรงเรียนบ้านทุ่งหลวงและ พระสงฆ์ เพื่อใช้เป็นแหล่งสื่อสารสร้างการเรียนรู้ให้ลูกหลานได้ตระหนักในคุณค่าวิถีชีวิต วัฒนธรรม ภูมิปัญญาของชนเผ่าปกาเกอญอ และเป็นแหล่งเรียนรู้ให้กับชาวชน คนลุ่มน้ำวางและผู้สนใจทั่วไปได้เรียนรู้วิถีชุมชนกับการอยู่ร่วมกับธรรมชาติอย่างเป็นสุขและยั่งยืน โดยการดำเนินงานการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ ได้มี ขั้นตอนการดำเนินงานที่สำคัญๆ คือ

1. มีการประชุมปรึกษาหารือร่วมกันระหว่างผู้อาวุโส พ่อบ้าน แม่บ้าน กลุ่มชาวชน และตัวแทน เครือข่ายการจัดการทรัพยากร โดยมีการวิเคราะห์สถานการณ์ปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน ที่เกี่ยวข้องกับปัญหาทาง นโยบายของรัฐบาล ที่มีผลกระทบต่อชุมชน เช่นนโยบายการเพิ่มพื้นที่ป่าอุทยาน รวมทั้งได้มีการสรุปบทเรียนการแก้ไขปัญหาที่ผ่านมาของชุมชนและเครือข่ายกลุ่มเกษตรกรภาคเหนือ พร้อมทั้งหารือ สร้างความเข้าใจถึงแนวคิดแนวทางการพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้วัฒนธรรมภูมิปัญญาชุมชนร่วมกัน ซึ่งขั้นตอนนี้ได้มีการปรึกษาหารือกันหลายครั้ง

2. มีการจัดให้มีการศึกษาดูงานประสบการณ์บทเรียนนอกสถานที่ เช่น โรงเรียนบ้านหนองหล่ม จ.ลำพูน ชุมชนลุ่มน้ำแม่คำช้าง อ.หางดง ชุมชนแม่ทา อ.แม่ออน และชุมชนบ้านคำใน จ.พะเยา โดยหลัง การศึกษาดูงานได้มีการนำสิ่งที่ได้เรียนรู้มานำเสนอให้คนในชุมชนได้เรียนรู้ร่วมกัน

3. ทำการคัดเลือกกำหนดจุดแหล่งเรียนรู้ร่วมกันระหว่างชุมชนกับโรงเรียน

4. มีการศึกษารวบรวมข้อมูล องค์ความรู้ โดยมีทีมชาวชน ได้ศึกษาจากผู้รู้ ทั้งการสัมภาษณ์และไป ดูสถานที่จริงร่วมกัน หลังจากนั้นทางชาวชนและครูช่วยกันเรียบเรียง

5. มีการทดลองจัดกิจกรรมการเรียนรู้ร่วมระหว่างชุมชน แกนนำชาวชนกับครู ให้กับเด็กนักเรียน ในจุดเรียนรู้ที่กำหนด

6. มีการจัดอบรมเสริมทักษะการสื่อสารให้กับทีมผู้รู้ครูภูมิปัญญาในชุมชนร่วมกับแกนนำชาวชน โดยมีการประสานงานทีมงานจากภายนอกชุมชนมาเสริมการเรียนรู้

7. การปรับปรุงจุดเรียนรู้ มีการสร้างศาลา พร้อมจัดทำป้ายข้อมูลประจำจุดเรียนรู้ และแผนที่แหล่ง เรียนรู้

8. จัดสื่อประกอบการเรียนรู้และเผยแพร่ แผ่นพับ หนังสือเล่มเล็ก และโปสเตอร์

9. จัดงานพิธีทำบุญเปิดแหล่งเรียนรู้ “งานมหกรรมแหล่งเรียนรู้วัฒนธรรมภูมิปัญญาชุมชนลุ่มน้ำวาง” เพื่อสื่อสารให้ชุมชน สถานศึกษาในพื้นที่ลุ่มน้ำวางได้รับรู้ร่วมกัน เมื่อวันที่ 19-20 มีนาคม 2548

4. กิจกรรมการพัฒนากระบวนการสื่อสารสู่สังคม

การสื่อสารถือเป็นหัวใจสำคัญของการรับรู้ข้อมูลข่าวสารของคนในสังคมยุคปัจจุบัน การดำเนินงานของชุมชนเพื่อให้เกิดการเรียนรู้/รับรู้กับสังคมภายในและภายนอกชุมชนเป็นกระบวนการจัดการเรียนรู้เพื่อให้เกิดความเข้าใจ และเกิดการยอมรับในวิถีการดำเนินชีวิตของคนในชุมชนกระบวนการงานที่ชุมชนได้ใช้เป็นเครื่องมือในการนำเสนอต่อสังคมสาธารณะ โดยผู้รู้ พ่อครู แม่ครู/ ครูภูมิปัญญาได้นำเอาองค์ความรู้ วัฒนธรรมภูมิปัญญาท้องถิ่นออกมาเผยแพร่สู่สังคม สร้างการมีส่วนร่วมและเกิดความตระหนักให้ชุมชนเห็นความสำคัญขององค์ความรู้วัฒนธรรม ภูมิปัญญา ท้องถิ่นทั้งเรื่องของ วัฒนธรรมประเพณี จารีต อุดมคติ พิธีกรรม ความเชื่อต่างๆของท้องถิ่นและการแสวงหา ค้นคว้าเพิ่มเติมจากผู้เฒ่าผู้แก่ นักวิชาการชาวบ้านเพื่อนำเอาข้อมูลองค์ความรู้ภูมิปัญญามารวบรวม/เรียบเรียงให้เป็นหมวดหมู่เพื่อการศึกษาและสื่อสารให้เหมาะสมกับกลุ่มบุคคล องค์กร หน่วยงานรัฐ หน่วยงานเอกชนและองค์กรชุมชน เช่น คำทา บทบาท นิทาน สุภาษิต คำว้า ฯลฯ โดยยก ระดับความรู้ ความเข้าใจของคนในชุมชนให้เห็นความสำคัญของการใช้เครื่องมือในการสื่อสารกับสังคมอย่างเหมาะสม เช่น โปสเตอร์ วารสาร (สารนรักษ์ลุ่มน้ำวาง) หนังสือเล่มเล็ก 3 เล่ม คือ แหล่งเรียนรู้วัฒนธรรมภูมิปัญญาชุมชนบ้านทุ่งหลวง ,การฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่นบ้านหนองเต่า ,ชุมชนความรู้ลุ่มน้ำวาง และ VCD พิธีกรรมการเกิดของชนเผ่า “เคปอทุ” โรงเรียนบ้านทุ่งหลวง กำกืดและกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ภูมิปัญญาของพ่อครูแม่ครู โครงการเยี่ยมสอนหลาน และการจัดการทรัพยากรลุ่มน้ำวาง หมายรวมถึงการประชาสัมพันธ์ ด้วยการพูดผ่านสื่อวิทยุชุมชน การเขียน งานแสดงละครชุมชน หรือการกระทำให้สาธารณะชนได้รับรู้ได้เรียนรู้ข้อมูลจากชุมชน เกิดการสนับสนุนในกิจกรรมงานของชุมชนและเพื่อให้ผู้นำ/แกนนำชุมชนได้เรียนรู้ เพิ่มทักษะกระบวนการสื่อสารกับสังคมโดยการสนับสนุน/หนุนเสริมการศึกษาเรียนรู้เพิ่มเติมนอกสถานที่ ถือว่าเป็นสิ่งสำคัญ ทางโครงการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ชุมชนลุ่มน้ำวางได้มีกระบวนการเพื่อเสริมสร้างและพัฒนาระบบสื่อการเรียนรู้เพื่อใช้เป็นกลไกในการสื่อสารกับสังคมสาธารณะ ด้วยการหนุนเสริมสนับสนุนให้องค์กรทั้งภายในและภายนอกชุมชนเข้าการพัฒนาทีมผู้นำ/แกนนำในชุมชนให้มีความสามารถในการพัฒนาระบบการสื่อสารกับสังคมและพัฒนางานสื่อเพื่อเผยแพร่สู่สังคมสาธารณะ พร้อมทั้งหนุนเสริมให้ทีมผู้นำ/แกนนำได้เรียนรู้จากประสบการณ์นอกสถานที่จากผู้รู้/ผู้มีประสบการณ์ด้านงานสื่อสาร มีกิจกรรมที่ได้ดำเนินการดังนี้

1. จัดประชุมแลกเปลี่ยนประสบการณ์และหาแนวทางการร่วมมือ“การพัฒนางานสื่อเพื่อสร้างการเรียนรู้ชุมชนและสังคม”โดยประธานองค์กร/เครือข่ายและกลุ่มต่างๆมาร่วมแลกเปลี่ยนแนวทางการร่วมมือการดำเนินกิจกรรมศูนย์ข่าวชุมชนลุ่มน้ำวาง

2. สนับสนุนให้เกิดทีมงานในท้องถิ่น คิดริเริ่มและดำเนินการจัดทำสารนรักษ์ลุ่มน้ำวาง และวิทยุชุมชนคนลุ่มน้ำวาง

3. ประสานความร่วมมือกับเครือข่ายการศึกษาทางเลือกและวิทยาลัยการจัดการทางสังคมผลิตสื่อ VCD เรื่อง กำกึกและกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาของพ่อครูแม่ครู โครงการอุ้ยสอนหลาน
4. สนับสนุนให้ทีมผู้นำ/แกนนำและเยาวชนได้เข้าร่วมเวทีฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการดำเนินงานเขียนเพื่อการสื่อสารกับสังคมสาธารณะ 2 ครั้ง
5. ประสานความร่วมมือกับศูนย์ข่าวเยาวชนโรงเรียนบ้านกาควิทยาคมในการจัดทำข่าวในกิจกรรมการเรียนรู้ที่เครือข่ายวิทยาลัยจาวบ้านดำเนินการเช่น พิธีสืบชะตาคนน้ำป่า เป็นต้น
6. ประสานความร่วมมือกับคณะอาจารย์จากมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช จัดทำสารคดี “ภูมิปัญญาการจัดการทรัพยากรลุ่มน้ำวาง”
7. ประสานงานองค์กรสื่อ เช่น สำนักข่าวประชาธรรมเข้ามาทำข่าวในพื้นที่ การประสานงานวิทยุชุมชนต้นป่าดงในการทำรายการเพื่อสื่อสารการดำเนินงานของเครือข่ายชุมชนลุ่มน้ำวาง เช่น กิจกรรมโครงการอุ้ยสอนหลาน กิจกรรมการทำพิธีทำบุญสืบชะตาคนน้ำป่า มหกรรมแหล่งเรียนรู้ชุมชนลุ่มน้ำวาง เป็นต้น
8. ประสานความร่วมมือจากทีมมะขามป้อมและกลุ่มคนสอสีเข้ามาเสริมศักยภาพ/พัฒนารูปแบบวิธีการสื่อสารกับสังคมโดยผ่านงานละคร
9. สนับสนุน/หนุนเสริมผู้นำ/แกนนำชุมชน แกนนำเยาวชนและองค์กรเครือข่ายที่เกี่ยวข้องได้เก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้รู้ภูมิปัญญาเพื่อจัดทำหนังสือเล่มเล็กเผยแพร่สู่สังคมสาธารณะ
10. สนับสนุน/หนุนเสริมให้ผู้นำองค์กรเครือข่ายวิทยาลัยจาวบ้าน เช่น คณะอนุกรรมการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำวางแกนนำชุมชนและแกนนำเยาวชนได้ร่วมเผยแพร่ประสบการณ์ร่วมกับเครือข่ายต่างๆ เช่น เวทีสิ่งแวดล้อม ที่กรุงเทพฯ และเครือข่ายชุมชนลุ่มน้ำวาง ได้ร่วมงานมหกรรมห้องเรียนชุมชน ที่มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

บทที่ 4

ผลการดำเนินงานตามวัตถุประสงค์โครงการ

วัตถุประสงค์ที่ 1 การพัฒนาองค์กรชุมชนให้มีสถาบันที่เป็นกลไกการบริหารจัดการเรียนรู้ชุมชนที่มีประสิทธิภาพในการสร้างชุมชนให้มีความเข้มแข็งและเป็นสุขอย่างยั่งยืน

เกิดกลไกการพัฒนากระบวนการจัดการความรู้โดยมี องค์กรชาวบ้าน ที่รวมตัวเพื่อ สถาปนาความรู้ชุมชนมาจัดการชุมชนในรูปแบบ สถาบันชาวบ้านที่นำความรู้ไปสร้างการเคลื่อนไหวในชุมชน เพื่อจัดกระบวนการเรียนรู้ภายในชุมชนลุ่มน้ำวาง กลไกสำคัญของสถาบันชาวบ้าน ที่กล่าวมาคือ มีแกนนำของกลุ่ม เครือข่ายต่าง ๆ ในลุ่มน้ำวาง ที่เห็นคุณค่า ความสำคัญของศักยภาพความรู้ที่สามารถเปลี่ยนแปลงสังคมจากทุนนิยม สู่สังคมแห่งการเรียนรู้ ความรู้ของชุมชนลุ่มน้ำวาง ถูกจัดการความรู้แบบมีส่วนร่วม มีส่วนร่วม ในระดับผู้นำ ผู้รู้ ครูภูมิปัญญา กลุ่มองค์กรต่าง ๆ ในลุ่มน้ำวาง ทั้งองค์กรรัฐบาล โรงเรียน โรงพยาบาล สภาวัฒนธรรม องค์กรประชาชน เครือข่ายองค์กรนักพัฒนาเอกชน (กป.อพช.) ภาคเหนือ ภายใต้นโยบายสร้างพื้นที่รูปธรรม ยืนยันรูปแบบทางนโยบาย พื้นที่ลุ่มน้ำวางถูกยกเป็นพื้นที่ตัวอย่างการเรียนรู้ของกระบวนการ กป.อพช. ภาคเหนือ ดังนั้นสถาบันของชาวบ้านลุ่มน้ำวาง ที่มีนัยสำคัญต่อการสร้างการเรียนรู้ให้สังคมทั้งในระดับพื้นที่ลุ่มน้ำวาง และสังคมวงกว้าง ภายใต้กระบวนการ กป.อพช. ภาคเหนือ พื้นที่ลุ่มน้ำวางจึงมีสถานะเป็นพื้นที่ยื่นต่อสังคม ท่ามกลางการต่อต้านกระแสทุนนิยมที่นำพาชุมชนไปสู่ความล่มสลาย การนำความรู้ชุมชนลุ่มน้ำวางมาสร้างการเคลื่อนไหว เพื่อต่อต้านกระแสทุนนิยม เป็นโอกาสที่เหมาะสมที่ชุมชนพื้นที่ลุ่มน้ำวางต้องสถาปนาความรู้ของชุมชนลุ่มน้ำวางในรูปแบบ สถาบันชาวบ้านในลุ่มน้ำวาง ภายใต้ชื่อ "วิทยาลัยชาวบ้านลุ่มน้ำวาง" เป็นสถาบันทำหน้าที่เป็นองค์กรสร้างกลไกการจัดการความรู้ร่วมกับองค์กรพันธมิตรของชุมชน ในการสร้างกระบวนการพัฒนาที่สร้างกระแสการเคลื่อนไหวให้เป็นการยอมรับระดับครอบครัว ชุมชน อบค. และระดับลุ่มน้ำวาง การใช้เครือข่ายทรัพยากรลุ่มน้ำวางคอนบน เครือข่ายเหมืองฝาย เครือข่ายสภาวัฒนธรรม (โครงการฮุยสอนหลาน) เป็นลักษณะเครือข่ายเฉพาะประเด็น เป็นเครื่องมือสร้างสถานการณ์ให้เกิดการเรียนรู้ทั้งสังคมลุ่มน้ำวาง จนสามารถพัฒนาให้เป็นประเด็นที่มีศักยภาพเคลื่อนไหวสร้างพื้นที่รูปธรรมอย่างมีส่วนร่วมกับชุมชน ลุ่มน้ำอื่น ๆ จนสามารถนำมาสื่อสารสร้างการเรียนรู้ให้สังคมวงกว้าง ถูกการยอมรับและกำหนดเป็นนโยบายระดับท้องถิ่น ลุ่มน้ำ นโยบายระดับประเทศ

เงื่อนไขกลไกหลักที่ วิทยาลัยชาวบ้านลุ่มน้ำวาง ให้ความสำคัญคือ การใช้ปรัชญา ความคิดอุดมการณ์ของชุมชน ที่แฝงอยู่ในรูปแบบต่าง ๆ เช่น ไร่ชาทกรรมภายในชุมชน ฮู้คิง, นรค / สรรค์, เจ้าหนู / ของหน้าหนู, ความเป็นธรรม, พึ่งตัวเอง, น้ำบ่อหน้า / น้ำบ่อหลัง ฯลฯ ไร่ชาทกรรมในวิถีชีวิตวัฒนธรรม การเอามือ / เอารุ่น, การเลี้ยงฝาย, การทำพิธีเคปอู (พิธีกรรมการเกิด) ฯลฯ นำ

ความหมาย หลักคิด อุดมการณ์ นำมากำหนดเป้าหมาย กำกับวิธีการ แผนการดำเนินงาน เป็นแนวทาง กำหนดโครงสร้างคณะกรรมการ คนทำงานที่ต้องมีความคิด อุดมการณ์ร่วมในการสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ มีจุดพบปะที่เป็นทางการกำหนดโดยชาวบ้าน ณ ปัจจุบันใช้วัดจำลองเป็นจุดพบปะ ประสานงานการจัดการความสัมพันธ์กับกลุ่มองค์กร เครือข่ายต่าง ๆ ทั้ง องค์กรรัฐ องค์กรภาคประชาชน องค์กรนักพัฒนาเอกชน องค์กรบริหารส่วนท้องถิ่น สถาบันการศึกษา ฯลฯ เพื่อหนุนเสริมกิจกรรมชุมชนที่สร้างการเรียนรู้ในรูปแบบต่าง ๆ ทั้ง การทดลอง การศึกษาปัญหา พื้นฟูวัฒนธรรม กิจกรรมการผลิต ภายใต้กระบวนการที่สร้างความรู้ สร้างการเคลื่อนไหวในสังคม จนมีผลต่อการกำหนดนโยบายระดับครอบครัว ชุมชน อบต. ระดับลุ่มน้ำวาง และส่งผลการยอมรับในสังคมวงกว้างต่อไป

เกิดกลไกภาคีความร่วมมือ จากองค์กรชุมชน เครือข่ายองค์กรชุมชน ร่วมกับวัด ชุมชน และโรงเรียนมีการจัดรูปกลไกที่มีความเป็นสถาบันการจัดการเรียนรู้ของชุมชนลุ่มน้ำวาง มีการจัดการโครงสร้างบริหารจัดการคณะกรรมการที่ดูแลเรื่องการเรียนรู้ ระดับชุมชน เครือข่ายมีการจัดการระบบข้อมูลโดยออกแบบการสำรวจข้อมูลโดยชุมชน จัดเก็บ และประเมินชุมชน โดยกระบวนการชุมชน มีการจัดการกองทุนที่ใช้พัฒนาเพื่อการจัดการการเรียนรู้ การศึกษาฐาน การจัดการกระบวนการเรียนรู้ให้ชุมชนอื่นที่อยากเรียนรู้ ในรูปแบบการรับแขกดูงานจากสถานการศึกษา แยกต่างประเทศ ซึ่งมีเป้าหมายและแผนงานในการจัดการเรียนรู้ที่ชัดเจนร่วมกัน ทั้งในระดับชุมชน 5 ชุมชน และระดับเครือข่ายระหว่างชุมชนลุ่มน้ำวาง

กลไกการจัดการเรียนรู้ในระดับชุมชน

ชุมชนบ้านห้วยอีค่าง ใช้กลไกผู้นำชุมชน ในการสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้ชุมชนเกิดกิจกรรมการเรียนรู้ เช่น กิจกรรมการศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชน โดยเยาวชนในหมู่บ้าน ผลที่เกิดขึ้นคือ เยาวชนได้เรียนรู้ประวัติศาสตร์ชุมชน เกิดจิตสำนึกรักท้องถิ่น อยากมีกิจกรรมที่สัมพันธ์กับวิถีชีวิตของชุมชน เช่น กิจกรรมการทอผ้า เรียนบทา เรียนแคน และภาษาปากาเกอะญอ กิจกรรมเรียนรู้เพื่อความอยู่รอดพอเพียง การทำสวนผสมผสานแบบสวน คนจี่เกียจ กิจกรรมการทำปุ๋ยหมัก เพื่อทดแทนปุ๋ยเคมี ทำน้ำหวานหมัก (สารชีวภาพ) ทดแทนสารเคมี เพื่อความอยู่รอดและมีเศรษฐกิจพอเพียง

ชุมชนบ้านทุ่งหลวง ใช้กลไกแกนนำเยาวชนในการสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้ชุมชนเกิดกิจกรรมการจัดการเรียนรู้ เช่น กิจกรรมการสร้างแหล่งเรียนรู้ร่วมกับโรงเรียน พัฒนาหลักสูตรการเรียนการสอนของนักเรียนโรงเรียนบ้านทุ่งหลวงที่ให้นักเรียนเป็นศูนย์กลาง ครูในโรงเรียนบ้านทุ่งหลวงร่วมกับครูภูมิปัญญาท้องถิ่นร่วมกันออกแบบหลักสูตรการเรียนการสอน ที่ใช้วัฒนธรรม แหล่งเรียนรู้ของชุมชนในการสร้างการเรียนรู้ให้กับนักเรียนโรงเรียนบ้านทุ่งหลวง จนสามารถสร้างการยอมรับในระดับท้องถิ่น สร้างนโยบายในองค์การบริหารส่วนตำบลแม่วิน ที่ยินดีสนับสนุนและบรรจุเป็นนโยบายการสนับสนุนในแผน 5 ปี ขององค์การบริหารส่วนตำบลแม่วิน การนำเสนอผ่านสื่อร่วมกับองค์กร

นักพัฒนาเอกชนที่ทำงานด้านการสื่อสารกับสังคม เช่น ร่วมกิจกรรมแสดงละครในงานมหกรรมห้องเรียนชุมชน ทำให้นโยบายการศึกษาของกระทรวงการศึกษามีการยอมรับให้เป็นโรงเรียนต้นแบบ

ชุมชนบ้านกัวแล ใช้กลไกองค์กรกลุ่มอัยสอนหลาน ภายใต้การสนับสนุนของสภาวัฒนธรรมอำเภอแม่วาง ในการสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้ชุมชนเกิดกิจกรรมการเรียนรู้ เช่น ช่วงหญ้า สืบสานงานศิลปะ การใช้โอกาสการสนับสนุนของงบประมาณจากรัฐบาล ในการสร้างการเรียนรู้ให้องค์กรต่าง ๆ ในลุ่มน้ำวาง และเครือข่ายโครงการอัยสอนหลาน ที่มีสายสัมพันธ์กับองค์กรต่าง ๆ ในระดับลุ่มน้ำ โดยเฉพาะ เครือข่ายภายใต้วิทยาลัยจาวบ้านลุ่มน้ำวาง กลุ่มพ่อครู แม่ครูชุมชนลุ่มน้ำแม่วาง หน่วยงานราชการต่าง ๆ ในลุ่มน้ำแม่วางโดยเฉพาะโรงพยาบาลอำเภอแม่วาง สถาบันการศึกษาในลุ่มน้ำแม่วาง กลุ่มผู้สูงอายุลุ่มน้ำวาง และองค์กรภายนอกลุ่มน้ำวาง เครือข่ายองค์กรประชาชน องค์กรนักพัฒนาเอกชน

ชุมชนบ้านใหม่ปางเดิม ใช้กลไกการจัดการเรียนรู้ของโรงพยาบาลอำเภอแม่วาง ในการสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้ชุมชนเกิดกิจกรรมการเรียนรู้ เพื่อเสริมสร้างชุมชนเป็นสุข ใช้ข้อมูลแสดงถึงการเปลี่ยนแปลงของชุมชน เพื่อให้ชุมชนคิดกิจกรรมที่ต้องการสร้างสุขให้เกิดขึ้นในชุมชน ภายใต้กลุ่มสถานพื้นบ้านใหม่ปางเดิม กลไกที่เลี้ยงในระดับชุมชนใช้กลุ่ม อสม. ในการสร้างกระบวนการเรียนรู้

กลไกการจัดการเรียนรู้ระดับเครือข่าย

เครือข่ายสภาวัฒนธรรม เป็นกลไกที่มีศักยภาพในการสร้างความสัมพันธ์กับองค์กรรัฐ และเป็นแหล่งทรัพยากรการสนับสนุน งบประมาณ พร้อมกับเป็นกลไกการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ให้กับองค์กรภายนอกชุมชนลุ่มน้ำวาง ช่วยประสานภาคีความร่วมมือกับองค์กรต่าง ๆ ให้เกิดการจัดกระบวนการเรียนรู้ ร่วมกับโครงการอัยสอนหลาน

เครือข่ายทรัพยากรลุ่มน้ำวางตอนบน เป็นกลไกสำคัญในการกำหนดนโยบายการสนับสนุนการเรียนรู้ สร้างพื้นที่รูปธรรมตัวอย่าง กำหนดพื้นที่ตัวอย่างที่ต้องร่วมกันพัฒนานา และการให้ความช่วยเหลือสนับสนุน ทุน แรงงาน การประชาสัมพันธ์ พร้อมกับการให้ความดูแลผู้นำในการปฏิบัติกิจกรรม ที่ช่วยให้คำปรึกษา และช่วยเหลือผู้นำในการสร้างกิจกรรมการเรียนรู้พื้นที่ภายใต้เครือข่าย

เครือข่ายเหมืองฝาย เป็นกลไกในการสร้างความยุติธรรมในการใช้ทรัพยากรน้ำ สร้างกฎระเบียบให้เป็นที่ยอมรับของกลุ่มน้ำ และดูแลการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อให้ลุ่มน้ำแม่จาง มีความอุดมสมบูรณ์ ของทรัพยากร ดิน น้ำ ป่า เป็นเครือข่ายองค์กรเหมืองฝาย สามารถประสานกับนโยบายรัฐบาล ในการดูแลจัดการลุ่มน้ำวางภายใต้ คณะอนุกรรมการฟื้นฟูลุ่มน้ำวาง ที่เป็นองค์กรเชื่อมสัมพันธ์กับลุ่มน้ำต่างๆ ของลุ่มน้ำแม่ปิง การใช้โอกาสการสนับสนุนของคณะกรรมการฟื้นฟูลุ่มน้ำวาง ในการสร้างกิจกรรมการเรียนรู้ร่วมกันของพื้นที่ลุ่มน้ำแม่จาง เช่น กิจกรรมการค้นหาคำตอบ “น้ำวางหายไปไหน” จนสามารถหาแนวทางสร้างความร่วมมือภายใต้ลุ่มน้ำแม่จาง ในการจัดกิจกรรมการสืบชะตาน้ำ การเทศนาธรรมปลาซ่อน เพื่อให้ชุมชนเกิดการเรียนรู้ตระหนักในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

เครือข่ายสภาเยาวชน จัดตั้งขึ้นมาเพื่อสร้างกลไกความสัมพันธ์ของเยาวชนทั้งลุ่มน้ำวางคอนบน และเยาวชนลุ่มน้ำวางคอนล่าง ในการสร้างความร่วมมือในการจัดการปัญหาเยาวชน ที่มีความสัมพันธ์กับทรัพยากรธรรมชาติ ภายใต้ชื่อ “สภาเยาวชนลุ่มน้ำวาง” การพัฒนาสภาเยาวชนเพื่อให้สามารถติดต่อกับเครือข่ายเยาวชนนอกพื้นที่ลุ่มน้ำแม่วาง ในการจัดการทรัพยากร ทุนเดิมของกลุ่มเยาวชนที่มีอยู่เดิม เพื่อพัฒนาสร้างความเข้มแข็งให้องค์กรสภาเยาวชน และทำหน้าที่เผยแพร่ประชาสัมพันธ์ กิจกรรมของวิทยาลัยจาวบ้าน พร้อมกับร่วมปฏิบัติการในงานกิจกรรมต่าง ๆ เช่น พิธีสืบชะตาน้ำวาง

วัตถุประสงค์ 2 เสริมสร้างศักยภาพผู้นำองค์กรชุมชน พระสงฆ์ แกนนำเยาวชนและนักพัฒนาทั้งภาครัฐและเอกชนที่มีบทบาทการจัดการความรู้ชุมชนให้มีความสามารถในการเป็นนักจัดกระบวนการเรียนรู้ในชุมชนท้องถิ่นลุ่มน้ำวาง

มีผู้นำ / แกนนำหลักของแต่ละองค์กรเครือข่าย ที่ร่วมเรียนรู้ท่ามกลางการปฏิบัติการ การจัดกระบวนการเรียนรู้ชุมชนลุ่มน้ำแม่วาง จำนวน 36 คน มาจากเครือข่ายองค์กรชุมชนและข้าราชการในพื้นที่ดังนี้

1. เครือข่ายทรัพยากรลุ่มน้ำวางคอนบน 4 หมู่บ้านหลัก จำนวน 18 คน คือ
  - 1.1. ชุมชนบ้านหนองเต่า มีจำนวน 3 คน นายจอนิ โอโดเชา นายสิวกกร โอโดเชา นายอำนาจ นิยมไพรนิเวศน์
  - 1.2. ชุมชนบ้านทุ่งหลวง มีจำนวน 8 คน พ่อหลวงแก้ว จิเก นายกิบือ นิยมไพรนิเวศน์ นายนันทวัฒน์ ถิ่นพนาลัย นายนิพล ศรีเอื้องคอย นายบุญเป็ง กานนภูมิ นางสาววิพอ ถิ่นพนาลัย และนายพนพร ทุ่งเมืองทอง
  - 1.3. ชุมชนบ้านห้วยอีค่าง มีจำนวน 5 คน นายบุญเจ้า ไสลทองเพริศ นายมานพ ศรีเอื้องคอย นางสาวจิรัช มั่นสุขเจริญ นายนายพิเชษฐ์ ศรีเอื้องคอย นายวุฒิไกร พุทธรักษากุล นายศรีมา ทุ่งเมืองทองและนายมงคล รักยิ่งประเสริฐ
  - 1.4. ชุมชนบ้านโป่งน้อยเก่า จำนวน 2 คน นายทองดี อักษรเจริญกุล และนายพนาดี อักษรเจริญกุล
2. เครือข่ายครูภูมิปัญญาสุขภาพวัฒนธรรมและพระสงฆ์ จำนวน 8 คน คือ พระครูสุนทร ธรรมโชติ พระธรรมาจารย์ เศรษฐปัญญา พระเสกสันต์ ชาวภา พระสมเด็จ เมืองชัย พระบรรโฆงค์ อภิวัฒน์ โน อัยใจคำ คาปัญญา อัยอุ้น ศรีวิชัย และนายสมทรัพย์ ศรีสุวรรณ

3. เครือข่ายองค์กรเหมืองฝายลุ่มน้ำวาง มี 6 ท่าน คือนายมานิตย์ เขียวเหมย นายสิน บุญตะเลิศ นายบุญเลิศ ศรีกันทา นายหล้า สมเผือก นายจรัส รัตโน และนายสมเพชร
4. เครือข่ายองค์กรเยาวชน นางสมพร คงคำฟู นายปฏิวัติ นามเจิง นายศิวกร โอโธธา นาย นันทวัฒน์ ถิ่นพนาลัย
5. กลุ่มสันป่าตองแม่วางเสวนา 2 คน คือ พ่อน้อยบุญส่ง ชินะวงศ์ และนายไพศาล ภิโกลคำ
6. ข้าราชการในท้องถิ่น 7 ท่าน คือ นางวิภา จตุพรพิทักษ์กุล คุณสินีนาง อนุสกุล คุณอัญชลี บุญเรือง ครูพิชัย จุลเดช ครูเกษร ครูเขาวมาศ ลิปะตะศิริ และครูเรืองเนตร พลอยแดง

จากการทบทวนสรุปบทเรียนและการประเมินตนเองร่วมกัน ได้สะท้อนว่าทีมแกนนำได้มีการพัฒนาศักยภาพตนเองในประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

1. ผู้นำมีความสามารถในการประสานงานกับองค์กรเครือข่ายต่างๆ “สร้างเจ้าหนู” ภาวการณ์ร่วมมือกับองค์กรทั้งในและนอกชุมชนได้ โดยผู้นำที่เชื่อมภาคี สร้างความเป็นพรรคพวก เพื่อนฝูง สร้างพันธมิตร “เจ้าหนู” ร่วมกันแล้วนั้นเสมือนว่าต่างฝ่ายต่างมีความตระหนักต่อภาระหน้าที่ของกันและกัน เป็นเจ้าภาพร่วม มีการเอามือเอารวมในการร่วมกิจกรรมโดยไม่ต้องใช้บัตรเชิญ เช่น งานมหกรรมแหล่งเรียนรู้วัฒนธรรม ภูมิปัญญาบ้านทุ่งหลวง ช่วงเดือน มีนาคม 2548 แต่ละองค์กรได้ส่งตัวแทนหรือส่งแกนนำมาร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน พอถึงช่วงเดือน พฤษภาคม-มิถุนายน ทางเครือข่ายเหมืองฝายได้จัดพิธีเลี้ยงผีฝ่ายขึ้น แกนนำเหมืองฝายได้เชิญเครือข่ายคอนบมมาร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้และเครือข่ายอุยฮอนสอน หลานได้เปิด “ช่วงฮ่ายพะญา” ในวันที่ 23-24 มิถุนายน ทางเครือข่ายองค์กรต่างๆ ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชนและองค์กรชุมชนต่างได้ส่งตัวแทนมาร่วมแลกเปลี่ยนและร่วมแสดงโดยไม่มี การแบ่งแยก
2. ผู้นำ / แกนนำมีความสามารถเป็นตัวนำ / ผู้นำทางความคิดในการพัฒนาชุมชนได้ ซึ่งผู้นำ เกิดความตระหนัก / เป็นภาระหน้าที่ที่ต้องชี้แนะให้ชุมชนเห็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับ คนในชุมชนอยู่ตลอดเวลาและหาวิธีการ / กระบวนการให้ชุมชนได้เห็นการเปลี่ยนแปลง โดยใช้ภาษาวัฒนธรรมต่างๆ การหาทางออก การนำคิดและนำทำกิจกรรมต่างๆ เช่น “ช่วง เรียนรู้วัฒนธรรมชุมชนบ้านห้วยอีค่าง” เกิดจากแนวความคิดของผู้นำหลายคน เช่น พะดี แควา พะดีมงคล พะดีมานพ พ่อหลวงไครภพ ผู้ช่วยสีกา อ้ายชวน ฯลฯ เพื่อให้เยาวชนคนรุ่นใหม่ได้เรียนรู้วัฒนธรรมภูมิปัญญาท้องถิ่น ทั้งเรื่องของการจักสาน การเรียนรู้ภาษาของตนเอง การเล่นเกม (เดหน่า) ฯลฯ “แหล่งเรียนรู้วัฒนธรรมภูมิปัญญาบ้านทุ่งหลวง” ก็เกิดจากแนวความคิดของผู้นำรุ่นเก่า เช่น พ่อหลวงแก้ว พะดีกิบือ พะดีนุติ คณะครู โรงเรียนบ้าน

ทุ่งหลวง ได้ร่วมกันองค์กรจากภายนอก เช่น ตรส. ตรพ. วิทยาลัยจวบบ้านลุ่มน้ำวาง และ วจส. ได้ร่วมกันจัดขึ้นให้เห็นเป็นรูปธรรม ช่วงสายสะพานของเครือข่ายอุบลตอนหลานและการคิดเรื่องการอยู่รอดพอเพียงยั่งยืนและเป็นสุข เป็นต้น

3. ผู้นำ / แกนนำมีความสามารถในการเห็นการเปลี่ยนแปลงของสมาชิกในชุมชนและกระตุ้นการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนและองค์กรเครือข่ายได้ โดยมีวิธีการมอง / มีวิสัยทัศน์ในการมองที่กว้างไกล ที่เห็นผลกระทบที่จะเกิดขึ้นในระยะยาว เช่น รูปแบบของการผลิตในชุมชน ซึ่งจากเดิมมีการผลิตที่เน้นเรื่องความพอเพียงมีการแลกเปลี่ยนแรงงานด้วยวิธีการเอามือเอววันช่วยเหลือซึ่งกันและกันเปลี่ยนไปสู่การผลิตเชิงพาณิชย์ที่เน้นเพื่อการขาย คิดเรื่องกำไร การได้เปรียบเสียเปรียบ มีการแลกเปลี่ยนแรงงานด้วยวิธีการจ้าง พึ่งพาระบบทุนจากภายนอก มากขึ้น ความสัมพันธ์ของสมาชิกในชุมชนทั้งระบบเครือข่าย เพื่อนบ้านเริ่มห่างเหินกันมากขึ้น ไม่มีเวลาได้พูดคุยแลกเปลี่ยนกัน จากสถานการณ์ดังกล่าว ผู้นำได้ริเริ่มให้มีกิจกรรมเพื่อกระตุ้นการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน เช่น พิธีสืบทอด ดิน น้ำ ป่า หรือการรื้อฟื้นระบบการเอามือเอววันช่วยเหลือซึ่งกันและกันมากขึ้น
4. ผู้นำ / แกนนำมีความตระหนัก / สามารถในการคิดค้นภาษาวาทกรรมต่างๆ เพื่อใช้เป็นเครื่องมือให้ชาวบ้านเห็น / เป็นตัวสะท้อนให้สมาชิกในชุมชน / เครือข่ายเห็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับชุมชน เช่น การใช้วาทกรรมต่างๆ นำมาเปรียบเทียบกับวิถีหรือรูปแบบการผลิตของสมาชิกในชุมชน เช่น นรก 7 ชั้น สวรรค์ 7 ชั้น ทำ 1 ปี กิน 3 ปี หรือ ทำ 3 ปี ได้กิน 1 ปี เป็นต้น เรื่องของนรก 7 ชั้น หรือทำ 3 ปี ได้กิน 1 ปี ตามความหมายของผู้นำ (แคว) ได้อธิบายเปรียบเทียบให้ดูว่า เป็นรูปแบบการผลิตของสังคมสมัยนี้ ที่จากเดิมมีระบบการผลิตที่เน้นความพอเพียงมีการพลิกหน้าดินในการปลูกปีละครั้ง มาเปลี่ยนเป็นปีหนึ่งมีการพลิกหน้าดินหลายครั้ง เช่น การปลูกหอมหัวใหญ่ การปลูกพืชเมืองหนาว กะหล่ำปลี ผักสลัด ข้าวโพด ฯลฯ เนื่องจากการปลูกพืชเหล่านี้ต้องใช้ต้นทุนในการปลูกสูงมีการใช้ปุ๋ย / ยาเคมีในการเร่ง / กระตุ้นหรือป้องกันแมลงต้อง มีเวลาในการดูแลเอาใจใส่อยู่ตลอดเวลา หากบางปีผลผลิตไม่ดี ขายไม่ออก หรือผลผลิตราคาตกต่ำ ผลที่ตามมาที่เห็นมากที่สุดคือการเป็นหนี้ พอปีต่อไปต้องเพิ่มพื้นที่การผลิต ต้องพลิกหน้าดินที่ลึกขึ้นต้องเพิ่มปุ๋ย / ยาเคมีเพื่อหวังเอากำไรไปชดใช้หนี้หากเกิดการขาดทุนอีกก็จะมีแนวคิดแบบนี้ต้องเพิ่มฯ เหมือนการลงนรก ลึกลงไปเรื่อยๆ หรืออาจต้องทำถึง 3 ปีจึงจะได้กินสักปีหนึ่งอย่างนี้เป็นต้น

ส่วนสวรรค์ 7 ชั้นนั้น ผู้นำ(แคว)ได้เปรียบเทียบให้ดูซึ่งการมีรูปแบบวิถีการผลิตที่แตกต่างไปจาก นรก 7 ชั้น คือ เน้นเรื่องความพอเพียง เน้นกินให้อิ่มก่อนถ้าเหลือจึงค่อยขาย ทำ 1 ปีได้กิน 3 ปียกตัวอย่างเช่น ปีนี้ ผู้นำ (แคว) ปลูกถั่วดินที่ใช้รูปแบบการเอามือเอววันช่วยเหลือกัน เมื่อถึงช่วงเก็บเกี่ยวผลผลิต มีการนำไปกินส่วนหนึ่งนำไปแบ่งปันให้เพื่อน

บ้านส่วนหนึ่ง หรือหากเพื่อนบ้านคนใดต้องการเมล็ดพันธุ์นำไปปลูกจะมีการแบ่งปันให้ โดยไม่ต้องขาย หรืออาจขายในราคาถูกเมื่อเพื่อนบ้านนำไปปลูกก็จะมีแลกเปลี่ยนแรงงานกันด้วยวิธีการ การเอามือเอววันช่วยเหลือกันหรือการใช้มือคืบเมื่อถึงช่วงเก็บเกี่ยว ผลผลิตถึงแม้ตนเองจะไม่ได้ปลูกด้วยการเคยแบ่งปันให้เพื่อนบ้านมาก่อนพอถึงเวลาเพื่อนบ้านก็จะนำผลผลิตมาคืนให้เสมือนไม่ได้ปลูกแต่ได้กินอีกปีหรือมากกว่านั้นตามความหมาย ทำ 1 ปี กิน 3 ปี เป็นต้น

5. ผู้นำสามารถใช้วิธีคิดบูรณาการเชื่อมโยงคดีที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเองของท้องถิ่นในการ คิดวิเคราะห์ความเปลี่ยนแปลงของชุมชน โดย การนำเอา บทบาท คำทา หรือนิทานมาบูรณา การเชื่อมโยงเพื่อวิเคราะห์ให้ชุมชนเห็นความเปลี่ยนแปลง เช่น นิทานเรื่องเจาะเกาะโคะ (คนขี้เกียจ) หรือนิทานเรื่อง เงินกับข้าว เป็นคำสะท้อน เรื่องคนขี้เกียจ ให้เทียบรูปแบบการ ทำงานคำว่าขี้เกียจในนิทานไม่ว่าจะไม่ว่าจะไม่ทำอะไรเลยแต่เป็นลักษณะการกระทำที่เน้นความ พ้อเพียงเหมาะสมกับความต้องการของตนเองให้ตนเองอยู่รอด

ส่วนเรื่องเงินกับข้าวเป็นนิทานที่สะท้อนให้คนได้เปรียบเทียบระหว่างเงินกับข้าว จะเลือกเอาแบบไหน จะเลือกเอาเงินก็ต้องนำเงินไปซื้อข้าวถ้าเลือกเอาข้าวเป็นหลัก ก็อยู่ รอดพอเพียงไม่มีวันตาย

6. ผู้นำมีศักยภาพในการจัดการตัวเอง ครอบคลุม ชุมชน สังคม ที่ได้จากการเรียนรู้บริบท ต่างๆ ที่สอดคล้องเหมาะสมกับวิถีตนเองโดยไม่ยอมให้ผู้อื่น / บุคคลอื่นมาจัดการชีวิต / ความเป็นมนุษย์เงินเดือน ไม่สามารถจัดการเปลี่ยนความคิดวิถีชีวิตผู้นำได้ เนื่องจาก รูปแบบที่องค์กรภายนอกเข้ามาส่งเสริมให้ชุมชน ทำให้ทำอย่างโน้นทำอย่างนี้ โดยไม่ คำนึงถึงความรู้ หรือความต้องการของชุมชน ซึ่งเป็นรูปแบบที่ต่างจากวิถีชีวิตของคนใน ชุมชน เช่น การเข้ามาส่งเสริมของกรมการเกษตรที่ส่งเสริมให้ชุมชนปลูกพืชเชิงเดี่ยว พืช เมืองหนาว ที่ต้องใช้ต้นทุนสูงใช้น้ำเยอะ แรกๆ ผลผลิตมีราคาขายได้ แต่เมื่อมีการปลูกมาก ขึ้นผลผลิตราคาตกต่ำส่งผลกระทบต่อหลายอย่างตามมาทั้งเรื่องหนี้สิน การใช้ปุ๋ย / ยาเคมี ที่มี ให้เห็นอยู่ในปัจจุบัน เป็นต้น

7. มีศักยภาพในการจัดการเรียนรู้เพิ่มมากขึ้นทั้งเรื่องของการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ, การ จัดการวิถีชีวิตในรูปแบบเศรษฐกิจพอเพียง ผู้นำ / แกนนำในหลายพื้นที่ได้เห็นรูปแบบ วิธีการจากการไปศึกษาดูงานจากองค์กรหรือชุมชนหลายพื้นที่ประสบความสำเร็จในการ จัดการปัญหาในเรื่องต่างๆ เช่น การไปศึกษาดูงานด้านการจัดการความขัดแย้งเรื่องการ จัดการทรัพยากรธรรมชาติ ลุ่มน้ำแม่ตาช้าง อ.หางดง รูปแบบการจัดการเกษตรยั่งยืนแม่ทา กิ่ง อ.แม่ฮอนได้พูดคุยแลกเปลี่ยนกับผู้นำ / แกนนำบ้านอื่นๆ นำความรู้ประสบการณ์มี แนวทางในการจัดการการป้องกันปัญหา ที่ได้รับมาปรับใช้กับพื้นที่ของตนเอง เช่น เรื่อง การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ เกิดการรวมกลุ่มของแกนนำองค์กรเครือข่ายต่างๆ ในพื้นที่

ลุ่มน้ำวางเพื่อการอนุรักษ์พื้นที่ทรัพยากรธรรมชาติและมีแผนงานกิจกรรมในการอนุรักษ์พื้นที่ทรัพยากรธรรมชาติร่วมกันในนาม คณะอนุกรรมการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำแม่ว่าง เป็นต้น

8. มีความเข้าใจในสถานการณ์การขับเคลื่อนงานพัฒนาในพื้นที่ชัดเจนขึ้นขณะที่คนในพื้นที่ส่วนใหญ่ยังขาดความเข้าใจ เนื่องจากผู้นำได้ผ่านเวทีพูดคุยแลกเปลี่ยน และผ่านประสบการณ์จากการศึกษาดูงานในที่ต่างๆ ได้เรียนรู้และเข้าใจปัญหาวิธีการในการป้องกันแก้ไขปัญหาที่จะเกิดขึ้นจากพื้นที่ต่างๆ มาเป็นแบบแผนเป็นแนวทางในการจัดการทั้งเรื่องของการจัดการทรัพยากร เรื่องของแบบแผนการดำเนินชีวิต แบบแผนการผลิตของคนเองและชุมชนต่อไป

วัตถุประสงค์ 3. การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ชุมชนเพื่อการแก้ไขปัญหา การจัดการทรัพยากร การพัฒนาแบบแผนการผลิตจากฐานประสบการณ์เดิมสู่การจัดการชุมชนให้เป็นสุข ได้อย่างเป็นระบบและบูรณาการสู่ความเป็นองค์กรรวม ที่สามารถเป็นแบบอย่างการเรียนรู้ให้ชุมชนอื่น ได้จริง

3.1 มีรูปแบบทางเลือกที่เกิดจากการร่วมตัวสร้างการเรียนรู้ด้วยกระบวนการร่วมในการศึกษาวิเคราะห์และการแก้ไขปัญหา การจัดการทรัพยากร การพัฒนาแบบแผนการผลิต จากฐานประสบการณ์เดิมสู่การจัดการชุมชนให้เป็นสุขได้อย่างเป็นจังหวะ เป็นระบบ และบูรณาการสู่ความเป็นองค์กรรวม พร้อมกับมี หลักสูตรการเรียนรู้องค์ความรู้ชุมชน ที่มีทรัพยากรบุคคลที่มีความสามารถในการสื่อสารหรือเป็นผู้ถ่ายทอดนำเสนอองค์ความรู้ชุมชน และทิศทางการพัฒนาชุมชนให้เป็นสุข และยั่งยืนได้อย่างสอดคล้องเหมาะสมกับบริบทแต่ละท้องถิ่น พร้อมกับมีพื้นที่รูปธรรมที่สามารถเป็นแหล่งเรียนรู้สำหรับชุมชน และเป็นฐานข้อมูลเพื่อสื่อสารกับสังคมได้ ในพื้นที่ต่างๆ ดังนี้

1.) ชุมชนบ้านทุ่งหลวง มีรูปแบบที่สามารถเป็นแบบอย่างการเรียนรู้ให้ชุมชนอื่นคือ รูปแบบการจัดการเรียนรู้ระหว่างชุมชนกับโรงเรียน ที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมภูมิปัญญาของชุมชนด้วยการกำหนดจุดเรียนรู้ภายในชุมชน 11 จุด เป็นรูปแบบการเรียนรู้ ให้เด็กเป็นศูนย์กลาง แต่ชุมชนเป็นพื้นที่การเรียนรู้ การจัดการกระบวนการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วม ระหว่างชุมชนและคณะครูในโรงเรียนบ้านทุ่งหลวง วิธีคิดคือ ยกเวทีที่กั้น

กลางระหว่างโรงเรียนกับชุมชนออก ทำให้ชุมชนได้มีโอกาสจัดการเรียนรู้ กับลูกหลานของชุมชน ครู

ถูกเรียกในนาม พระดี (ลุง) เป็นคำเรียกจากชุมชนแสดงถึง การลดช่องว่างระหว่างครูกับชุมชน เพราะชุมชนให้ความสำคัญกับครูผู้สอนเหมือนคนในชุมชน เหมือนญาติผู้ใหญ่ ความรู้สึกนี้จะไม่เกิดขึ้นหากครู แสดงตัวเป็นคนนอก เอาความรู้ภายนอกชุมชนมาสอนให้ลูกหลานในชุมชน เชื่อความรู้จากภายนอกจนลืมความรู้เดิม และในที่สุดเด็กที่ได้รับการศึกษามุ่งแต่จะเอาชีวิตของตัวเองออกไปใช้ชีวิตนอกชุมชน แต่หลักสูตรการเรียนการสอนที่โรงเรียนบ้านทุ่งหลวงเป็นหลักสูตรการเรียนการสอนมุ่งให้ หน่ออ่อนของชุมชนเป็นต้นไม้ที่เติบโตท่ามกลางวิถีชีวิตชุมชน มิได้ปฏิเสธความรู้ความรู้ภายนอก เพียงแต่เรียนรู้เพื่อรู้ให้เท่าทัน แต่เน้นความรู้ภายในชุมชนให้เกิดความภาคภูมิใจในความรู้ของชุมชนตัวเอง จนสามารถถ่ายทอดเป็นบทละคร เป็นการแสดง คอสารธารณชน งานมหกรรมห้องเรียนชุมชน

โดยพื้นที่รูปธรรมบ้านทุ่งหลวงมีแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญ 11 จุด ที่สัมพันธ์กับวิถีชีวิตของคนทุ่งหลวง ตั้งแต่ เกิด จนตาย แหล่งเรียนรู้ ทั้ง 11 จุด เป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีความสำคัญ มีความยั่งยืน เพราะทุกคนในบ้านทุ่งหลวงต้องให้ความสนใจที่ต้องเรียนรู้ เพราะต้องใช้ในชีวิตจริง เช่น เมื่อมีเด็กเกิดใหม่ ต้องเกี่ยวข้องกับ ดันเคปอทุ แต่เมื่อมีเด็กเจ็บป่วยคนเจ็บก็ต้องทำพิธีสืบชะตาที่ต้องเกี่ยวข้องกับดันโพธิ์ และบ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ หากมีเด็กตายก็ต้องนำไปฝังที่ดันไทรตามความเชื่อ ซึ่งเห็นได้แต่ละจุดการเรียนรู้ เป็นจุดที่จำเป็นของคนในชุมชนต้องเรียนรู้เพื่อปฏิบัติให้เป็น พิธีกรรมความเชื่อต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับที่ใด ที่สำคัญจุดต่างๆ สัมพันธ์กับการอนุรักษ์รักษาป่าซึ่งเป็นแหล่งที่มาของอาหาร น้ำ ปิงจัย 4 บ้านทุ่งหลวงได้กำหนดแหล่งเรียนรู้ที่สัมพันธ์กับวิถีชีวิต และเป็นรูปธรรมที่สร้างการเรียนรู้ให้กลุ่มชนชาติพันธุ์ปกาเกอะญอที่สำคัญอย่างมากในยุคโลกาภิวัตน์ ที่มุ่งแต่จะพาให้คนกับป่าแยกทาง ความสัมพันธ์กัน ซึ่งมีผลกระทบต่อการทำลายวัฒนธรรมประเพณี ทรัพยากรสิ่งแวดล้อม ดังนั้นจุดเรียนรู้ 11 จุด เป็นแหล่งเรียนรู้ที่ใช้สื่อสารกับสังคม เป็นแหล่งถ่ายทอดนำเสนอองค์ความรู้ของชุมชน และที่มีทิศทางการพัฒนาชุมชนให้เป็นสุข และยั่งยืน ได้อย่างสอดคล้องเหมาะสมกับบริบทแต่ละท้องถิ่น

2.ชุมชนบ้านห้วยอีค่าง

มีรูปธรรมที่สามารถเป็นแบบอย่างการเรียนรู้ให้ชุมชนอื่นคือ การจัดการชุมชนแบบนรก สวรรค์ การจัดการเหมืองฝาย การจัดการป่าชุมชน การผลิตปุ๋ยมันคง การแปรรูปหน่อไม้ และการทำสวนคนจีเกียจ

รูปแบบการจัดการเรียนรู้ของบ้านห้วยอีค่างเป็นการจัดการ เรียนรู้ร่วมกัน

ทั้งชุมชนเน้นจุดปฏิบัติการให้เกิดการสร้างการเรียนรู้ให้ชุมชน เครือข่ายการจัดการทรัพยากรกลุ่มน้ำวางคอนบน เช่น กิจกรรมการจัดการปุ๋ยมันคง เกิดจากการระดมความคิดเห็น การหาทางเลือกทางออกโดยชุมชน เพื่อการอยู่อย่างพอเพียง การพึ่งตัวเองในการผลิตปัจจัยการผลิตที่ชุมชนมีอยู่ เพื่อให้ชุมชนกลับมานำความรู้ของชุมชนที่เคยทำมา ได้ถูกประยุกต์ใช้กับเทคนิคการทำปุ๋ยชีวภาพเพื่อใช้ในการผลิตพืชทางการเกษตร เน้นการผลิตอาหารที่ชุมชนบริโภค ลดค่าใช้จ่ายจรัวเรือนในการ ลดการซื้อปุ๋ยเคมีผลิตอาหารไว้บริโภคเองในครัวเรือน การจัดการแบบอยู่รอดพอเพียงเป็นฐานคิด วิธีการจัดการปุ๋ยมันคงเป็นแนวทางหนึ่งในการปฏิบัติในไร่นา สวน วิธีคิด วิธีปฏิบัติเป็นการเชื่อมโยงจากการวิเคราะห์โดยกระตุ้นให้ผู้นำได้นำความรู้เดิมในการวิเคราะห์ชุมชน ประเมินชุมชน สร้างการเรียนรู้ให้ชุมชนโดยวิธีหนึ่ง คือ การวิเคราะห์ให้เห็นการจัดการชุมชนแบบนรก และแบบสวรรค์ ตามคำทาโบราณ (การใช้ความรู้เดิมของชุมชนในการวิเคราะห์ ประเมินชุมชน) ผู้ที่พริกคินบอย ๆ เพื่อปลูกพืชเศรษฐกิจ ยิ่งบ่อยครั้ง ยิ่งลงทุนสูง ยิ่งขาดทุน ยิ่งเป็นหนี้ เปรียบเหมือนยี่งคกนรกหลายชั้น ผู้ผลิตคินเพียงครั้งเดียวหรือแทบไม่ได้ผลิต เพราะอาศัยพืชที่ขึ้นตามธรรมชาติ แต่มุ่งทำมาหากินเพียงเพื่อให้อยู่รอด ให้พอกินการอยู่เพียงให้อยู่รอดพอเพียงไม่สร้างหนี้ ไม่ลงทุน ก็ไม่มีหนี้ แค่มีกิน ไม่ทุกข์ใจ ก็เหมือนได้ขึ้นสวรรค์ เพื่อให้เกิดวิธีคิดแบบอยู่รอดพอเพียง ค้นหาทางอยู่รอดพอเพียงด้วยวิธีการของตนเอง ปุ๋ยมันคงเป็นเพียงรูปแบบวิธีการหนึ่งที่ชุมชนห้วยอีค่างเลือกมาเป็นวิธีการเรียนรู้ให้ชุมชน ให้เครือข่าย ซึ่งชุมชนห้วยอีค่าง มีวิธีอยู่รอดพอเพียง หลากหลายแบบ

3. ชุมชนบ้านหนองเต่า

มีรูปธรรมที่สามารถเป็นแบบอย่างการเรียนรู้ให้ชุมชนอื่นคือ การฟื้นฟูป่าโดยภูมิปัญญาท้องถิ่น ความรู้ในการฟื้นฟูธรรมชาติโดยไม่ต้องปลูกของชาวบ้านหนองเต่า เป็นความรู้หนึ่งในอีกหลาย ๆ ความรู้ที่ได้รับการส่งสมถ่ำทอดมาแล้วหลายชั่วอายุคน จากวิถีชีวิตที่สัมพันธ์

ใกล้ชิดอยู่กับป่าทำให้ชาวบ้านได้มี

โอกาสในการสังเกต ทดลองและเรียนรู้จากของจริงที่เกิดขึ้น จึงเกิดความเข้าใจถึงสภาพความเป็นธรรมชาติว่าสามารถฟื้นฟูได้ด้วยตัวเองและความรู้ดังกล่าวถูกนำมาใช้ในการจัดการป่าเป็นที่รับรู้กันภายในท้องถิ่น ไม่มีการเผยแพร่สู่สาธารณะชน ปัจจุบันสามารถเข้าไปเรียนรู้เรื่องกระบวนการฟื้นฟูด้วยวิถีธรรมชาติได้หลายจุดเช่น

จุดที่ 1 การฟันป่าในเขตป่าอนุรักษ์ของชุมชน ประกอบด้วย

กรณีป่าดั้งเดิม : การทดแทนตามธรรมชาติ มีพื้นที่ประมาณ 200 ไร่ เป็นพื้นที่ที่ชาวบ้านไม่ได้เข้าไปใช้ประโยชน์ทางตรง เนื่องจากเห็นว่าเป็นเขตป่าขุนน้ำที่ชาวบ้านได้ใช้ประโยชน์จากการค้ำกัน จึงห้ามไม่ให้ใครเข้าไปทำลาย ทำให้ป่าธรรมชาติในบริเวณนี้ยังคงมีสภาพป่าที่อุดมสมบูรณ์ มีไม้ขนาดใหญ่สลับกับขนาดกลางและขนาดเล็กอยู่เป็นจำนวนมาก

ลักษณะดังกล่าวได้สะท้อนให้เห็นว่าในป่าธรรมชาติดั้งเดิมแม้ว่าไม่มีการใช้ประโยชน์ทางตรงจากมนุษย์ แต่โดยธรรมชาติของป่าเองแล้ว ก็มีการเปลี่ยนแปลงสภาพภายในอยู่ตลอดเวลา เมื่อต้นไม้สูงใหญ่มีอายุมากก็ตายไปหรืออาจเกิดจากปัญหาโรคบางอย่าง เช่น มีด้วงหรือแมลงเจาะลำต้น เพราะไม้ในป่าดิบส่วนใหญ่มีลักษณะกลวงข้างใน ไม่มีแกนกลาง หรือบางครั้งเมื่อเจอลมแรงจะโค่นล้มไป การล้มของต้นไม้ในเขตป่าดิบเช่นนี้เป็นลักษณะการล้มหลาย ๆ ต้นพร้อมกัน เนื่องจากในป่าประเภทนี้ มักมีเถาวัลย์เกาะเกี่ยวระหว่างต้นไม้แต่ละต้น และเมื่อต้นไม้ต้นหนึ่งล้มลงไปก็จะทำให้ต้นไม้อื่น ๆ ล้มตามไปด้วย ทำให้เกิดการล้มพร้อมกันเป็นผืน โครงสร้างของป่าจึงประกอบไปด้วยไม้ใหญ่น้อยผสมผสานกันไป

ชาวบ้านเห็นว่าการช่วยป้องกันไฟป่าดิบเขาเป็นเงื่อนไขสำคัญในการรักษาสภาพป่าให้คงสภาพเดิมให้มากที่สุด จึงวางมาตรการในการป้องกันไฟป่าในบริเวณป่าเขานี้และห้ามไม่ให้มีการตัดไม้ในเขตป่าขุนห้วยผืนนี้ เนื่องจากเกรงผลกระทบที่มีต่อปริมาณน้ำ

กรณีการฟันสภาพจากไร่ผืนสู่ป่าธรรมชาติ : เป็นป่าดิบเขาในบริเวณเขตบ้านหนองเต่าขนาด 1,000 ไร่ แบ่งเป็นพื้นที่ป่าดั้งเดิม 200 ไร่ พื้นที่ที่เคยทำการเกษตรประมาณ 800 ไร่ ซึ่งหน่วยงานราชการได้นำสนไปปลูกในพื้นที่ขนาด 400 ไร่ และเป็นพื้นที่ที่ชาวบ้านปล่อยให้เกิดการฟื้นตามธรรมชาติอีก 400 ไร่

กรณีพื้นที่ป่าหญ้า : จากการสอบถามประวัติความเป็นมาของพื้นที่ป่าหญ้าบริเวณป่าข้าง จากผู้อาวุโสในหมู่บ้านเล่าว่า ป่าบริเวณนี้เป็นป่าทุ่งหญ้า เช่นนี้มาเป็นระยะเวลานานนับร้อยปีแล้ว ผู้อาวุโสหลายคนได้เล่าว่าตั้งแต่เกิดมา เมื่อยังเด็กก็เห็นป่าบริเวณนี้มีสภาพเป็นป่าหญ้าซึ่งเป็นการพัฒนาจากป่าหญ้าไปสู่ป่าที่มีต้นไม้ขึ้นได้ขึ้นได้จากมีสภาพดิน อากาศและแหล่งน้ำที่มีลักษณะเฉพาะจุดจึงทำให้บริเวณป่าแห่งนี้มีลักษณะเป็นป่าทุ่งหญ้าที่เป็นแหล่งอาหารและที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่า

กรณีการปลูกสวนสนของกรมป่าไม้ : ในปี 2515 เป็นปีแรกที่หน่วยจัดการต้นน้ำ กรมป่าไม้ได้มาสำรวจและดำเนินการปลูกสวนป่าในเขตพื้นที่สูงของตำบลแม่วิน อำเภอแม่วาง โดยได้เข้าไปปลูกในบริเวณป่าเสื่อมโทรมหรือบริเวณที่เคยเป็นไร่เหล่าของชาวบ้าน มีการซ่อมบำรุงโดยการถางหญ้าและกำจัดวัชพืชพร้อมกับควบคุมไฟป่าด้วยการถางวัชพืชและใบสนออกจากบริเวณต้นโดยการกวาดเข้ามาอยู่ในบริเวณที่ว่างระหว่างแถว แล้วเผาเพื่อกำจัดเชื้อเพลิง

เมื่อโครงการยุติไม่มีการดูแลก็พบว่าเกิดไฟป่าขึ้นทุกปี เพราะป่าสนเป็นป่าสร้าง แหล่งเชื้อเพลิงที่เหมาะสมกับการเกิดไฟป่า ประกอบกับลักษณะพื้นที่ปลูกส่วนใหญ่มีความลาดชันและมักมีลมแรง เมื่อ

เกิดไฟฟ้าบริเวณสวนสน ไฟก็มักจะไหม้ลามเข้าไปทำลายป่าธรรมชาติที่ชาวบ้านดูแลรักษาอยู่ด้วย เมื่อชาวบ้านได้เข้ามาดูแลป่าสนที่เป็นป่าปลูก การจัดการป่าได้ปรับเปลี่ยนไป สภาพโครงสร้างป่าจึงเริ่มฟื้นตัวเข้าสู่ป่าธรรมชาติขึ้นมาบ้าง ในระยะปัจจุบัน มีไม้ธรรมชาติมาแทรกตัวมากขึ้นและคาดว่าหากได้รับการจัดการที่ดี สภาพป่าปลูกก็สามารถกลายเป็นป่าธรรมชาติได้ในระยะต่อไป

จุดที่ 2 การฟื้นป่าธรรมชาติในเขตป่าชุมชนเพื่อการใช้สอย

หลังปี พ.ศ.2536 เป็นต้นมา ชาวบ้านได้กำหนดขอบเขตการใช้สอยไว้เฉพาะภายในพื้นที่ประมาณ 1,500 ไร่ สภาพป่าบริเวณที่กำหนดเป็นป่าใช้สอย ประกอบไปด้วยป่าสนเขาเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งมี 2 ลักษณะคือประเภทที่มีไม้สนเป็นไม้เด่นกับประเภทที่ไม้ก่อเป็นไม้เด่นและมีป่าเต็งรังและป่าพะยอมเล็กน้อย การฟื้นป่าในเขตป่าใช้สอยมีความน่าสนใจหลายจุด เช่น กรณีป่าเต็งรัง กรณีป่าดิบเขาที่มีสนขึ้นปะปน กรณีพื้นที่ไร่หมุนเวียน

4. ชุมชนบ้านบ้านใหม่ปางเดิม

มีรูปแบบที่สามารถเป็นแบบอย่างการเรียนรู้ให้ชุมชนอื่นคือ โครงการบ้านอู๋สอนหลาน (บ้านอู๋อุ่น ศรีวิชัย) และกลุ่มสานฝันเสริมสร้างสุขบ้านใหม่ปางเดิม

ชุมชนบ้านใหม่ปางเดิมเป็นชุมชนคนพื้นราบที่มีวิถีชีวิตที่อยู่กับกระแสน้ำ วิถีคิดวิถีปฏิบัติมุ่ง

ตอบสนองทุนนิยม แต่ชุมชนปางเดิมมีบุคลากรสำคัญ คือพ่ออู๋อุ่น ศรีวิชัย ผู้อาวุโสที่มองภาพตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน จากประสบการณ์ การใช้ชีวิต 70 กว่าปี ทำให้พ่ออู๋ ตระหนักดีในความเปลี่ยนแปลงที่ในอนาคตลูกหลานต้องอยู่ลำบากมากขึ้นยิ่งกว่าอดีต เพราะหลงมัวเมากับการกระแสน้ำ ที่เร่งให้ชุมชน พลัดพ้อ เศรษฐกิจ เร่งการเป็นหนี้ “สมัยก่อนอยู่ลำบากแต่สบายใจ แต่ปัจจุบันอยู่สบายแต่ลำบากใจ” ถ้ากล่าวฟังผิวเผิน เหมือนกำบังแต่แฝงไปด้วยความรู้สึกที่เป็นห่วงลูกหลานในอนาคตที่ต้องอยู่อย่างลำบากใจ ทางโครงการมองเห็นความตั้งใจที่จะแก้ไขปัญหของพ่ออู๋ ที่พยายามร่วมกิจกรรมกับโครงการอู๋สอนหลาน จึงร่วมกับพ่ออู๋ในการจัดกระบวนการให้ เยาวชนกลุ่มพ่อบ้าน แม่บ้าน ทั้งชุมชน ให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ให้เท่าทันสถานการณ์ทุน เพื่อหาแนวทางในการจัดการชีวิตให้อยู่ได้ในกระแสน้ำ แต่ใช้ความรู้ของชุมชนในการจัดการปัญหา หาทางออกของปัญหา การตั้งกลุ่มสานฝันบ้านใหม่ปางเดิม เป็นจุดเริ่มต้นในการหาแนวทางในการจัดการของชุมชนที่ต้องการเพิ่มทางเลือกให้ชุมชนได้ค้นหาวิธีการจัดการชุมชน ด้วยความรู้ของชุมชน

5. ชุมชนบ้านบ้านกัวแลป่าเป้า

มีรูปแบบที่สามารถเป็นแบบอย่างการเรียนรู้ให้ชุมชนอื่นคือ โครงการบ้านอุยฮอนหลาน (บ้านอุยใจคำ คาปิญโญ) ที่มีการรวมตัวของ พ่อครู แม่ครูภูมิปัญญา ในการจัดการถ่ายทอดองค์ความรู้ชุมชนในด้านต่างๆ เช่น การจักสาน การตีมีด เครื่องปั้นดินเผา ผลิตภัณฑ์จากกลามะพร้าว ของเล่นเด็ก ปั่นฝ้าย-อิดฝ้าย ทอผ้า สมุนไพร และเครื่องสักการะในพิธีกรรมต่างๆ โดยมีพ่ออุยใจคำ คาปิญโญ เป็นต้น

คิดหลายเรื่องของการจัดการชุมชน เพื่อไม่ให้ไหลไปตามกระแสทุน การจัดการลูกหลานหลากหลายรูปแบบ เพื่อให้ลูกหลานเท่าทันกับการเปลี่ยนแปลง ด้วยการจัดการความรู้ให้ลูกหลาน เพื่อเอาลูกหลานกลับมาสู่วิถีชีวิตของชุมชน อุยใจคำ คาปิญโญ เป็นประธานกลุ่มโครงการอุยฮอนหลาน ที่มีบทบาทสำคัญในการเชื่อมองค์กรทั้งภาครัฐ และหน่วยงานเอกชนในการบูรณาการการจัดการความรู้ ให้ทุกหน่วยงานได้เรียนรู้วิถีชีวิต ภูมิปัญญาท้องถิ่น นำมาซึ่งความร่วมมือในการจัดการโครงการอุยฮอนหลาน ซึ่งมีกิจกรรมมากมายในการจัดการเรียนรู้ให้ชุมชน และกลุ่มเยาวชนทั้งใน และนอกสถาบันการศึกษา การเปิดสอนดนตรีพื้นบ้าน การตัดตุ้ม การทอผ้า การตีมีด และการจัดการเรียนรู้ให้ชุมชนทั้งอำเภอแม่วาง โดยใช้วิธีการเปิดช่วงพะงั่ว สืบสานลายศิลปะ การจัดรายการวิทยุ รายการหลานสอนอุย อุยใช้ตัวเองเป็นตัวประสานทั้งครูภูมิปัญญา ทั้ง กลุ่มชุมชนในอำเภอแม่วาง และใช้โอกาสการได้ร่วมงานกับงานกับวิทยาลัยจาวบ้าน และเป็นโอกาสที่โครงการพัฒนาระบบการจัดการเรียนรู้ชุมชนลุ่มน้ำแม่วาง ร่วมสนับสนุนการจัดการเรียนรู้ของอุยได้ใช้แนวคิดของโครงการร่วมพัฒนาระบบการเรียนรู้ของอุยทุกกิจกรรม

6. เครือข่ายเหมืองฝาย 19 เหมืองฝาย

มีรูปแบบที่สามารถเป็นแบบอย่างการเรียนรู้ให้ชุมชนอื่นคือ องค์ความรู้ในการจัดการน้ำ เช่น การทำพิธีกรรมการทำบุญสืบชะตาน้ำวาง การเลี้ยงฝาย และการเทศนาธรรมปลาซ่อน

ทุกกิจกรรมของเครือข่าย 19 เหมืองฝาย เป็นกิจกรรมการจัดกระบวนการเรียนรู้ เป็นการสร้างแหล่งเรียนรู้ให้ชุมชน คนในชุมชนแม่แม่วางได้รู้เข้าใจคุณค่าของทรัพยากร โดยเฉพาะ น้ำ การศึกษา

กรณี "น้ำวางหายไปไหน" ทำให้เป็นที่มาของงานทำบุญสืบชะตาแม่น้ำแม่วาง กิจกรรมสร้างการเรียนรู้

ที่ต้องใช้พิธีกรรมการเลี้ยงผีฝ่าย เพื่อสร้างการเรียนรู้สื่อสารกับสังคม ขณะเดียวกันก็สร้างการเรียนรู้ให้พี่น้องสมาชิกเหมือฝ่าย

7. **เครือข่ายการจัดการทรัพยากรธรมน้ำวางตอนบน** ได้มีการรวมด้วยระดับการจัดการทรัพยากรป่าชุมชนสู่การก่อตั้ง “ธนาคารวัวควาย” เนื่องจากที่ผ่านมามีหน่วยงาน องค์กรจากภายนอก หรือโครงการต่างๆเข้ามาส่งเสริมให้ชุมชนพัฒนาระบบเศรษฐกิจของตนเองเป็นระบบทุนที่เน้นเรื่องรายได้เป็นหลักทำให้มีปัญหาตามมา ทั้งเรื่องหนี้สิน สุขภาพ ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนเริ่มห่างเหินกันมากขึ้น ชาวบ้านเริ่มอยู่แบบตัวใครตัวมัน ดังนั้นแกนนำบางส่วนจึงมีแนวคิดที่จะฟื้นฟูวิถีการผลิตโดยเน้นความพอเพียง เป็นธรรม และยั่งยืน ขณะนี้มีกิจกรรมร่วมกันคือการก่อตั้งธนาคารวัว ควาย การพัฒนาสวนคนขี้เกียจ การรื้อฟื้นพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการผลิตข้าว การทำสุครยาสมุนไพรไล่แมลง การทำปุ๋ยหมักชีวภาพ การแปรรูปอาหารเพื่อเก็บไว้บริโภคเอง และการจัดทำตลาดนัดชุมชนบนคอกเพื่อแลกเปลี่ยนสินค้าผลผลิตระหว่างกัน

การจัดการความอยู่รอดพอเพียงระดับเครือข่าย ในกิจกรรมธนาคารวัวควาย เพื่อสร้างการเรียนรู้เรื่องพื้นที่หน้าหมู่บ้าน เป็นวิธีการคืนแผ่นดินหน้าหมู่บ้านเพิ่มพื้นที่สาธารณะในการใช้เป็นแหล่งเลี้ยงวัวควาย การจัดการวัวควายที่สัมพันธ์กับการสร้างความอุดมสมบูรณ์ให้พื้นที่ป่าพื้นที่ไร่ นา การเรียนรู้เรื่องการทำปุ๋ยหมักชีวภาพที่มาจากมูลวัวควาย การสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจให้ครอบครัวสมาชิกธนาคารวัว ควาย จากการต่อรองราคากับพ่อค้าคนกลาง เพื่อผลประโยชน์ของสมาชิก การสร้างการเรียนรู้ให้สมาชิกโดยความหมายธนาคารวัวควาย เป็นวิธีการออมทรัพย์อีกรูปแบบหนึ่ง ดังการจัดการธนาคารวัวควาย จึงเป็นการจัดการเรียนรู้ให้สมาชิกของเครือข่ายหันมาใช้วิถีชีวิตสัมพันธ์กับระบบเศรษฐกิจจัดการแบบหน้าหมู่บ้าน ทำให้วิถีการเลี้ยงสัตว์(วัว ควาย) สัมพันธ์กับความอุดมสมบูรณ์ของป่าระบบนิเวศที่มีวัวควายเข้าไปเกี่ยวข้อง วัวควายยังสร้างความมั่นคงด้านอาหารตามระบบนิเวศที่วัวควายเข้าไปเกี่ยวข้อง วัวควายทำให้เกิดโหนด (ปึกควาย) ที่เป็นแหล่งน้ำเล็กที่ความใช้อาบโคลน ตามโหนดเป็นพื้นที่ ที่มีพืชหลากหลายชนิดที่ชุมชนปลูกเอาชะเอมใช้เป็นอาหาร

3.2. ผลกระทบการพัฒนาบูรณาการแหล่งเรียนรู้ เป็นเครื่องมือเชิงกระบวนการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ที่สร้างผลกระทบที่สำคัญๆ คือ

1. สร้างการยอมรับ ความเชื่อมั่นในศักยภาพองค์ความรู้ชุมชนในการจัดการการเรียนรู้ การจัดการทรัพยากรให้เกิดขึ้นทั้งคนในชุมชน และภายนอกชุมชน
2. ฟื้นฟูวัฒนธรรมความเชื่อ
3. การเสริมสร้างผู้นำคนรุ่นใหม่
4. เป็นหัวเขื่อนนำสู่การเรียนรู้พัฒนาเรื่องอื่น ๆ ที่นำชุมชนไปสู่ความสุข
5. เป็นแรงจูงใจ สร้างความเชื่อมั่นในการสนับสนุนการเข้าร่วมพัฒนาแหล่งเรียนรู้ พัฒนาชุมชนขององค์กรภาคีต่างๆ

6. สร้างพื้นที่หน้าหมู่บ้านของเครือข่ายระหว่างชุมชนเพื่อให้เกิดสังคมแห่งการเรียนรู้ร่วมกัน ทั้งภายในชุมชนลุ่มน้ำวาง และชุมชนอื่น ๆ
7. มีกฎกติการองรับการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ หรือกิจกรรมการเรียนรู้ เช่น กฎระเบียบการจัดการกลุ่มบุคคลภายนอกที่เข้าศึกษาดูงาน เรียนรู้ร่วมกับคนในชุมชน

วัตถุประสงค์ 4. การยกระดับกระบวนการผลิต การใช้สื่อเพื่อการเรียนรู้ เผยแพร่องค์ความรู้ชุมชนสู่สังคม ทั้งสื่อพื้นบ้านและสื่อที่เหมาะสมกับการรับรู้แบบใหม่ โดยใช้ตัวบุคคล ชุมชน เป็นฐานในการสื่อสาร

4.1. องค์ความรู้ที่มีอยู่ในตัวผู้รู้ พ่อครู แม่ครู / ครูภูมิปัญญา ได้ถูกนำเสนอออกมาผ่านสื่อในรูปแบบต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นงานเขียนผ่านสื่อต่างๆ ทั้งหนังสือพิมพ์ นิตยสาร วารสาร แผ่นพับ หรือ ซีดี / วีซีดี เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการสื่อสารกับสังคมสาธารณะ

- สารรักษ์ลุ่มน้ำวาง โดยที่มีทีมงานจากผู้นำ/แกนนำองค์กรเครือข่ายต่างๆ และเยาวชนเป็นทีมงานนักเขียนที่ผ่าน / เกิดจากการฝึกอบรม เช่น นามปากกาประยงค์ ค้างคูน, ช้างสันป่าตอง , ภูตะวัน, ภูผาแง่ม , ลูกฮึดแม่ปิง, เซ-วา เจา เป็นต้น
- หนังสือเล่มเล็ก 3 เล่ม คือ แหล่งเรียนรู้วัฒนธรรมภูมิปัญญาชุมชนบ้านทุ่งหลวง, การฟื้นฟูป่าโดยภูมิปัญญาท้องถิ่นบ้านหนองเต่า, ชุมชนความรู้ลุ่มน้ำวาง
- VCD พิธีกรรมการเกิดของชนเผ่า “เคปอทุ” โรงเรียนบ้านทุ่งหลวง, กำกืดและกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ภูมิปัญญาของ พ่อครู แม่ครู โครงการฮือสอนหลาน, เครือข่ายการจัดการทรัพยากรลุ่มน้ำวาง
- เอกสารแนะนำวิทยาลัยจาวบ้านลุ่มน้ำวาง
- แผนที่แหล่งเรียนรู้วัฒนธรรมภูมิปัญญาชุมชนลุ่มน้ำวาง
- 35 บทบาทปกเกาะฉุย คำสอนของบรรพบุรุษเกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนรู้ชุมชน ได้รับการรวบรวม และนำมาสื่อสารผ่านเวที สื่อหนังสือ ไปสเตอร์

4.2. มีรูปธรรมให้เห็นในพื้นที่จริง โดยสนับสนุนให้เกิดการเรียนรู้ท่ามกลางการปฏิบัติจริงในพื้นที่เพื่อให้บุคคลภายในชุมชน เพื่อนบ้านใกล้เคียง เครือข่ายลุ่มน้ำวาง บุคคลภายนอก ทั้งภายใน-นอก และต่างประเทศเกิดการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง เกิดความรู้ความเข้าใจมากกว่าการได้เรียนรู้ อ่านจากในหนังสือ

4.3. เกิดการยอมรับจากเครือข่ายองค์กรต่างๆ ทั้งในพื้นที่ นอกพื้นที่ที่มีข้อมูลในการสื่อสารเผยแพร่ ผ่านสื่อต่างๆ ถูกนำไปเผยแพร่ต่อๆ กันไปเป็นที่รับรู้ในวงกว้างทั้งในเครือข่ายการศึกษาทางเลือก หน่วยงานต่างๆ ทั้งใน / นอกชุมชนในประเทศ ต่างประเทศได้เข้ามาเยี่ยมชม และศึกษาดูงาน อยู่ตลอดเวลาอย่างไม่ขาดสาย

บทที่ 5

บทเรียนสำคัญที่เรียนรู้จากการดำเนินงานโครงการ

จากการดำเนินงานโครงการฯ ทีมเจ้าหน้าที่และทีมแกนนำชุมชนที่ร่วมเรียนรู้ท่ามกลางการปฏิบัติการจริงในการจัดกระบวนการเรียนรู้ มาตลอดเวลา 18 เดือน ได้มีการสรุปบทเรียนร่วมกันเป็นระยะอย่างต่อเนื่อง บทเรียนต่อไปนี้เป็นบทเรียนที่ทีมเจ้าหน้าที่โครงการ ได้พยายามประมวลสรุปบทเรียนสำคัญที่ได้เรียนรู้ ใน บทเรียนคือ ลักษณะกระบวนการจัดการเรียนรู้ชุมชนท้องถิ่นที่สามารถเสริมสร้างความสุขของชุมชนตามแนวทางของวิทยาลัยจาวลุ่มน้ำวาง บทเรียนการพัฒนาศักยภาพผู้นำ “นักจัดการเรียนรู้” บทเรียน การพัฒนากลไกการจัดการเรียนรู้ชุมชน บทเรียนการพัฒนาพื้นที่รูปธรรม แหล่งเรียนรู้ชุมชนลุ่มน้ำแม่วาง และบทเรียนกระบวนการทำงานพัฒนา “การสร้างพื้นที่รูปธรรม” แต่ละบทเรียนมีสาระดังนี้

1. ลักษณะกระบวนการจัดการเรียนรู้ชุมชนท้องถิ่นที่สามารถเสริมสร้างความสุขของชุมชนตามแนวทางของวิทยาลัยจาวลุ่มน้ำวาง บทเรียนจากการดำเนินงานโครงการ พบว่ามีลักษณะที่สำคัญๆ

1.1. การจัดการเรียนรู้ที่มุ่งเน้นการ “เชื่อม” เชื่อมร้อยจัดทัพกลุ่มองค์กรต่างๆ ในลุ่มน้ำวาง ให้เข้ามาอยู่ในขบวนการเดียวกัน เพื่อคิดค้นและปฏิบัติการร่วมกัน ที่สำคัญควรต้องเป็นกระบวนการจัดการที่สามารถ “เชื่อมโยงคน” ที่กระจัดกระจายอยู่ในลุ่มน้ำให้มารวมกัน ซึ่งเป็นงานที่ยากมาก “เป็นการพัฒนาจากเครือข่ายให้มาเป็นเครือข่ายกัน” ประเด็นนี้มีความสำคัญและน่าสนใจ ในเชิงวัฒนธรรมถือว่าลึกซึ้งมาก การเรียนรู้ถ้าก้าวไปไม่ถึงความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันถือว่าการเรียนรู้นั้นไม่มีประสิทธิภาพ

1.2. “การเชื่อมโยงบูรณาการความรู้” ที่กระจายอยู่ในตัวของคนและในแต่ละชุมชนเพื่อนำมาจัดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน เช่นความรู้ของพี่น้องปากะญอ แก่เหมืองเก่าฝ่าย พ่อฮุยต่างๆ เป็นต้น วิทยาลัยจาวฯ บ้านจึงเหมือนแหที่ไปคลอบเอาความรู้ที่หลากหลายเข้ามาเชื่อมโยงกันได้ ในขณะที่พื้นที่อื่นอยู่ในสภาพการทำงานแบบประเด็นใครประเด็นมันต่างคนต่างทำ ต่างคนต่างใหญ่จนนำไปสู่ความขัดแย้ง

1.3. เป้าหมายของการจัดการเรียนรู้ไม่ได้เอาประเด็นเป็นตัวตั้งแต่เอาเรื่อง “ชีวิตและความสุขร่วมเป็นตัวตั้ง” โดยมีหัวใจอยู่ที่การเรียนรู้ร่วมทำให้สามารถรวมกันได้

1.4. กระบวนการจัดการเรียนรู้ ที่มีลักษณะการ “ต่อยอดและต่อเนื่อง” ของคนกับงานพัฒนา ตั้งแต่รุ่นพะตือจอน ฮุยใจคำ พระพ่อปัน พ่อแก้ว เชื่อมมาจนถึงรุ่นปัจจุบันโดยไม่ขาดสาย (ประมาณ 30 ปี) โดยเอา “การเรียนรู้” มาเชื่อม ตัวการเรียนรู้สามารถข้ามมิติเวลา ก็คือข้ามจากผู้อาวุโสไปหาเยาวชน ข้ามจากความรู้หนึ่งไปหาอีกความรู้หนึ่งได้ ดังเช่นปรัชญาของวิทยาลัยที่

บอกว่าเรียนได้ทุกที่ ทุกเรื่อง ทุกคนเป็นทั้งครูเป็นทั้งนักเรียน ฐานความคิดแบบนี้ทำให้สามารถเชื่อมคนและเชื่อมความรู้ทุกเรื่องเข้าหากันได้

1.5. กระบวนการจัดการเรียนรู้ที่ชี้เป้าปัญหา หรืองานเป็นศักร์ เอาการเรียนรู้เป็นหัวใจ กระบวนการเอาปัญหาเป็นที่ตั้งคือ การตั้งโจทย์คำถามใหญ่ เพื่อหาคำตอบร่วมกัน เช่น “น้ำวางหายไปในไหน” เป็นโจทย์ เพื่อล้อมคนให้มาระดมความคิด หาความรู้เรียนรู้ หาทางออกร่วมกัน

1.6. เป็นกระบวนการจัดการเรียนรู้ที่เอาเรื่องคน และความรู้ภูมิปัญญาที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ (คินน้ำป่า) เป็นหัวใจในการสร้างการเรียนรู้ร่วมกัน ถ้าการจัดการเรียนรู้สามารถค้นหา และสร้างประเด็นเนื้อหาที่เป็นหัวใจหรือเป็นแกนความรู้ได้อย่างเหมาะสมจะทำให้กระบวนการเรียนรู้นั้นมีพลังต่อการเปลี่ยนแปลงได้จริง

1.7. การใช้พื้นที่วัฒนธรรมประเพณีความเชื่อพิธีกรรมต่างๆ ของชุมชนเพื่อเป็นทั้งเป้าหมายและเป็นกระบวนการที่จะให้คนได้เข้ามาเรียนรู้ร่วมกัน

1.8. ให้ความสัมพันธ์เชิงแนวราบในการเรียนรู้ร่วมกันคือ “ทุกคนเป็นทั้งครูและนักเรียน” ที่มีความสัมพันธ์ที่เท่าเทียม เปิดโอกาสที่จะเรียนรู้และสร้างการมีส่วนร่วมอย่างเท่าเทียม

1.9. ความอยู่รอดอย่างยั่งยืนจะต้องเรียนรู้ทั้งองค์ความรู้ท้องถิ่นกับองค์ความรู้สากล “น้ำบ่อน้ำและน้ำบ่อหลัง” การเรียนรู้จะต้องมีปฏิบัติการด้วย

1.10. กระบวนสื่อสารควรเน้นการใช้คำสอน ทา นิทาน สื่อพื้นบ้าน ที่เป็นภาษาของตนเอง ที่มีอยู่ในวิถีวัฒนธรรมท้องถิ่น เช่น ทานรศวรรค์ เป็นเครื่องมือให้ชาวบ้านได้ประเมินตรวจสอบตนเองให้ “รู้จริง” ว่ากำลังเดินไปในเส้นทางไหน

1.11. ศึกษาแลกเปลี่ยน ไปมาหาสู่ ของจริง “ผ่อกอย” ระหว่างพื้นที่ พาช้างล่างไปศึกษาบนคอย พานบนคอยศึกษาของจริงที่หมู่บ้านคอนล่าง นอกจากนี้ยังมีการศึกษาดูงานนอกกลุ่มน้ำด้วย

1.12. เป้าหมายสูงสุดของการจัดการเรียนรู้วิทยาลัยชาวบ้านคือ “ประโยชน์และความสุขร่วมของชุมชนและสังคม” โดยการจัดการเรียนรู้ที่เน้นการแปรความคิดสำนึก “คำก๊ัดคน” จากคิดสะสม เอาทุกอย่างเป็นของตนเองคิดแต่เรื่องการใช้ประโยชน์มาสู่ความคิดที่จะดูแลฟื้นฟูจัดการทรัพยากรร่วมกัน

2. บทเรียนการพัฒนาศักยภาพผู้นำ “นักจัดการเรียนรู้”

2.1 กระบวนการเรียนรู้เปิดให้ผู้มาได้เรียนรู้ทั้งเจาะลึก กว้าง เน้นกระบวนการเรียนรู้ท่ามกลางการปฏิบัติ เพื่อให้เกิดการสรุปวิเคราะห์และทำให้เกิดการปฏิบัติจริง / เเชิญจริง เนื่องจากกระบวนการเรียนรู้ที่ผ่านมาได้สนับสนุน / หนุนเสริมให้ผู้มาได้เรียนรู้ทั้งการวิเคราะห์ให้เห็นถึงสถานการณ์ปัญหาและการเปรียบเทียบรูปแบบการจัดการ การพูดคุยแลกเปลี่ยน และการหนุนเสริมให้ผู้มาได้เรียนรู้ท่ามกลางการประสบการณ์จริงการศึกษาดูงานในพื้นที่จริง ทำให้เกิดการปฏิบัติจริงในพื้นที่ของตนเอง เช่น การร่วมกันอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำวาง ด้วยการทำ

กิจกรรม “สืบชะตา ดิน น้ำ ป่า” ร่วมกัน การพัฒนาระบบเศรษฐกิจอยู่รอดพอเพียงโดยการจัดตั้งกลุ่มพอเพียงขึ้นและการรวมตัวกันของ พ่อครู แม่ครู ในการจัดกิจกรรม “ช่วงสายชะง่อนเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ภูมิปัญญาสู่ลูกหลานคนในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่วาง และบุคคลนอกพื้นที่ที่ได้มาศึกษาเรียนรู้ร่วมกัน

2.2. กระบวนการที่เน้นให้ผู้นำอยู่บนพื้นฐานวิถีชีวิตจริงที่มีรูปธรรมความสำเร็จให้เห็น และการเชื่อมโยงวิเคราะห์เป็นบทเรียนของตนเอง โดยผู้มาได้ผ่านกระบวนการวิเคราะห์สถานการณ์ปัญหา / ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับคนในชุมชน ที่เกิดจากการเข้ามาแทรกแซงของ กระแสทุน กระแสบริโภคนิยมที่เน้นเงินเป็นปัจจัยสำคัญในการดำรงชีพ แต่รูปแบบการผลิตการดำเนินชีวิตของชุมชนที่เน้นการอยู่รอดพอเพียงเป็นหลักได้ถูกกระแสทุนแทรกแซง แต่ก็มีผู้นำที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานวิถีชีวิตจริง ไม่ถล่มทลายไปกับกระแสทุน และหันกลับมาอนุรักษ์ฟื้นฟูชุมชนท้องถิ่นทั้งเรื่องของการจัดการป่า เรื่องขององค์ความรู้วัฒนธรรมภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น พ่อฮุยใจคำดาปัญญา พ่อครู ที่ได้รับการยกย่องให้เป็นครูภูมิปัญญาไทย ปราชญ์ชาวบ้านด้านการใช้ของเล่นพื้นบ้านเป็นสื่อในการถ่ายทอดคุณธรรมให้ลูกหลาน พ่อหลวงจอนิ โอโคเขา ปราชญ์ชาวบ้านด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและยังมีผู้ ผู้นำบางส่วนที่ได้รับการยกย่องจากชุมชน เช่น พระตีแก้ว พระตื้นดี พระตึกบือ พระตีเจาะเกอะ พระตีมงคล พระตีแควา พ่อน้อยส่งชินะวงศ์ อาจารย์ไพศาล ภิลคำ อาจารย์ ศราวุธ แก้วพวงทอง และส่วนของเครือข่ายพระสงฆ์ เช่น พระครูสุนทรธรรมโชติ เป็นต้น

2.3. กระบวนการที่เน้นความสัมพันธ์ “เจ้าหมู่” มาก่อนความเป็นทีมงานในการทำงาน ร่วมกัน เนื่องประสบการณ์การดำเนินงานพัฒนาที่ผ่านมาของแกนนำส่วนใหญ่การสร้าง ความสัมพันธ์เชิง พรรคพวก เพื่อนฝูง หรือสร้างความสัมพันธ์การเป็น “เจี๊ว” จะมีความเป็น “เจ้าหมู่” และได้รับความร่วมมือในงานพัฒนามากกว่าการสร้างทีมขึ้นมาเพื่อการพัฒนาชุมชน เนื่องจากความเป็นเจ้าหมู่จะมีความสัมพันธ์ที่ลึกซึ้งแน่นแฟ้นมากกว่าการพูดคุยแลกเปลี่ยนในเรื่องราวต่างๆ จะพูดคุยหารือได้ง่ายกว่าและเป็นวิถีแบบธรรมชาติเป็นกันเอง

2.4. ผู้นำมีโอกาสสัมผัสกับองค์กรรอบกว้าง เช่น ราชการ ทำให้ได้เกิดความคิด เชื่อมโยงเปรียบเทียบ กระบวนการที่ผ่านมาได้หนุนเสริมสนับสนุนให้ผู้นำได้เชื่อมภาคีความร่วมมือกับองค์กรต่างทั้งองค์กรภาครัฐ องค์กรภาคเอกชนและองค์กรชุมชนเพื่อให้เกิดการเรียนรู้และ เกิดความเข้าใจในกิจกรรมงานที่ชุมชนได้ทำและตัวผู้นำเองได้เรียนรู้ถึงรูปแบบ / วิธีการจัดการของแต่ละองค์กร เช่น งานสืบชะตา ดิน น้ำ ป่า บ้านสบวิน โดยได้เรียนเชิญท่านผู้ว่าราชการมาเป็น ประธานในพิธีเปิดแต่ท่านผู้ว่าติดภารกิจท่านจึงมอบหมายให้รองผู้ว่าให้เกียรติมาเป็นประธานใน พิธีแทน

25 บทบาทของผู้เอื้ออำนวย / หนุนเสริมมองในแง่ต่างฝ่ายต่างไปเรียนรู้ซึ่งกันและกัน วิธีการจัดการของผู้นำทำให้รู้ว่าคุณหรือองค์ความรู้มีมากมายทุกสถานที่ที่เป็นห้องเรียนสามารถเรียนรู้ได้ บทบาทตัวผู้สนับสนุน / หนุนเสริมไม่ควร / ไม่สามารถยึดติดกับความรู้ความคิดของตนเองเป็นหลัก โดยต้องรับฟังหรือยอมรับในรูปแบบวิธีการจัดการที่ชุมชนกำหนดควบคู่กับการพัฒนาจากองค์กรภายนอกมาประยุกต์ร่วมกันจะทำให้งานพัฒนาเกิดประสิทธิภาพกว่าที่จะยึดเอาฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเป็นที่ตั้ง

3. บทเรียน การพัฒนากลไกการจัดการเรียนรู้ชุมชน

3.1. การใช้ฐานทุนเดิมของชุมชนที่มีอยู่ หมายถึง ความรู้ประสบการณ์ของผู้นำ ผู้รู้ ครูภูมิปัญญาท้องถิ่น ความรู้ที่แฝงอยู่กับวัฒนธรรมประเพณี ความเชื่อ และวิถีชีวิต ซึ่งความรู้ทั้งหมดเกิดจากการเรียนรู้จากฐานทรัพยากรธรรมชาติใช้เป็นฐานการเรียนรู้ร่วมกันของชุมชน

3.2. การใช้ประเด็นปัญหาเป็นหัวเชื้อ (หัวเชื้อ) เป็นแกนกลางเชื่อมโยงการเรียนรู้ เช่น ประเด็นการตั้งคำถาม “นำวางหายไปไหน” การตั้งคำถามทำให้เกิดกระบวนการฟื้นฟูผู้นำโดยการรวมตัวขององค์กรเหมือนฝ่ายลุ่มน้ำ ร่วมกันกำหนดกระบวนการค้นหาคำตอบจากกระบวนการดังกล่าว สามารถทำให้เกิดกระบวนการเกิดการเรียนรู้ความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ไม่เป็นธรรมกับชุมชน

3.3. การใช้ประเด็นความสุข ความอยู่รอดของชุมชน เป็นหัวเชื้อ เป็นแกนกลางเชื่อมโยงการเรียนรู้เรื่องอื่น หรือต่อยอดสิ่งที่สร้างความสุขของชุมชนที่มีอยู่แล้วในการสร้างกระบวนการเรียนรู้สร้างสุขให้ชุมชน

3.4. การกำหนดหน้าที่บทบาทเพื่อสร้างกลไกความสัมพันธ์ที่ทำให้เข้าถึงทรัพยากรและได้รับทรัพยากรจากภายนอกชุมชน เช่น การสัมพันธ์ระหว่างองค์กรชุมชนกับโรงเรียน ทำให้ทำให้องค์กรที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาให้ความช่วยเหลือ และนำไปเป็นแบบอย่าง

3.5. การสร้างความเข้าใจต่อภาระกิจของกลไก การตระหนักที่ต้องแบกรับภาระในการจัดการเรียนรู้ที่เชื่อมการจัดการความสัมพันธ์องค์กร บุคคลต่าง ๆ ระหว่างชุมชนกับภายนอก “มัดจุก” หมายถึง การจัดการความรู้หลายองค์กรในรูปแบบสถาบันชุมชนโดยใช้แกนกลางคือ ความรู้เป็นตัวเชื่อมความสัมพันธ์ หรือนำความรู้ไปสร้างการจัดการให้เกิดการเรียนรู้ที่หลอมรวมประเด็นที่มีมีความแตกต่าง ๆ ให้ใช้ความรู้เป็นเป้าหมายในการเคลื่อนไหว

3.6. ศักยภาพกลไกการจัดการเรียนรู้ชุมชน เชิงสถาบันได้ค้นพบว่ามี 5 ประการ ที่สำคัญคือ 1) กลไกทางความคิด ค้นหาปรัชญา ความคิด อุดมการณ์ร่วมเช่น (ผู้ถึง, เอามื้อ / เอาวัน, นรก / สวรรค์, เจ้าหนู / หน้าหน้หนู, ความเป็นธรรม, ฟังตัวเอง, น้ำบ่อหน้า / น้ำบ่อหลัง) ที่เป็นแนวทาง

ในการจัดการเรียนรู้ ให้นักกลุ่มชนเป็นการหยุดคิดพิจารณาความเปลี่ยนแปลงที่ส่งผลให้ชุมชนมีความสุขหรือไม่

2) การสร้างกลไกทางโครงสร้างทางความคิดมีอิทธิพลในการกำหนดเป้าหมาย วัตถุประสงค์ และแผนงานร่วมกัน

3) มีความสามารถในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้อย่างบูรณาการร่วมกันอย่างต่อเนื่อง เช่นมีการศึกษาปัญหาน้ำท่วมหายไปไหนสู่การจัดการเขตนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ กับการปลูกต้นไม้พื้นฟูระบบนิเวศน์ฝาย ผลักดันชีวิตวิถีกับธนาคารวัวควาย เป็นต้น

4) การจัดโครงสร้างคนทำงาน และมีจุดพบปะประสานงาน

5) มีการสร้างความสัมพันธ์เป็นลักษณะเครือข่ายที่กว้างขวางขึ้น ทั้งนักวิชาการ สถาบันการศึกษา องค์การบริหารส่วนท้องถิ่น องค์กรพัฒนาเอกชน

4. บทเรียนการพัฒนาพื้นที่รูปธรรม แหล่งเรียนรู้ชุมชนลุ่มน้ำแม่ว่าง

4.1. หัวใจสำคัญผู้นำต้องเชื่อมั่นความรู้ของชุมชนสามารถจัดการชุมชนตนเอง และนอก ชุมชนได้ ทั้งเรื่อง การจัดการคน วิถีชีวิต วัฒนธรรม ความเชื่อ ทรัพยากรธรรมชาติ และสถาปนาความรู้ของชุมชนในรูปแบบ สถาบันชาวบ้าน เพื่อทำหน้าที่จัดการความรู้ให้กับสังคม โดยความเชื่อมั่นในการจัดการเรียนรู้ของชุมชนเกิดจาก

- การสร้างความรู้เกิดจากการแก้ไขปัญหา การเชื่อมโยงปัญหา การมีประสบการณ์การทำงานร่วมกัน
- การทบทวนบทเรียนร่วมกัน จากกระบวนการเคลื่อนไหวเพื่อต่อสู้กับอำนาจที่ไม่เป็นธรรมที่ชุมชนจัดการร่วมกัน เช่นในกรณี การต่อต้านการขุดเหมืองแร่ดีบุก และการตั้งกลุ่มเครือข่ายขององค์กรชาวบ้าน “เครือข่ายกลุ่มเกษตรกรภาคเหนือ” มาแก้ไขปัญหา เช่น การชุมนุมเพื่อคัดค้านการประกาศอุทยานทับที่ชุมชนและเรียกร้อง พรบ. ป่าชุมชน เป็นต้น

4.2. ฐานคิดสำคัญของการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ วิทยาลัยชาวบ้าน คือ

4.2.1 ปลูกจิตสำนึกให้ชุมชนลุกขึ้นมาจัดการชุมชนตนเอง

4.2.2 ต้องทำให้คนรุ่นใหม่ เห็นความสำคัญ และสามารถจัดการแหล่งเรียนรู้ของตนเองได้

4.2.3 ประกาศบอกตัวคนให้ องค์กรภายนอกรับรู้ เช่น การเขียนป้ายข้อความต่าง ๆ, สวนคนจี่คร้าน, กลุ่มคนจี่คร้าน ฯลฯ

4.2.4.การจัดการความรู้เป็นยุทธศาสตร์ สร้างสถาบันชุมชน ภายใต้ชื่อ วิทยาลัยชาวบ้านลุ่มน้ำว่าง เป็นความต้องการของกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชนลุ่มน้ำว่าง ที่ต้องการสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ร่วมกัน

4.3. การเรียนรู้ผลกระทบที่บุคคลหรือองค์กรภายนอกเข้ามาจัดการชุมชน การเข้ามาของกลุ่มองค์กรเอกชน ภาครัฐ ภาคธุรกิจ ภาครัฐ ที่มาสนับสนุนโดยขาดมิติการมองเรื่องการมีส่วนร่วม ไม่ได้คำนึงถึงกลไกของชุมชนที่มีการจัดการมาก่อน เช่นการแบ่งแยกเขตพื้นที่ป่า พื้นที่ชุมชน โดย กรมอุทยานแห่งชาติ การแบ่งเขตการปกครอง ทำให้ความรู้สึกความเป็นชุมชนหายไป เช่น เดิมเป็นชุมชนลุ่มน้ำวาง แต่กลายเป็น เขตการปกครองโดยรัฐเป็นผู้กำหนด ผลกระทบที่เกิดขึ้นทำให้ชุมชนเป็นปัจเจก มีการแข่งขัน กระแสทุนนิยมเข้าไปจัดการชุมชนได้ง่าย วิถีดั้งเดิมเปลี่ยนแปลงไป ความรู้สึกความเป็นชุมชน ความเป็นพี่น้อง เครือญาติ หายไป ทำให้ชุมชนแตกแยกความสามัคคี และปัญหาอื่นๆ อีกมากมาย

4.4. จุดเปลี่ยนในความสัมพันธ์ของชุมชนกับกลุ่มองค์กรต่างๆ (เช่น ความสัมพันธ์ร่วมมือที่กระหว่างชุมชนกับ โรงเรียนบ้านทุ่งหลวง) ขึ้นอยู่กับการจัดการในเชิง “องค์กร” มิใช่แค่ของตัวบุคคล โดยการจัดการนั้นต้องมีทั้งระดับนโยบายและการปฏิบัติการจะสร้างให้เกิดการจัดการในเชิงองค์กรได้ ขึ้นอยู่กับ “การจัดการให้เกิดการเรียนรู้ที่ดีร่วมกัน”

- เห็นปัญหาร่วมกันระหว่างชุมชนกับโรงเรียน “ปัญหา-สาเหตุ-ผลกระทบที่ถูกหลานลืมน “ฮึดฮอด”
- มีทีม มีคนรุ่นใหม่ (นายนันทวัฒน์ ถิ่นพนาสัย) ปฏิบัติการ “ตัวเชื่อม” และมีทีมหัวเชื้อที่ดี
- มองปัญหาให้เป็นรูปธรรม เช่น กรณีเยาวชนที่ไปศึกษานอกชุมชนกลับมาชุมชนไม่สามารถใช้ชีวิตร่วมกับชุมชนได้

4.5. กระบวนการเรียนรู้ที่มีพลังต้องมีความสัมพันธ์ที่ดีร่วมกัน ที่สำคัญเป้าหมายการเรียนรู้ต้องเข้าถึงความสัมพันธ์ ทั้งความสัมพันธ์ระหว่าง คนกับคน, คนกับธรรมชาติและ คนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ

- มองฐานแหล่งเรียนรู้เป็นประเพณีพิธีกรรมร่วมกัน เพราะมีมิติความเชื่อร่วมกัน เช่น การเลี้ยงผีฝ่าย
- การเอามือเอารวม มีมิติการตอบแทนบุญคุณซึ่งกันและกัน

4.6. แหล่งเรียนรู้ที่แสดงธรรม (ความจริงที่ต้องพบ) ทำให้เกิดสำนึกต้องเรียนรู้ พิธีกรรมวัฒนธรรมการเกิด แก่ เจ็บ และการตาย เป็นความจริงที่ต้องพบเจอกันทุกคน เมื่อพบแหล่งเรียนรู้ที่ทำให้เกิดสำนึกว่าต้องเรียนรู้ เป็นหน้าที่ของบุตรหลานที่ต้องเรียนรู้เพื่อต้องใช้ในอนาคต เช่น การเรียนรู้ของชุมชนปากาเกาะงู ต่อเรื่องคัน “เดปอทุ” (พิธีกรรมการเกิด), การ

เรียนรู้เรื่องคันไพ้ (พิธีกรรมการสืบชะตา แสดงถึงการอยู่เย็นเป็นสุข), การเรียนรู้เรื่องคันไทร (พิธีกรรมการตาย) เป็นต้น

4.7. การตีบทอดการดำรงไว้ของแหล่งเรียนรู้ขึ้นอยู่กับการใช้ คุณค่าของแหล่งเรียนรู้สร้าง โอกาส และข้อจำกัดเพื่อพัฒนาเพิ่มศักยภาพจุดอ่อน ยกย่องจุดแข็งเป็นกระแสนิยม เด็ก และเยาวชนที่มีโอกาสเรียน แต่หลักสูตรการเรียนทำให้ขาดสำนึกรักท้องถิ่น วัฒนธรรม วิถีชีวิต มุ่ง พาตัวเองออกจากชุมชน แต่จุดแข็งของเยาวชนมีการเรียนรู้ได้รวดเร็ว เมื่อเยาวชนถูกจัด กระบวนการเรียนรู้ นำเอาแหล่งเรียนรู้ไปสร้างให้เกิดจิตสำนึกในการรักท้องถิ่น ภูมิใจในการมี วัฒนธรรม เรียนรู้การใช้ชีวิตบนวิถีของตนเอง ย่อมสร้างการเปลี่ยนแปลงให้ชุมชนไปในทางที่ ชุมชนเป็นสุข เช่น กรณีเยาวชน บ้านทุ่งหลวง ห้วยอีค่าง และหนองเต่า

4.8. แหล่งเรียนรู้ของชุมชนปกากะญอ ที่มีศักยภาพในการจัดการวิถีชีวิต เศรษฐกิจ การ ผลิต สิ่งแวดล้อม ดิน น้ำ ป่า ในชุมชน และมีการจัดการเชื่อมโยงกับสังคมภายนอก เช่น

กรณี **ต้นเคปอทุยของชุมชนปกากะญอ** สร้างการจัดการเรียนรู้ให้ชุมชน เป็นจุดหนึ่งที่เป็น แหล่งเรียนรู้ในการจัดการสิ่งแวดล้อม ดิน น้ำ ป่า ให้กับคนในหมู่บ้าน และความรู้นี้คงกล่าวถูก จัดการให้การเรียนรู้ กับ โรงพยาบาลที่อยู่นอกชุมชนที่ต้องปฏิบัติตามความเชื่อของชุมชนเมื่อมีเด็ก เกิดใหม่ต้องให้สาขรกแก่พ่อแม่ กลับบ้านไปทำพิธีทางความเชื่อ กระบวนการดังกล่าว แสดงให้ เห็นความรู้ชุมชนสามารถจัดการทรัพยากรธรรมชาติ จัดการชุมชน จัดการองค์กรนอกชุมชนได้

4.9. การจัดการความรู้บนพื้นที่รูปธรรมของชุมชน หมายถึงการสู้กับกระแสทุนจาก ภายนอกที่เข้ามาจัดการชุมชน การสู้กับกระแสทุนของชุมชนต้องเริ่มสู้จากภายใน (วิถีคิดของคน ในชุมชน) ศรัทธาจากจุดเล็ก ๆ ที่เริ่มจากความเชื่อตามแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ ของชุมชน ส่งผลกระทบ ถึงการจัดการทรัพยากรของชุมชน และเชื่อมโยงการจัดการกับองค์กรภายนอก ส่งผลต่อระบบทุน อย่างชัดเจน เมื่อชุมชนพึ่งตัวเองทั้งความคิดและการจัดการความรู้ เช่น ชุมชนปกากะญอ เชื่อพิธี การทำตะแจะ ที่ทำให้เกิดศรัทธาส่งเสริมธรรมชาติ ส่งผลต่อบริเวณที่ทำพิธีไม่มีการตัดไม้ทำลาย ป่า จากคนในชุมชนหรือจากคนนอกชุมชน เมื่อนายทุนมาซื้อไม้ก็ไม่มีใครตัดไม้ขายให้

ข้อสังเกตพบว่าเมื่อชุมชนจุดเล็ก ๆ ถูกจัดการขอมส่งผลต่อชุมชนอื่น ๆ ให้การยอมรับและ เชื่อถือไปด้วย ทำให้ชุมชนอื่นถูกจัดการ ทั้งวิถีคิด และการปฏิบัติ

5. บทเรียนกระบวนการทำงานพัฒนา"การสร้างพื้นที่รูปธรรม"

จากการสรุปบทเรียนร่วมกันของทีมงานโครงการฯ ในฐานะของนักพัฒนา ที่ได้มีโอกาส แลกเปลี่ยนกับกลุ่มเพื่อนนักพัฒนาที่ดำเนินงานภายใต้ยุทธศาสตร์การสร้างพื้นที่รูปธรรม ใน

เครือข่าย องค์การพัฒนาเอกชนภาคเหนือ กระบวนการทำงานที่เอาพื้นที่ “ชุมชน” เป็นฐานการเคลื่อนไหวทางสังคมนั้นกระบวนการทำงานพื้นที่รูปธรรมนั้นมีลักษณะสำคัญ 8 ประการคือ

1. หนุนเสริมผู้นำในพื้นที่ให้มีศักยภาพในการจัดการเรียนรู้ / จัดการทุนทางสังคม / จัดการทรัพยากรในพื้นที่ / สร้างพันธมิตรในท้องถิ่นร่วมสนับสนุนร่วมดำเนินการ

2. ใช้พื้นที่รูปธรรมเป็นฐานการหมุนเวียน / แลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน “เรียนรู้จากของจริงในพื้นที่”

3. เสริมกระบวนการวิเคราะห์เชื่อมโยงปัญหา สถานการณ์ เชื่อมโยงชุมชน-โลกาภิวัตน์ สร้างความชัดเจนเป้าหมาย / แนวทางจัดการปัญหาจัดการทรัพยากรทุนทางสังคมทั้งในพื้นที่และข้อเสนอทางนโยบาย “ตั้งคำถามสิ่งที่ทำกับข้อเสนออะไรทางนโยบาย”

4. กระบวนการเสริมการเรียนรู้ชุมชนที่แลกเปลี่ยนประเมินสุขภาวะชุมชนให้เห็นความแตกต่าง ความสุขของชุมชน 2 กระแส คือกระแสที่หนึ่งคือกระแสทุนนิยม และ กระแสที่สองได้แก่ กระแสท้องถิ่น พร้อมทั้งใช้คำถามสำคัญให้เกิดการแลกเปลี่ยนกัน “ปัจจุบันชุมชนตกอยู่ภายใต้กระแสแบบไหนมากกว่า” โดยใช้ประเด็นเหล่านี้เป็นแนวทางการสรุป

ประเด็น	กระแสนุม/กระแสหลัก	กระแสท้องถิ่น
หลักการแนวคิด	พึ่งพาปัจจัยต่างๆจากภายนอก	พึ่งพาตัวเอง พึ่งธรรมชาติอย่างเคารพและเห็นคุณค่า
ความสัมพันธ์ของผู้คน	ส่งเสริมระบบปัจเจกเพื่อการแข่งขัน อยู่แบบตัวใครตัวมัน	มีความสัมพันธ์เชิงซ้อนหลายมิติทั้งระบบเครือญาติ ญาติ ความเป็นชุมชนชาติพันธุ์เดียวกันและอื่นๆ
รูปแบบการจัดการทรัพยากร/ระบบกรรมสิทธิ	-ระบบกรรมสิทธิมี2แบบคือกรรมสิทธิปัจเจกและกรรมสิทธิรัฐ -แปรทรัพยากรเป็นเงิน โดยให้ระบบทุนเข้ามาจัดการเช่นสัมปทานต่างๆ กฎหมายน้ำเช่า ป่า เป็นต้น	-สิทธิหน้าหมู่บ้าน/โฉนดชุมชนจัดการอย่างเป็นธรรมและยั่งยืนไม่เน้นการแข่งขัน -องค์กรท้องถิ่นเป็นผู้จัดการ เช่น องค์กรเหมืองฝาย เป็นต้น
การผลิต	-ส่งเสริมเกษตรกรเชิงเดี่ยวพึ่งพาเมล็ดพันธุ์ปุ๋ยยาเคมีจากภายนอก -พ่อค้าคนกลางและตลาดเป็นผู้กำหนดราคา	-สวนคนขี้คร้าน -ไร่หมุนเวียน - ฯลฯ

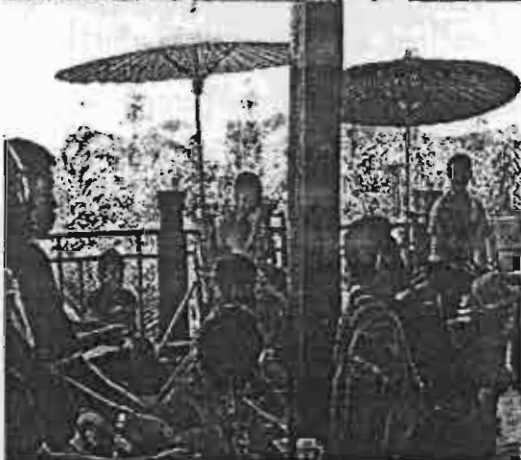
บทที่ 6

ทิศทางในอนาคต

การพัฒนากระบวนการจัดการเรียนรู้ชุมชนลุ่มน้ำแม่ว่าง

จากเวทีสรุปบทเรียนและมองอนาคตงานวิทยาลัย
จาวบ้านลุ่มน้ำแม่ว่าง เมื่อวันที่ 9-10 มิถุนายน
2548 ที่มีแกนนำจากเครือข่ายองค์กรชุมชนทใน
เครือข่ายวิทยาลัยจาวบ้านร่วมแลกเปลี่ยน พ่อ
หลวงจอนิ โอโคเชา ประธานกรรมการวิทยาลัย
จาวบ้านได้หยิบยก “แห” มาเป็นสื่อช่วยสรุปว่า
งานที่ผ่านมาเกี่ยวกับอนาคตคือ
“การสร้างแห” โดยกล่าวเปรียบเทียบว่า

“แนวทางการทำงานของวิทยาลัยชาวบ้าน
เปรียบเทียบกับ“ทฤษฎีแห” เนื่องจากในอดีตคน
แม่ว่างมีวิถีชีวิตที่ผูกพันกับทรัพยากรมากเมื่อทำ
นาเสร็จแล้วก็จะไปทอดแหกัน ดังนั้นถ้า
เปรียบเทียบ “การทำงานกับการทอดแห” จะทำให้
เข้าใจง่ายขึ้น ทฤษฎีแหหมายถึงการเข้ามามีส่วน
ร่วมของหลายฝ่ายซึ่งแต่ละฝ่ายเปรียบเหมือน
โครงสร้างแหดังนี้

- กระจุกแห (แกนหลัก / ผู้ขับเคลื่อนงาน)
- เชือกตาข่าย (องค์กรชาวบ้าน ผู้รู้ผู้นำต่างๆ)
- ลูกตะกั่วถ่วงน้ำหนัก (แกนความรู้)

ดังนั้นทุกฝ่ายช่วยกันทำหน้าที่และบทบาทที่ต่างกันแต่เกื้อหนุนมีเป้าหมายเดียวกัน คือทำ
ตัวเป็น แหผืนเดียว ปรกติแหเป็นเครื่องมือที่มีไว้เพื่อทอดปลา แต่แหแม่ว่างเราจะนำไปทอด
ความคิดผู้คนให้มาร่วมกันพัฒนาแม่ว่าง” สื่อดังกล่าวทำให้ผู้เข้าร่วมได้ใช้แลกเปลี่ยนมองอนาคต
ร่วมกัน ดังข้อสรุปร่วมกันดังนี้

1. การเชื่อมโยงงาน 3 ส่วนคือ พื้นที่ชุมชน พื้นที่ทางสังคม และพื้นที่ทางนโยบาย ควรมี
การสื่อสารกับสังคมอย่างต่อเนื่องทั้งในระดับท้องถิ่น และสาธารณะ ภายใต้งานที่ร่วมว่าทำอย่างไร
จะให้คนอื่นได้มองเห็นสิ่งที่วิทยาลัยจาวบ้านทำ เนื่องจากสิ่งที่ทำคนนอกไม่รู้ เพราะการทำงานเป็น

วิธีธรรมชาติมากทำอะไรที่จะให้ปรัชญาการเรียนรู้ของวิทยาลัยจาวบ้านเข้าไปอยู่ในหัวใจของทุกคนให้ได้ เช่น เรื่องน้ำบ่อน้ำน้ำบ่อหลัง วิทยาลัยชีวิตมุ่งเรียนรู้เพื่อดูแลรักษาแทนการเรียนรู้ที่มุ่งแค่ใช้ประโยชน์ ซึ่งเป็นปรัชญาที่ลึกมากถ้าสามารถทำให้เป็นปรัชญาที่นำการศึกษาในระบบได้จะทำให้การศึกษาและคุณภาพชีวิตของผู้คนดีขึ้นมาก การเชื่อมโยงที่ดีที่สุดคือการทำให้เป็นธรรมชาติมากที่สุด แต่วิธีนี้มีข้ออ่อนคือคนนอกไม่รู้ ไม่เข้าใจ คามไม่ทัน จึงต้องมีการทำงานสื่อสารกับสังคมอย่างต่อเนื่อง เช่น ปีนี้แม่ว่างเลี้ยงผ่าย 15 ลูกก็จะต้องมีการสื่อสารกับภายนอกด้วย ทุกครั้งที่มิกิจกรรมในพื้นที่ควรจะต้องเคลื่อนไหวสังคมด้วยเสมอ จึงจำเป็นที่จะต้องมีคนที่ทำหน้าที่สื่อกับสังคมควบคู่กับการเคลื่อนไหวในพื้นที่รวมถึงการเคลื่อนทางนโยบายด้วย ข้อเสนอคือต้องเชื่อมโยงการเคลื่อนไหวในพื้นที่ชุมชน พื้นที่สังคม และพื้นที่นโยบายต้องเคลื่อนไปพร้อมกัน

2. เชื่อมร้อยถ่ายทอดผู้รู้ที่หลากหลาย และขยายแหล่งเรียนรู้องค์ความรู้ชุมชนที่เป็นประเด็นที่สร้างความสามารถในการจัดการทรัพยากรที่เกี่ยวข้องกับความอยู่รอดร่วมกันอย่างเป็นองค์รวม ทั้งด้านการจัดการทรัพยากร การพัฒนาแบบแผนการผลิต ที่เชื่อมสัมพันธ์เรื่องวัฒนธรรม ความเชื่อ โดยการนำประเด็นรูปธรรมแหล่งเรียนรู้เป็นหัวข้อบูรณาการสู่ประเด็นอื่น ๆ เพื่อให้ชุมชนเป็นสุขอยู่รอดร่วมกัน ดังที่พ่อหลวงจอนิ ได้เปรียบว่า "ปัจจุบันมีเหแล้วแต่ตาข่ายยังห่างอยู่ ลูกตะกั่วก็ยังไม่หนักพอ มีความรู้ก็มากที่กระจายอยู่กับผู้คนข้อเสนอคือ ภาระกิจต่อไปจะต้องหาแนวร่วมเพื่อเพิ่มความถี่ของแห (ทั้งแน่นและกว้าง) สิ่งทีวิทยาลัยจาวบ้านจะหนุนต่อไปคือการสร้างกระบวนการให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกลุ่มผู้นำในส่วนต่างๆของชุมชน เช่น ผู้นำที่มีบทบาทในการจัดการทรัพยากร ผู้นำทางการสาขปกครอง อบต. แม่บ้าน เยาวชน ผู้นำทางวัฒนธรรมสาขาศาสนา ประชาคม คนเหล่านี้มีทุนเดิมคือเป็นที่ยอมรับของชุมชน" เชื่อมโยงการใช้แหล่งเรียนรู้สร้างกระบวนการจัดการเรียนรู้ให้กับเด็กนักเรียนเยาวชนที่ออกจากพื้นที่ไปรับการศึกษาจากสถาบันการศึกษาทั้งในและนอกชุมชนลุ่มน้ำวางให้มีเกิดจิตสำนึกรักบ้านเกิด รักธรรมชาติ ภาควิชาใจในวัฒนธรรมของท้องถิ่น โดยวิทยาลัยจาวบ้านควรต้องมุ่งพัฒนาแหล่งเรียนรู้กลางทั้งลุ่มน้ำวังคอนบนและตอนล่างที่มีพื้นที่อยู่แล้วให้มีความพร้อมในการเป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชน

3. พัฒนาศักยภาพผู้นำ ระบุปัญหาเพื่อพัฒนารูปแบบ เทคนิควิธีการสื่อสารเพื่อสร้างการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับท้องถิ่น เช่น ใช้วิธีการพูดคุยและภาษาท่าทีที่ไม่ก้าวร้าวหรือไม่วิพากษ์วิจารณ์สิ่งต่างๆ ในด้านลบมากเกินไป เพราะจะทำให้ผู้ฟังรู้สึกไม่ดี เข้าหาผู้อื่นอย่างมีศิลปะ และการนำความรู้ ความเชื่อ คำสอนเดิมของตนเองมาเป็นแปล (ตีความ) เป็นภาษาใหม่เพื่อใช้เป็นฐานในการปรับใช้ในการทำงานกับคนในยุคปัจจุบัน เช่น บทบาท นิทานพื้นบ้าน ฯลฯ ศักยภาพในการสร้างความร่วมมือกับกลไกในระบบโรงเรียน องค์การบริหารส่วนท้องถิ่น องค์การพันธมิตร องค์การทั้งภายในและภายนอกพื้นที่ลุ่มน้ำแม่วาง ที่สามารถจัดการปัญหาได้จริงส่งผลต่อการพัฒนาแหล่ง

เรียนรู้ชุมชนที่สามารถสร้างการเรียนรู้ให้กับสังคมภายใต้กระแสทุนหรือเปลี่ยนแปลงนโยบายที่สอดคล้องกับแกนความสัมพันธ์ที่จะเชื่อมกับองค์กรภายในลุ่มน้ำวาง และนอกกลุ่มน้ำวาง รวมทั้งเสริมสร้างการเรียนรู้การวิเคราะห์ติดตามสถานการณ์ภายนอกที่เข้ามากระทบกับชุมชน

กระบวนการทำงานในระยะต่อไปควรดึงทีมงานประสานงานติดตามเรื่องนี้โดยตรงทำหน้าที่เอื้ออำนวยในการจัดกระบวนการแลกเปลี่ยนพูดคุย โดยภาษาและวิถีที่คนในท้องถิ่นสามารถเข้าใจกันได้โดยง่าย รูปแบบวิธีการเรียนรู้ร่วมในระยะต่อไปคือทำให้ผู้นำแต่ละบ้านมีโอกาสพบปะหมุนเวียน (แอ่วหากัน) ระหว่างหมู่บ้านต่างๆ และ“ผ่อกอยภายนอก” การเรียนรู้ร่วมกันผ่านรูปธรรมการทำการกิจกรรม

4.การพัฒนากระบวนการข้อมูลและการสื่อสาร ควรมีการจัดทำระบบฐานข้อมูลแหล่งเรียนรู้ องค์ความรู้ภูมิปัญญาชุมชน เพื่อการสื่อสารกับสังคม เช่น แผนผังแหล่งเรียนรู้ ทำเนียบผู้รู้ผู้ทรงคุณ อย่างไรบ้าง มุ่งทำการศึกษาถอดสรุปและประมวลเนื้อหาสาระ องค์ความรู้ของแต่ละพื้นที่ให้ลึกซึ่งกลุ่มลึกในทางปัญญา ที่สามารถเข้าใจและใช้ภาษาอย่างง่ายเพื่อสื่อสารกับสังคมให้ทุกคนสามารถเข้าถึงได้ เมื่อพร้อมแล้วก็ประกาศเปิดตัวเพื่อเชิญชวนให้คนเข้าไปเรียนรู้โดยต้องมีทั้งสาระและกระบวนการเช่นคู่ของจริง อยู่ในพื้นที่ร่วมกับชาวบ้าน และรูปแบบอื่นๆ ที่เป็นรูปแบบที่เหมาะสมกับท้องถิ่น

5.การพัฒนากระบวนการจัดกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนแก่คนภายนอกให้ชัดเจน เพื่อจะทำให้ชุมชนไม่ตกอยู่ในสถานะที่เป็นฝ่ายรองรับเพียงฝ่ายเดียว รวมทั้งสามารถคัดกรองรองรับเฉพาะผู้ที่สนใจเข้ามาเรียนรู้จริงเท่านั้น ซึ่งชุมชนจะต้องกำหนดตั้งแต่เรื่องรูปแบบ เนื้อหา การจัดการ (อาหาร ที่พัก) ระยะเวลาในการเรียนรู้ เงื่อนไขอื่นในการอยู่ร่วมกับชาวบ้าน และอื่นๆ อาจจะต้องมีการจำแนกกลุ่ม เช่น นักศึกษาดูงานเป็นกลุ่ม นักศึกษาดูงาน องค์กรชาวบ้านต่างๆ หน่วยงานของรัฐ หรืออาจจะจำแนกเนื้อหา เช่น หลักสูตรเหมืองฝาย ศาสนธรรม วิถีชีวิตบนดอย เป็นต้น โดยการเรียนรู้ประสบการณ์บทเรียนในการจัดการเรียนรู้กับคนภายนอกชุมชนสามารถแลกเปลี่ยนกับชุมชนที่มีประสบการณ์เช่นพื้นที่แม่ทา

6.ควรมุ่งประสานสร้างความร่วมมือกับองค์กรภาคีต่างๆ ที่เกี่ยวข้ององค์กรท้องถิ่น ทั้งหน่วยงานราชการ องค์กรพัฒนาเอกชน องค์กรศาสนา สถานศึกษา โดยเฉพาะองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมากขึ้นโดยมีเป้าหมายให้อบด.ออกข้อบัญญัติท้องถิ่นรับรองการจัดการทรัพยากรของชาวบ้าน เนื่องจากกฎหมายระดับชาติที่มีอยู่ในปัจจุบันไม่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชน เช่นเรื่องการใช้ที่ดิน การใช้ไม้ของชาวบ้านเนื่องจากที่ผ่านมาหน่วยงานภายนอกทั้งโครงการหลวงและหน่วยงานป่าไม้เข้ามาสร้างปัญหาให้ชาวบ้านตลอด ตัวอย่างที่ชัดเจนในช่วงที่ผ่านมาคือเรื่องการรักษาที่ดินซึ่งทำให้ชาวบ้านทะเลาะขัดแย้งแบ่งออกเป็นหลายกลุ่ม รวมทั้งมีชาวบ้านถูกจับหลายราย ทั้งที่เข้าไปใช้ไม้ในเขตที่ชุมชนกันพื้นที่ไว้ให้เป็นป่าชุมชนใช้สอย เป็นต้น

7. การประสานเชื่อมโยงความร่วมมือกับสถานศึกษาในระบบทั้งในระดับโรงเรียน และ อุดมศึกษา หรือมหาวิทยาลัยที่มีอยู่ทั้งในและนอกพื้นที่ เช่น ความร่วมมือกับโรงเรียนบ้านกาด วิทยาคมจัดการเรียนรู้ภูมิปัญญาชุมชนลุ่มน้ำวาง ร่วมมือมหาวิทยาลัยรามคำแหงจัดทำโครงการ มหาวิทยาลัยชีวิต ร่วมมือกับมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ฯ เพื่อจัดการศึกษาร่วมกัน โดยประสาน ให้เข้ามาเรียนรู้และหนุนช่วยพัฒนาแหล่งเรียนรู้เพื่อให้เป็นพื้นที่เรียนรู้ของชุมชนและสังคมโดยมี ข้อเสนอตอบทบทวนของสถาบันการศึกษาในทางปฏิบัติ เช่น

1. การนำนักศึกษาเข้าไปเรียนรู้ร่วมกับชาวบ้าน ทั้งแบบระยะสั้นระยะยาวภายใต้การเคารพ วิถีชีวิตชาวบ้าน
2. สนับสนุนข้อมูลความรู้ที่ถนัดและเชี่ยวชาญ เช่น กฎหมายต่างๆ การค้าเสรี FTA ประสิทธิภาพแหล่งเรียนรู้ในพื้นที่อื่นๆ เป็นต้น
3. ให้นักวิชาการมองปัญหาทั้งลุ่มน้ำเพราะที่ผ่านมา นักวิชาการมักเข้าร่วมเฉพาะกิจกรรม หรือประเด็นที่ตนเองสนใจเท่านั้น และร่วมสังเคราะห์ข้อมูลองค์ความรู้ร่วมกับชุมชน
4. หนุนเสริมงานทางด้านการสื่อสารกับภายนอกเพราะชาวบ้านทำได้ในระดับหนึ่งเท่านั้น เนื่องจากมีภาระกิจอื่นมาก เช่น ต้องพัฒนา สร้างการเรียนรู้ และการสื่อสารภายใน
5. ร่วมมือกับมหาวิทยาลัยให้นำความรู้ของท้องถิ่นเข้าไปสร้างการเรียนรู้กับนักศึกษาตาม รูปแบบและช่องทางต่างๆ ที่สามารถทำได้ซึ่งขณะนั้นนโยบายเรื่องการศึกษาต่างๆ ก็เปิดกว้าง มาก ดังเช่น ร่วมมือกับโรงเรียนบ้านกาดวิทยาคมจัดการเรียนรู้ “ภูมิปัญญาชุมชนลุ่มน้ำวาง” ร่วมมือกับมหาวิทยาลัยรามคำแหงจัดทำโครงการมหาวิทยาลัยชีวิตจัดการเรียนรู้ “สหวิทยาเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น”

